YUNUS EMRE DÎVÂNI’NDA TEŞBİH

TALİP ÇUKURLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Yard. Doç. Dr. Halit Biltekin

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temmuz 2010

YÜKSEK LiSANS TEZ ÖZÜ

YUNUS EMRE DÎVÂNI'NDA TEŞBİH

Talip Çukurlu

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2010

Danışman: Yard. Doç. Dr. Halit Biltekin

Bu tezde teşbîh ve istiârenin belâgat kitaplarında nasıl ele alındığı ve bu edebî sanatların *Yunus Emre Dîvânı*'nda nasıl işlendiğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla Mustafa Tatçı'nın hazırlamış olduğu ve son olarak H yayınlarından çıkan *Yunus Emre Dîvânı* esas alınmıştır. Ayrıca *Yunus Emre Dîvânı*'ında yer alan teşbîhlerin ve istiârelerin kullanım sıklıkları ve hangi tür teşbîh ve istiârelerin kullanıldıklarının saptanması da amaçlanmıştır. Bu amaçla adı geçen eserdeki 417 şiir (3449 beyit) incelenmiş ve şiirlerde geçen teşbîh ve istiâre türleri tespit edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda şiirlerde "mufassal", "mücmel", "mürsel", "müekked" ve "beliğ teşbîh" türlerinin hepsinin kullanıldığı görülmüştür. Bunların yanısıra "açık" ve "kapalı istiâre" türlerinin kullanıldığı da tespit edilmiştir. Yunus Emre'nin bazı şiirlerinin baştan sona "temsîlî teşbîh", bazılarının ise "temsîlî istiâre" özelliği taşıdığı görülmüş ve bu doğrultuda bunlar için iki ayrı başlık oluşturulabileceği tespit edilmiştir. Sonuç olarak, edebiyat bilgi ve teori kitaplarında yer alan teşbîh ve istiâre ile ilgili bazı tanımların yetersiz kaldığı görülmüş, bu sebeple yetersiz kalan tanımların yeniden ele alınmasının gerekliliği ortaya konulmuştur. *Yunus Emre Dîvânı*'nda "mücmel teşbîh"lerin en az, "beliğ teşbîh"lerin en çok kullanılan teşbîh türü olduğu görülmüş; "kapalı istiâre"lerin, "açık istiâre"lere kıyasla daha fazla kullanıldığı tespit edilmiştir. Yunus Emre'nin zihnindeki tasavvurları temsillerle şiire aktarmak konusunda da oldukça başarılı olduğu fark edilmiştir.

ABSTRACT

YUNUS EMRE DÎVÂNI'NDA TEŞBİH

Talip Çukurlu
The Department of Turkish Language and Literature
Anadolu University – The Graduate School of Social Sciences, July, 2010
Advisor: Halit Biltekin

In this thesis, the determination of how the similes and metaphors have been used in the Poetry of Yunus Emre and how they have been handled in rhetoric books. With this in mind, *the Poetry of Yunus Emre*, which has been prepared by Mustafa Tatçı and published by the H publication, has been taken into consideration. Moreover, what kind of similes and metaphors have been used and the frequency of the similes and metaphors used in this book have been intended to be found. Therefore, 417 poems (3449 couplets) in this book have been analyzed and, at the same time, the similes and metaphors used in this book have been determined. It has been determined that "elaborate simile", "concise simile", "mürsel simile", "müekked simile" and "eloquent simile" have all been used in this book. In addition to these kinds used in the book, "open" and "closed" metaphors have been used in this book. It has been noticed that "figurative simile" was used in some of Yunus Emre's poems all way through and "figuartive metaphor" in some of his poems, so it has been noticed that two titles can be created for these concepts. As a result, it has been observed that some of the definitions given in literature and theory books about the similes and metaphors seem to be inadequate and so some of the definitions need to be revised again. It has been observed that the "concise simile" was used least and "eloquent simile was used mostly in The Poetry of Yunus Emre. Moreover, it has been determined that the "closed metaphor" was used more in comparison to "open metaphor". Yunus Emre seems to be expert at transfering the figures in his mind with great representations into his poetry.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Talip Çukurlu'nun "Yunus Emre Dîvânı'nda Teşbîh" başlıklı tezi .... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

	Adı Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Yard. Doç. Dr. Halit BİLTEKİN	
Üye	:	....
Üye	:	....

Prof. Dr. Ramazan GEYLAN

Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Edebî sanatlar, edebî bir metnin layıkıyla anlaşılmasında son derece önemlidir. "Bir şâirin şiirlerinin gerçek değerinden söz edebilmek, ancak onun şiirlerindeki orijinal teşbîhlerin, istiârelerin ve buna bağlı olarak orijinal hayallerin tespitiyle mümkün olabilecektir" (Gürer, 2000, s.100). Saraç'ın da dediği gibi "teşbîh ve istiâre şâirin edebî kişiliğini belirlemede hareket noktası kabul edilebilecek hususlardandır" (Saraç, 2007, s.134).

Teşbîh ve istiâre konusu üzerinde yapılan bu çalışmada Türkçe'yi en saf, en duru bir şekilde kullanan ve XIII. yüzyılın sonları ile XIV. yüzyılın başlarında yaşadığı bilinen Yunus Emre'nin "*Dîvân*"ı seçilmiştir. Yunus Emre'nin şiirleri değerlendirilirken şu unutulmamalıdır ki, onun asıl amacı edebî sanatları başarılı bir şekilde kullanmaya çalışmak, bu konudaki marifetlerini sergilemek değildir. Onun amacı insanları içinde bulundukları bunalımdan kurtarmak, onlara Hakk'ı anlatmaktır. Halk ise eskilerin tabiri ile avamdır. Halkın, soyut hakikatleri anlayabilmeleri için alışmış oldukları, kendilerine aşina gelen somut temsillere ve teşbîhlere ihtiyaçları vardır. İşte sözün kıymeti, güzelliği, makama ve hâlin muktezasına uygun olması, kısaca beliğ olması bu noktada hayat bulmaya başlamaktadır. Anlaşılmaz -eskilerin tabiriyle muğlak- teşbîhler değil, halkın anlayabileceği teşbîhler oluşturmak amaca en uygun yol olacaktır. Yunus Emre yaptığı teşbîh ve istiârelerle hem halkı yönlendirmiş hem de oldukça başarılı teşbîh ve istiâreler ortaya koymuştur.

Bu yüksek lisans çalışmasının ilk bölümünde belâgat hakkında yapılan çeşitli tanımlar üzerinde durulmuş ve belâgatin gelişimi hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Çoğunluğu yakın dönem yazarlarının eserleri olmak üzere, edebiyat bilgi ve teori kitaplarındaki teşbîh ve istiâre ile ilgili tanımlar detaylı olarak incelenmiş, yazarların tartışmalı konulardaki farklı görüşleri ortaya konulmuştur. Bunun yanısıra Arap, Fars ve Türk edebiyatlarındaki belâgat çalışmalarından kısaca bahsedilmiş, meydana getirilen eserlerin kronolojik sırası verilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise, *Yunus Emre Dîvânı*'ndaki 417 şiir taranmış, teşbîh ve istiâreler incelenmiştir. Fakat birçok teşbîh ve istiâre sıklıkla kullanıldığı için,

bunlardan sadece –örneği en iyi yansıtan- birkaçı metne dâhil edilmiştir. Bütün bu çalışmaların sonucu "Sonuç" kısmında ayrıntılı olarak yazılmıştır.[1]

Son söz olarak, çalışmam sırasında yardımlarını esirgemeyen danışmanım Sayın Yard. Doç. Dr. Halit BİLTEKİN'e ve yüksek lisans çalışmam sırasında engin hoşgörüsü ile bana destek olan eşime teşekkürü bir borç bilirim.

TALİP ÇUKURLU

[1] Bu çalışmada izlenilen yöntem, "Yöntem" bölümünde ayrıntılı olarak verildiği için, burada kısaca bahsedilmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

Talip Çukurlu

Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans 2007 Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Lise 2004 Isparta Gazi Lisesi

İş

2009- Araştırma Görevlisi. Eskişehir Osmangazi Üniv. Edebiyat Fakültesi

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri: Isparta Yabancı Dili: İngilizce Cinsiyet: Erkek

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KISALTMALAR

Ans.	: Ansiklopedi
a.g.e.	: adı geçen eser
bak.	: bakınız
bs.	: basım
b.t.	: basım tarihi
C.	: Cilt
çev.	: çeviren
Dr.	: Doktor
Haz.	: Hazırlayan
MEB	: Millî Egitim Bakanlığı
öl.	: ölüm tarihi
s.	: sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
Yay.	: Yayınları
y.m.	: yayınlanmamış makale
yy.	: yüzyıl

1. GİRİŞ

1.1. BELÂGAT

1.1.1. Belâgatin Tanımı

Belâgat, "lügatte "belega" kökünden "ulaştı, nihayete erdi, idrak etti, kâfi geldi, idare etti, te'kîdde son hadde vardı, aksâ-yı murâdına yetti" manalarını ifade eder. "Bâlega" ise, bir işin eksiksiz yapılışını ifade eder" (Bilgegil, 1989, s.21).

Edebî bir terim olarak ise belâgat, "sözün fasih olmakla beraber muktezâ-yı hâl ve makama mutabık olmasıdır" diye tarif edilir (Cevdet Paşa, 2000, s.4; Nâcî, 2009, s.60; Mevlevi, 1994, s.25; Akdemir, 1999, s.9)[2]. Bazı kaynaklar belâgati "ulaşmak, bir şeyin son noktasına varmak, olgunlaşmak, ergenlik çağına girmek" manasındaki "bülûğ" kelimesi ile ilgili görüyorlarsa da bab ve masdar değişikliğinden dolayı bu anlam isabetli görülmemektedir (Kılıç, 2005, s.380).

Belâgat'in insanda doğuştan varolagelen bir kabiliyet olduğunu söyleyen kaynaklar da vardır. Bu düşünce Kur'ân-ı Kerîm'deki bir ayetle desteklenmiştir (Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de "O, insanı yarattı ve ona beyânı (düşündünü açıklamayı) öğretti" (er-Rahman 55/3-4) buyurulmaktadır.). Bu sebeple belâgatin henüz ilim haline gelmeden önce –özellikle Cahiliye devrinde- meleke olarak şâir, yazar ve hatiplerde, hatta halkın dilinde bulunduğu söylenmiştir (Kılıç, 2005, s.380).

İlmî bir terim olarak belâgat üçe ayrılır. Bunlar, ma'ânî, beyân ve bedi' ilimleridir. Bilgegil'e göre terim olarak belâgat, "her şeyden önce ma'ânî (kelâmın

---

[2] Belâgat hakkında birçok tanım vardır. Fahreddin Râzî, Sekkâkî, Kazvînî ve Hz. Ali'nin belâgat tanımları için bakınız: Akdemir, 1999, s.9; İbn'ü-l Mukaffâ, Câhiz ve Rummânî'ye göre belâgat tanımları için bak: Kılıç, 2005, s.381).

mukteză-yı hale uygunluğu sağlama), beyân (en açık bir şekilde ifade), bedi' (kelâmı süsleme) ve "tevâbi"ini içine alan bir ilmin adıdır" (1989, s.21)[3].

Belâgatin Cahiliye devrinde çok ileri ve yaygın durumda olmasına rağmen müstakil bir ilim hâline gelmesi ancak İslâmiyet'ten sonra olmuştur. *Kur'ân-ı Kerîm*'in belâgatiyle bütün dünyaya meydan okuması, Allah'ın kelâmını anlama gayretleri ve *Kur'ân*'ın i'cazına ulaşma çabaları belâgat ilminin gelişmesine hız kazandırmıştır. Ebû Ubeyde (ö.210/825)'nin *Mecâzü'l-Kur'ân* adlı eseriyle ilk defa ele alınan belâgat ilmi, Câhiz (ö.255/869)'in *El-Beyân ve't-Tebyîn* adlı eserinde teşbîh, mecaz, istiâre, kinaye, i'caz gibi bahislerle tafsilatlı olarak incelenmiş, Hicrî IV. asrın sonlarına doğru kendi terimleriyle müstakil bir ilim hâline gelmeye başlamıştır. Bu asırdan itibaren yetişen müelliflerle, özellikle Zemahşerî, Abdülkâhir el-Cürcânî, Bedreddîn bin Mâlik, Sekkâkî, Hâtib el-Kazvînî, Mes'ûd bin Ömerü'l-Kazî't-Taftazânî'nin deha ve gayretleriyle altın devrini yaşayan belâgat ilmi Hicrî VIII. asırdan başlayarak, diğer birçok İslamî ilimler gibi duraklama dönemine girmiştir (Akdemir, 1999, s.10).

Ravdu'l-Ezhân ve *Misbâh* adlı eserlerinde belâgati bir ilim olarak ilk işleyen Bedreddîn bin Mâlik'tir. Belâgat ilmini bütün kısımlarıyla birlikte ilk defa sistemleştiren Arap dilinin değerli bilgini, Türk dilcisi Sekkâkî'dir. Onun *Miftâhü'l-Ulûm* adlı eserinin üçüncü kısmı belâgate ayrılmıştır (Bilgegil,1989, s.23). Belâgatin tarihi gelişimine bakıldığı zaman Sekkâkî, Kazvînî ve Taftazânî'nin eserleri ön plana çıkmaktadır. Türk asıllı olarak bilinen Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-Ulûm*'u belâgat ilminin klasik kaynağı hâline gelmiştir. Bu eserin üçüncü bölümü Kazvînî tarafından *Telhîsü'l-*

---

[3] Belâgat ilmindeki ma'ânî, beyân ve bedi' terimlerini daha iyi anlayabilmek için Muallim Nâcî'nin tasnif ve teşbihini vermemiz yerinde olacaktır:

> "Kelâmda iki türlü güzellik aranır. Biri hüsn-i zâtî, diğeri hüsn-i arazîdir. Hüsn-i zâtî; ma'ânî ve beyân ile hüsn-i arazî (sonradan gelme güzellik); bedi' ile cilveger olur. Söz bir güzel kıza teşbih olunsa ma'ânî ile beyân endamının düzgünlüğüne, hareketlerinin inceliğine, bedi' ise dış süslere benzetilmek lazım gelir. Yalnız bedi' ile müzeyyen olan söz, tekellüfle süslenmiş bir çirkine benzer. Bir güzel süslenmese de güzeldir. Bir çirkin süslense de çirkindir. İhtimal ki gülünç de olur. Hüsn-i zâtîsiz, hüsn-i arazînin ehemmiyeti olamaz. Fakat hüsn-i zâtîye, hüsn-i arazî de munzam olursa elbette a'lâ olur" (Mevlevî, 1994, 26).

Miftâh adıyla özetlenmiştir. Taftazânî ise *Telhîsü'l-Miftâh'ı* önce *Mutavvel* adıyla oldukça uzun bir şekilde şerh etmiş, sonra yaptığı şerhi daha da kısaltarak *Muhtasar*'ı meydana getirmiştir.

Fars edebiyatında ise Farsça belâgat kitaplarının en önemlilerinden birisi *Tercümânü'l-Belâga*'dır. Bu eser 1088-1114 seneleri arasında Muhammed Ömer er-Râduyânî tarafından kaleme alınmıştır. Reşîdü'd-dîn Vatvat, *Hadâ'ikü's-Sihr fî Dekâ'iki'ş-Şi'r* adlı meşhur eserini kaleme alırken *Tercümânü'l-Belâga*'dan yararlanmıştır. Vatvat'ın eseri esas alınarak birçok Farsça belâgat kitabı yazılmıştır (Coşkun, 2007, s.14).

Türk edebiyatında ilk belâgat çalışmaları XVI. asrın başlarında meydana gelmeye başlamıştır. Türkçe yazıldığı bilinebilen ilk eser Ahmed el-Bardahî'nin *Kitâbü Câmii Envâi'l-Edebi'l-Fârisî* (907/1501-1502) adlı eseridir. Bu kitap bir sözlük niteliğindedir ve örnekleri Farsça, Arapça ve Türkçe metinlerden derlenmiştir (Yetiş, 2006, s.1). Bu eseri takiben Mustafa Sürûrî'nin *Bahrü'l-Maârif*'i (956/1549), Muîdî'nin *Miftâhu't-Teşbîh*'i, Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi'nin *Istılâhâtü'ş-Şi'riyye* (1187/1773-1774)'si kaleme alınmıştır.

Tanzimat dönemi diğer birçok alanda olduğu gibi edebiyat alanında da yeniliklerin görülmeye başlandığı bir dönemdir. Bu dönemde geleneğin dışına çıkılarak Batı retoriğinden de örnekler alınmaya başlanmıştır. Süleyman Paşa, *Mebâni'l-İnşâ (1288/1871-1872)* adlı eseriyle Arapça ve Farsça belâgat kitaplarının yanısıra Batı retoriğinden de faydalanmış ve Batı retoriğinden faylanarak yazılacak olan eserlere öncülük etmiştir. 1299/1881-1882 yılında ise Recâîzâde Mahmut Ekrem, Fransızca eserlerden faydalanarak retorik ile Türk belâgatini bağdaştırmaya çalışmış ve bu doğrultuda "*Ta'lîm-i Edebiyyât*" isimli kitabını yayımlamıştır.

Türk edebiyatında klasik belâgati bütünüyle ele alan ilk kitap Ahmet Hamdî'nin *Belâgat-i Lisân-ı Osmânî* (1293/1876)'sidir. Fakat bu eser örnekler bakımından oldukça zayıf kabul edilmektedir. Bu yüzden bizdeki ilk ciddi eser Ahmet Cevdet Paşa'nın *Belâgat-i Osmâniyye* (1298/1880-1881)'sidir. Bu kitap, devrinde sekiz defa basılıp, belâgat meselelerinin Türk aydını tarafından bir tartışma konusu hâline gelmesinde etkili olmuştur (Yetiş, 2006, s.5). Muallim Nâcî'nin *Istılahât-ı Edebiyye* (1307/1889-1890)'sinde ise daha da oturmuş ve yerleşmiş bir Türk belâgati görülür.

Süleyman Paşa ve Recâizâde Mahmut Ekrem'den sonra görülmeye başlanan, eski edebiyatla Batı retoriğini birleştirme girişimleri, belagatte yeni anlayışlar meydana gelmesine sebep olmuştur. Yazarların bir kısmı eski belagati aynen devam ettirmek isterken, bir kısmı da eski ile yeniyi birleştirmeye çalışmıştır. Yazarların bir kısmı ise yeni eserler veremeyip, taklitten öteye geçememiştir. Süleyman Fehmi *Edebiyat* (1325/1907-1908) isimli eseriyle Recâizâde'nin getirdiği yenilikleri daha da ileri götürmüştür ve sanatta ve edebiyatta ahlâk gibi konularla sanatın ve edebiyatın psikolojisini ve felsefesini ortaya koymaya çalışmıştır.

Bu eserlerin hemen hemen tamamını dönemin okullarında okutulan ders kitapları oluşturmaktadır. Cumhuriyet döneminde ise edebî bilgilere ve belâgata ilginin azalması sebebiyle artık eski tarzda eserler yazılmaz olmuştur.

1.1.2. Arap Edebiyatında Belâgat Çalışmaları

El-Câhiz	*:Kitâbü'l-Beyân ve't-Tebyîn*
El-Mu'tez	*:Kitâbü'l-Bedî'*
Ebû Hilâl-i 'Askerî	*:Divânü'l-Me'ânî, Kitâbü's-Sinâ'atayn*
İbnü Reşîku'l-Kayravânî	*:El-ımde*
Câfer el-Kâtib	*:Nakdü'ş-Şi'r*
Abdulkâhir el-Curcânî	*:Delâ'ilü'l-i'câz ve Esrârü'l-Belâga*
Zemahşerî	*:Keşşâf*
İbn Mâlik	*:Ravdü'l-Ezhân, Misbâh*
Sirâceddin Sekkâkî	*:Miftâhü'l-'Ulûm*
Hatîb el-Kazvînî	*:Telhîsü'l-Miftâh*
Taftazânî	*:Mutavvel, Muhtasar, Şerhü'l-kısmü's-Sâlis mine'l-Miftâh*
Ahmed el-Hâşimî	*:Cevâhirü'l-Belâga*
Ahmed Mustafâ el-Merâgî	*:'Ulûmu'l-Belâga*

1.1.3. Fars Edebiyatında Belâgat Çalışmaları

Ömer er-Râduyânî	*:Tercemânü'l-Belâga*
Reşîdüddîn Vatvât	*:Hadâ'iku's-Sihr fî-Dekâ'iki'ş-Şi'r*
Şemsüddîn Muhammed bin Kaysi'r-Râzî	*:Kitâbü'l-Mu'cem fî-Maâyiri Eş'âri'l-Acem*
Kemâlüddin Hüseyin bin Aliyyi'l-vâiz-i Kâşifî	*:Bedâyi'ü'l-efkâr fî-Sanâyi'i'l-eş'âr*

1.1.4. Türk Edebiyatında Belâgat Çalışmaları

Ahmed el-Bardahî	*:Kitâbü Câmii Envâi'l-Edebi'l Fârisî (907/1501-1502)*
Mustafa Sürûrî	*:Bahrü'l-Maârif (956/1549)*
Alî bin Hüseyin Hüsâmeddîn-i Amasî	*: Risâletün mine'l-arûz ve Istılâhi'ş-şi'r (?)*
Muîdî	*:Miftâhu't-Teşbîh (?)*
İsmâîl-i Ankaravî	*:Miftâhü'l-Belâga ve Misbâhü'l-Fesâha(1284/1867-1868)*
Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi	*:Istılâhâtü'ş-Şi'riyye (1187/1773-1774)*
Mehmet Tâhir Selâm	*:Mizânü'l-Edeb(1257/1841-1842)*
Mehmed Nüzhet	*:Mugni'l-Küttâb (1286/1869-1870)*
Selîm Sâbit'in	*:Mi'yâru'l-Kelâm (1287/1870-1871)*
Süleymân Paşa	*:Mebâni'l-İnşâ (1288/1871-1872)*
Mehmed Mihrî	*:Fenn-i Bedî' (1289/1872-1873)*
Ahmed Hamdî	*:Teshîlü'l-'Arûz ve'l-Kavâfî ve'l-Bedâyi' (1289/1872-1873)*
Hâlet	*:Enmûzec (1290/1873-1874)*
Ali Cemâleddîn	*:'Arûz-ı Türkî Sanâyi'-i Şi'riyye ve 'İlm-i Bedî' (1291/1874-1875)*
Ahmed Hamdî	*:Belâgat-ı Lisân-ı 'Osmânî (1293/1876)*
Mihâlicî Mustafa Efendi	*:Zübdetü'l-Beyân (1297/1879-1880)*
El-Hac İbrâhîm	*:Hadîkatü'l-Beyân (1298/1880-1881), Şerh-i Belâgat (1301/1883-1884), Edebiyât-ı Osmâniyye (1305/1887-1888)*
Ahmed Cevdet Paşa	*:Belâgat-ı 'Osmaniyye (1298/1880-1881)*
Recâîzâde Mahmûd Ekrem	*:Ta'lîm-i Edebiyât (1299/1881-1882)*
Abdurrahmân Fehmî	*:Tedrisât-ı Edebiyye (1302/1884-1885)*

Abdurrahmân Süreyyâ	*:Mîzânü'l-Belâga (1303/1885-1886),Sefîne-i Belâgat (1305/1887-1888)*
Diyarbakırlı Sa'id Pasa	*:Mîzânü'l-Edeb (1305/1887-1888)*
Ali Nazif	*:Zînetü'l-Kelâm (1306/1888-1889)*
Muallim Nâcî	*:Istılâhât-ı Edebiyye (1307/1889-1890)*
Ali Nazîma	*:Muhtıra-i Belâgat (1308/1890-1891)*
Rusçuklu M. Hayri	*:Belâgat (1308/1890-1891)*
Mehmed Rif'at	*:Mecâmi'ü'l-Edeb (1308/1890-1891)*
İbnü'l-Kâmil Mehmet Abdurrahman	*: Belâgat-ı Osmâniyye (1309/1891-1892)*
Menemenlizâde Mehmed Tâhir	*:Osmânlı Edebiyatı (1310/1892-1893)*
Mehmed Celâl	*:Osmânlı Edebiyâtı Numûneleri (1312/1894-1895)*
İsmâil Hakkı	*:Esrâr-ı Belâgat (1318/1900-1901)*
Mehmed Şükrü	*:'İlm-i Belâgat (1318/1900-1901)*
M. İzzet	*:Def'u'l-Mesâlib fî-Adâbi'ş-Şâir ve'l-Kâtib (1325/1907-1908)*
Süleymân Fehmî	*:Edebiyât (1325/1907-1908)*
Midthat Cemal	*:Edebiyat Dersleri (1326/1908)*
Reşîd	*:Nazariyyât-ı Edebiyye (1328/1910)*
Şahabettin Süleymân	*:San'at-ı Tahrîr ve Edebiyât (1329/1911)*
Vak'anüvîs Halîl Nûrî	*:Telhîsü'l-Miftâh (?)*
Mehmed Akif	*:Kavâ'id-i Edebiyye (1329/1911)*
Muhyiddîn	*:Yeni Edebiyat (1330/1911-1912)*
Mehmet Fuad Köprülü-Şahabettin Süleymân	*:Ma'lûmât-ı Edebiyye (1330/1911-1912)*
Ali Ekrem	*:Lisân-ı Edebiyyât (1330/1911-1912), Dârülfünûn'da Edebiyât Dersleri (1331/1912-1913), Nazariyyât-ı*

	Edebiyye Dersleri (1332/1913-1914), Nazariyyât-ı Edebiyye Dersleri Nesir Kısmı (1333/1914-1915), Nazariyyât-ı Edebiyye Dersleri Mesâlik-i Edebiyye (1334/1915-1916)
Ali Cânip	*:Edebiyat (1340/1921-1922), Epope ve Edebî Nevîlerle Mesleklere Dâir Malumat (1341/1922-1923)*
Tâhirü'l-Mevlevî	*:Edebiyât Lügatı (1936)*
İsmail Habib Sevük	*:Edebiyat Bilgileri (1942)*
Nihâd Sâmî Banarlı	*:Edebî Bilgiler (1942)*
Ali Nihâd Tarlan	*:Edebî Sanatlar (1964)*
Seyit Kemâl Karaalioglu	*:Edebî Sanatlar*
M. Kaya Bilgegil	*:Edebiyât Bilgi ve Teorileri I: Belâgat (1980)*
M. Orhan Soysal	*:Edebî Sanatlar ve Tanınması (1992)*
M. A. Yekta Saraç	*:Klasik Edebiyât Bilgisi-Belâgat (2001)*
Nusreddin Bolelli	*:Belâgat-Kur'ân Edebiyâtı*
Menderes Coşkun	*:Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar (2003)*

1.2. TEŞBİH

Aralarında çeşitli yönlerden benzerlik bulunan iki veya daha fazla kavramın, üstünlük veya meşhurluk bakımından kendisinden daha kuvvetli olana benzetilmesine *teşbîh* veya *benzetme* denir (Coşkun, 2007, s.43).

Teşbîh dört temel unsurdan oluşur: "Müşebbeh" adı verilen unsur benzeyen, "müşebbehün bih" kendisine benzetilen, "vech-i şebeh" benzetme yönü ve "edat-ı teşbîh" ise benzetme edatıdır. Teşbihin meydana gelebilmesi için tarafeyn denilen müşebbeh ve müşebbehün bih muhakkak olmalıdır.

Teşbîh çeşitli tasniflere tabi tutulmuştur. Bu çeşitliliği şöyle sınıflandırabiliriz:

1.2.1. Temel Unsurlarına Göre Teşbîhler

Teşbîhte bulunan dört temel unsurun (*Müşebbeh/benzeyen, müşebbehün bih/kendisine benzetilen, vech-i şebeh/benzetme yönü, edât-ı teşbîh/benzetme edatı.*) kullanılıp kullanılmamasına göre teşbîhler şu isimleri alır:

1.2.1.1. Teşbîh-i Mufassal

Dört temel unsurun tamamının bulunduğu teşbîhe *teşbîh-i mufassal* denir[4] (Cevdet Paşa, 2000, s.84; Mevlevi, 1994, s.169; Kocakaplan, 1992, s.162; Külekçi, 1995, s.34-36; Dilçin, 1997, s.407; Aktaş, 2004, s.25; Ayyıldız-Birgören, 2005, s.353-354; Macit-Soldan, 2005, s.53-54; Coşkun, 2007, s.45).

Harâmî gibi yoluma *arkurı in*en karlu *tag*

Ben yârümden ayru düşdüm sen yolumı baglar mısın 270*5

1.2.1.2. Teşbîh-i Mücmel

Edebiyat bilgi ve teori kitaplarının hemen hemen hepsinde mücmel teşbîh, teşbîhin unsurlarından "vech-i şebehin bulunmadığı teşbîh" şeklinde

---

[4] Bazı kaynaklar "vech-i şebehi zikredilen teşbihlere mufassal teşbih denir" demektedir. Bak: Akdemir, 1999, s.361; Saraç, 2007, s.131).

tanımlanmaktadır (Cevdet Paşa, 2000, s.84; Mevlevi, 1994, s.169; Kocakaplan, 1992, s.162; Külekçi, 1995, s.34-36; Dilçin, 1997, s.408; Akdemir, 1999, s.361; Aktaş, 2004, s.26; Macit-Soldan, 2005, s.53-54; Ayyıldız-Birgören, 2005, s.353-354; Coşkun, 2007, s.45; Saraç, 2007, s.131).

Seni gördüm *güneş gibi Cennet* bana *zindân gibi*

Cennet'üne zâhidün ko Uçmak'da ârzûm yok durur 52*6

1.2.1.3. Teşbîh-i Müekked/Mûcez/Muhtasar

Müekked teşbîh, kaynaklarda teşbîhin unsurlarından teşbîh edatının bulunmadığı teşbîh şeklinde tanımlanmaktadır (Mevlevi, 1994, s.169; Aktaş, 2004, s.26; Külekçi, 1995, s.34-36; Dilçin, 1997, s.408; Akdemir, 1999, s.364; Ayyıldız-Birgören, 2005, s.353-354; Macit-Soldan, 2005, s.53-54; Coşkun, 2007, s.45; Saraç, 2007, s.131).

Gör ne yuvadan uçdum râzumı halka açdum

*'Işk duzagı*na *düşdüm tutıldum* ele geldüm 196*3

1.2.1.4. Teşbîh-i Mürsel

Kaynaklar mürsel teşbîhi, teşbîh edatı bulunan teşbîhler biçiminde tanımlamışlardır (Akdemir, 1999, s.365; Aktaş, 2004, s.27; Saraç, 2007, s.131). Bu tanımlamaya göre mufassal ve mücmel teşbîhleri de benzetme edatının kullanılması bakımından mürsel teşbîh olarak değerlendirmek gerekecektir.

'Âriflere bu *dünyâ hayâl ü düş gibi*dür

Kendüyi sana viren hayâl ü düşden geçer 70*4

İşidün iy yârenler *'ışk* bir *güneş*e *benzer*

'Işkı olmayan *gönül misâl-i taşa benzer* 66*1

1.2.1.5. Teşbîh-i Belîğ

Sadece müşebbeh ve müşebbehün bihin bulunduğu teşbîhe *teşbîh-i belîğ*[5] denir (Cevdet Paşa, 2000, s.94; Kocakaplan, 1992, s.166; Külekçi, 1995, s.36; Dilçin, 1997, s.409; Akdemir, 1999, s.367; Aktaş, 2004, s.27; Ayyıldız-Birgören, 2005, s.355; Macit-Soldan, 2005, s.54; Pala, Ekim 2005, s.452; Coşkun, 2007, s.45; Saraç, 2007, s.131).

Hakîkat bir *deniz*dür ş*erî'at*dur *gemi*si

Çoklar gemiden çıkup denize tamladılar 38*2

1.2.2. Müşebbeh ve Müşebbehün Bihin Kullanımlarına Göre Teşbîhler

1.2.2.1. Teşbîh-i Cem

Müşebbehin tek, müşebbehün bihin birden fazla olduğu teşbîhlere *teşbîh-i cem* denir (Cevdet Paşa, 2000, s.90; Kocakaplan, 1992, s.171; Mevlevi, 1994, s.169; Külekçi, 1995, s.38; Akdemir, 1999, s.358; Aktaş, 2004, s.28; Coşkun, 2007, s.45).

Akup *deniz* olursın tagılup *toz* olursın

Göllerde *sâz* olursın yapılan evler senün 147*7

---

[5] Saraç'a göre, "Teşbihin belîğ olması için bir şart daha vardır; o da teşbihin benzeyiş yönünden baîd-i garîb olmasıdır"(Saraç, 2007, s.131).

1.2.2.2. Teşbîh-i Tesviye

Müşebbehin birden fazla, müşebbehün bihin tek olduğu teşbîhlere *teşbîh-i tesviye* adı verilir (Cevdet Paşa, 2000, s.90; Mevlevi, 1994, s.169; Kocakaplan, 1992, s.171; Külekçi, 1995, s.38; Akdemir, 1999, s.358; Aktaş, 2004, s.28; Coşkun, 2007, s.45).

Oruc namâz gusl u hac hicâbdur ‘âşıklara

‘Âşık andan münezzeh hâssü'l-havâs içinde 302*14

1.2.2.3. Teşbîh-i Mefrûk

Her müşebbehün bihin kendi müşebbehinin yanına getirildiği, bir diğer ifadeyle birden fazla teşbîhin yan yana sıralandığı teşbîhe *teşbîh-i mefrûk* denir (Cevdet Paşa, 2000, s.89; Mevlevi, 1994, s.170; Kocakaplan, 1992, s.173; Külekçi, 1995, s.39; Akdemir, 1999, s.358; Aktaş, 2004, s.30; Coşkun, 2007, s.45).

Bu *dünyânun misâli benzer bir degirmene*

Gaflet anun *sepedi* bu *halk* ögünen *dâne* 313*1

1.2.2.4. Teşbîh-i Melfûf

Birden fazla teşbîhin önce müşebbehlerinin daha sonra müşebbehün bihlerinin veya önce müşebbehün bihlerinin sonra müşebbehlerinin söylendiği teşbîhe *teşbîh-i melfûf* adı verilir (Cevdet Paşa, 2000, s.89; Mevlevi, 1994, s.170; Kocakaplan, 1992, s.172; Külekçi, 1995, s.40; Akdemir, 1999, s.357; Aktaş, 2004, s.29; Coşkun, 2007, s.45;).

Dört kişidür *yoldaşum vefâ-dârum râz-daşum*

Üçile hoşdur başum birine buşup geldüm 181*4

Ol dördün birisi *cân* biri *dîn* biri *îmân*

Biri nefsümdür düşmân anda savaşup geldüm 181*5

1.2.2.5. Teşbîh-i Maklûb/Ma'kûs/Tafdîl

Benzetme yönü bakımından müşebbehin, müşebehün bihten üstün tutulduğu teşbîhlere *teşbîh-i maklûb, teşbîh-i ma'kûs* veya *teşbîh-i tafdîl* denir (Cevdet Paşa, 2000, s.85; Mevlevi, 1994, s.170; Kocakaplan, 1992, s.173; Külekçi, 1995, s.41; Akdemir, 1999, s.368; Aktaş, 2004, s.30; Coşkun, 2007, s.44-45; Saraç, 2007, s.133).

Ayaklarda kalur sünbül o zülf-i nîm-tâb-âsâ

Saçunla bahs iderse başa çıkmaz müşg-i nâb-âsâ Bâkî (2*1)[6]

1.2.3. Vech-i Şebehin Kullanımına Göre Teşbîhler

1.2.3.1. Teşbîh-i Tahkîkî

Eğer benzetme yönü, teşbîhin iki temel unsuru (Müşebbeh ve müşebbehün bih) için de mantıken uygun düşüyorsa, bu tür teşbîhlere *teşbîh-i tahkîkî*[7] denir (Coşkun, 2007, s.45).

Gazel yapraklayın benzüm sarardı

Kararuban düşdüm bu 'ışk elinden 262*4

1.2.3.2. Teşbîh-i Tahayyülî

Eğer benzetme yönü, teşbîhin iki temel unsuru (Müşebbeh ve müşebbehün bih) için de mantıken uygun düşmüyorsa bu tür teşbîhlere *teşbîh-i tahayyülî*[8] denir (Coşkun, 2007, s.45).

---

[6] KÜÇÜK, Sabahattin (1994). Bâkî Dîvânı: Tenkitli Basım, Ankara: Tdk Yay.

[7] Konu hakkındaki diğer tanımlar da şöyledir:"Teşbih-i tahkîkî cisim, cevher ve araz dolayısıyla yapılır"(Mevlevi, 1994, s.169);"Beş duyu organıyla hissedilebilen…"(Akdemir, 1999, s.342);"Vech-i şebehin hem müşebbeh hem müşebbehün bihte hakîkî olarak var olmasıdır"(Akdemir, 1999, s.342). Daha fazla bilgi için bakınız: Cevdet Paşa, 2000, s.86; Külekçi, 1995, s.42; Saraç, 2007, s.130.

'Işk odı düşdi cânuma *yakup* beni *yandurmaga*

Yidi deniz suyı yitmez susalıgum kandurmaga 329*1

1.2.3.3. Teşbîh-i Baîd-i Garîb/Edîbâne Teşbîh

"Vech-i şebehin kavranması hususi bir dikkat gerektiriyorsa veya müşebbehün bih alışılagelmişin dışında bir unsur ise bu tür teşbîhlere *teşbîh-i baîd-i garîb* yahut *edîbâne teşbîh* adı verilir" (Cevdet Paşa, 2000, s.90; Külekçi, 1995, s.44; Akdemir, 1999, s.363; Coşkun, 2007, s.45; Saraç, 2007, s.134;).

1.2.3.4. Teşbîh-i Karîb-i Mübtezel/Âmiyâne Teşbîh

"Vech-i şebehin tetkike ve zihin yormaya muhtaç olmaksızın ilk anda anlaşılacak derecede açık olduğu teşbîhlere ise *teşbîh-i karîb-i mübtezel* veya *âmiyâne teşbîh* denir" (Cevdet Paşa, 2000, s.90; Külekçi, 1995, s.44; Akdemir, 1999, s.362; Coşkun, 2007, s.45; Saraç, 2007, s.134).

Burada bir hususa dikkat çekmek istiyoruz. Kaynaklarda teşbîh-i baîd-i garîb ve teşbîh-i karîb-i mübtezel yukarıdaki şekillerde tanımlanmıştır. Fakat bu tanımlar bizi düşünmeye sevketmektedir. Çünkü "vech-i şebehin kavranması hususi bir dikkat gerektiriyorsa…" yahut "vech-i şebehin tetkike ve zihin yormaya muhtaç olmaksızın ilk anda anlaşılacak derecede açık olduğu…" şeklindeki tanım arkasından "neye göre ve kime göre" sorularını zihinlere çağrıştırmaktadır. Çünkü bir öğrenciye göre 'baîd' olan teşbîh, hocasına göre 'karîb' olabilir. Aynı şekilde edebi sanatlara aşina olan birine 'karîb' gelebilen bir teşbîh, başka birine 'garîb' gelebilmektedir.

---

[8] Teşbih-i tahayyülî hakkında da farklı tanımlar vardır. Örneğin Tahir'ül Mevlevi;"Muhtelif şeyleri bir manada birleştirmek, yani onları birbirine benzetmektir" demektedir (Mevlevi, 1994, s.169). Akdemir'e göre ise, "Beş duyu ile hissedilmeyen, başka bir ifadeyle mahsus olan şeylerin değil de makul ve mücerred olan şeylerin birbirine benzetilmesi" ile tahayyülî teşbih meydana gelir (Akdemir, 1999, s.342). Akdemir a.g.e.'de birkaç sayfa sonra teşbih-i tahayyülî hakkında bir tanım daha yapar: "Vech-i şebehin ya müşebbehte ya da müşebbehün bihteki mevcudiyetinin hayâlî olmasıdır"(s.348). Benzer tanımlar için bakınız: Cevdet Paşa, 2000, s.86; Külekçi, 1995, s.42; Saraç, 2007, s.130.

1.2.4. Gayelerine Göre Teşbîhler

1.2.4.1. Teşbîh-i Makbûl

Maksadı iyi ifade eden teşbîhlere *teşbîh-i makbûl*[9] denir (Cevdet Paşa, 2000, s.94; Coşkun, 2007, s.45).

1.2.4.2. Teşbîh-i Merdûd

Maksadı iyi ifade edemeyen teşbîhlere *teşbîh-i merdûd* denir (Cevdet Paşa, 2000, s.94; Akdemir, 1999, s. 366; Coşkun, 2007, s.45).

1.2.4.3. Teşbîh-i Tehekkümî/Temlîhî

Genellikle birbiriyle ilgisiz unsurlarla mizah maksatlı yapılan teşbîhlere *teşbîh-i tehekkümî* veya *teşbîh-i temlîhî*[10] denir (Cevdet Paşa, 2000, s.88; Külekçi, 1995, s.43; Coşkun, 2007, s.45; Saraç, 2007, s.133).

1.2.4.4. Teşbîh-i Meşrût

Bir şarta bağlı olarak yapılan teşbîhlere *teşbîh-i meşrût* denir[11] (Coşkun, 2007, s.45).

---

[9] Makbul teşbihin bir diğer tanımı ise şöyledir: "Maksadı tam olarak ifade edebilen teşbihe makbul veya hasen adı verilir. Bir teşbihin makbul olabilmesi için müşebbehün bihin müşebbehten daha iyi bilinmesi; vech-i şebehin de ondan daha üstün, daha kuvvetli ve çok daha fazla kabul edilebilir olması gerekir" (Akdemir, 1999, s. 366).

[10] Bu tür teşbihlere "Tezat Münasebetiyle Teşbih" adını veren kaynaklar da vardır. Bak: Mevlevi, 1994, s.170; Kocakaplan, 1992, s.174.

[11] Akdemir bu türü şöyle tanımlamaktadır: "Teşbihin tamamlanması için bir vasfın varlığını veya yokluğunu şart koşmak suretiyle, mübtezel olan bir teşbihin "garib" makamına çıkarılmış haline denir (Akdemir, 1999, s. 363).

1.2.5. Temsîlî Teşbîh

Üzerinde en çok tartışılan teşbîh türlerinden biri olan temsîlî teşbîhin oldukça farklı tanımları vardır. Dilçin'e göre, "Benzetilenle benzetmelik arasındaki birden artık özellikleri sırayla anlatarak yapılan benzetmedir. Bu benzetmede önce benzetmelik ile benzetilen arasındaki ortak nitelikler anlatılır ve en sonra temel öğe açıklanır" (Dilçin,1997, s.411). Saraç'a göre, "temsilde vech-i şebeh ayrıştırılamayacak şekilde birden fazla unsurdan meydana gelen bir tasavvur (mürekkeb) ise böyle teşbîhlere temsîlî teşbîh denir" (Saraç, 2007, s.133). Akdemir de buna yakın bir tanım yapmıştır: "Vech-i şebeh iki veya daha fazla vasıftan meydana gelen bir şekil arzediyorsa, böyle teşbîhlere teşbîh-i temsil denir. Başka bir ifadeyle bir heyetin başka bir heyete benzetilmesidir" (Akdemir, 1999, s. 351).

Kocakaplan'a göre, "benzeyenin çeşitli özellikleri kendisine benzetilen üzerinde toplanarak daha kuvvetli bir şekilde ifade edilmesiyle elde edilen teşbîhlere temsîlî teşbîh denir"(Kocakaplan, 1992, s.169). Coşkun ise konuya daha farklı yaklaşmakta ve "bir mesel veya temsille yapılan teşbîhe temsîlî teşbîh denir" demektedir (Coşkun, 2007, s.45).

1.2.6. Teşâbüh/Tesâvî

Teşâbüh kaynaklarda, "teşbîhin taraflarından biri diğerine üstünlük taşımıyorsa, maksat iki tarafı bir vasıfta birleştirmekse bu amaçla yapılan teşbîhlere *teşâbüh* veya *tesâvî* denir" şeklinde tanımlanmıştır (Mevlevi, 1994, s.168; Külekçi, 1995, s.45; Macit-Soldan, 2005, s.52; Coşkun, 2007, s.45; Saraç, 2007, s.133).

Tahirül-Mevlevî'nin bu tanım hakkında Diyarbakırlı Lebib'den verdiği örnek şudur (1994, s.168):

Yanaşsa gabgab-i hûrî-i Cennet gabgab-i yâra

Sanırsın sun'-i Mevlâ ortadan bölmüş bir elmayı

Aynı örneği Saraç da vermekte ve "maksat aslında bir şeyi diğerine benzetmek değil iki şeyi bir vasıfta toplamaktır" demektedir (2007, s.133).

Ahmet Cevdet Paşa *Belâgat-ı Osmâniyye* isimli eserinde teşâbühü şöyle tanımlamaktadır: "Amma iki şeyin bir emirde cem'i kasd olunur ise teşbîhden **sarf-ı nazar** olunarak *teşâbüh* ve *tesavi* yoluna gidilir." (2000, s.85). Buradaki 'teşbîhten sarf-ı nazar' kaydı yanlış anlaşılmadıysa, teşâbüh teşbîhin bir alt kolu değil, teşbîhten farklı, müstakil bir sanattır, demektir. Cevdet Paşa yaptığı tanımın ardından şu örneği vermiştir:

Ser-i mû fark yoktur beynimizde zülf-i dil-berle

Siyeh-bahtız perîşân-rûzgârız hâne-ber-dûşuz

1.3. İSTİÂRE

Kelime anlamı ödünç almak olan istiâre, mani bir karine dolayısıyla ve teşbîhin aslî unsurlarından yalnızca müşebbehün bihin kullanılmasıyla oluşturulur. Başka bir deyişle, "bir kavramın herhangi bir bakımdan benzediği başka bir kavramla adlandırılmasına denir. Yani benzerlik ilgisiyle bir kavramın adı, başka bir kavram için ödünç alınır ve geçici olarak kullanılır" (Coşkun, 2007, s.66).[12]

İstiâre dört unsurdan[13] oluşur:

- Müstear (teşbîhte "müşebbehün bih" [kendisine benzetilen])
- Müstearün minh (müşebbehün bihin [kendisine benzetilen] anlamı)
- Müstearün leh (müşebbehin [benzeyen] anlamı)
- Câmi' (teşbîhte "vech-i şebeh" [benzetme yönü])

1.3.1. Müşebbeh ve Müşebbehün bihin Kullanımına Göre İstiâreler

1.3.1.1. İstiâre-i Musarraha (Açık İstiâre)

Teşbîh unsurlarından müşebbehin kaldırılıp, müşebbehün bihin müşebbeh yerine kullanılmasına *istiâre-i musarraha (açık istiâre)* denir. Bu istiârenin "açık" olarak nitelenmesi kendisine benzetilenin açıkça ifade edilmesindendir (Saraç, 2007, s.119).

Bezm-i ezel'de *pâdişâh* elüme sundı bir kadeh

İçeliden kıluram âh bilmezem ki ne belâdur 59*5

İstiâre-i Musarraha (Açık İstiâre), müşebbeh ya da müşebbehün bihin anlamına ait bir ipucunun kullanılıp kullanılmamasına göre 3'e ayrılır:

---

[12] Benzer tanımlar için bakınız: Tablo 1 sayfa, 25.

[13] Coşkun istiârenin iki unsurdan meydana geldiğini söylemektedir: "İstiârenin iki unsuru vardır: (1) Ödünç veren (müstearun-minh, teşbih unsurlarından kendisine benzetilen) ve (2) ödünç alan (müstearun-leh, teşbih unsurlarından benzeyen)dir (Coşkun, 2007, s.66).

1.3.1.1.1. İstiâre-i Musarraha-i Mutlaka (Mutlak Açık İstiâre)

Müşebbeh ve müşebbehün bihe ait hiçbir ipucunun söylenmediği istiârelere *istiâre-i mutlaka* denir (Mevlevi, 1994, s.72; Kocakaplan, 1992, s.64; Coşkun, 2007, s.67; Saraç, 2007, s.120).

Ol kişi kim *yol* eridür garîb gönüller yâridür

Bir söz diyem tutarısa yigdür şeker baldan ana 11*7

Cânum nâ-çârıdı bunda kalmışıdum bu *zindân*da

Gel didiler vardum anda varlıgumdan geçer oldum 208*8

Cihânda bir *sınuk saksı*dan ötrü

Güherlerüm ziyâna satmışam ben 258*4

1.3.1.1.2. İstiâre-i Musarraha-i Mücerrede (Mücerred Açık İstiâre

Müşebbehe dair bir ipucunun kullanıldığı istiârelere *istiâre-i mücerrede* adı verilir (Mevlevi, 1994, s.72; Kocakaplan, 1992, s.64; Coşkun, 2007, s.67; Saraç, 2007, s.120).

Sen eyitdün iy *pâdişâh Yehdi'l-lâhu limen yeşâ*

Şerîkün yok senin i şâh suçlu kimdür ‘azâb nedür 89*2

Dünyâya gelen göçer bir bir *şerbet*in içer

Bu bir köpridür geçer câhiller anı bilmez 103*4

Bu dünyeye gelen kişi âhir yine gitse gerek

Müsâfirdür *vatan*ına birgün *sefer itse* gerek 139*1

*Dost yüzi*ni göricegez artar gözlerümün nûrı

Uçmak gelmez nazaruma hezârân bin olsa Hûrî 408*1

1.3.1.1.3. İstiâre-i Musarraha-i Müreşşaha (Müreşşah Açık İstiâre)

Müşebbehün bihe ait bir ipucunun yani *terşih*in söylenmesi ile meydana gelen istiâreye *istiâre-i müreşşaha* denir (Mevlevi, 1994, s.72; Kocakaplan, 1992, s.65; Coşkun, 2007, s.67; Saraç, 2007, s.120).

*Binüp agaç at*ına yanulup Hızr'a tana

Şol kara yir altına gire yatasın birgün 276*5

1.3.1.2. İstiâre-i Mekniyye (Kapalı İstiâre)

Kapalı istiâre, mani bir karine dolayısıyla "müşebbehün-bih"e ait olan vasıf/sıfat veya vasıfları/sıfatları "müşebbeh"e verip onu "müşebbehün bih" yerine kullanmaya denir.[14] Ancak burada doğrudan "müşebbehün-bih" zikredilmeyip onun bir vasfı veya vasıfları belirtilerek "müşebbehe" yüklenmekte, daha sonra "müşebbeh", "müşebbehün bih" yerine geçmektedir. Ayrıca kapalı isti'ârede "müşebbeh"in kullanılması belli bir noktada mani karine görevi görmektedir. Nitekim "Pençesiyle saldırdı." denildiği zaman, saldıranın aslan olduğu anlaşılır. "Ali pençesiyle saldırdı." denildiğinde ise, saldıranın bir aslan olmadığı belirtilmiş olur (Kartal, 2010, s.456).

[14] Saraç *kapalı istiâre* maddesinde şöyle bir durumdan bahsetmektedir:"İstiare-i mekniyye'de lafzın gerçek manasında kullanılmadığını gösteren karine, istiâre-i tahyiliyye olarak adlandırılır. Yani kapalı istiârenin olduğu yerde bir de istiâre-i tahyiliyye vardır"(Saraç, 2007, s.120).

Kazdı kahır kazmasıla cânda cefâ ocagını

Çaldı *nefsümün boynı*na himmet eri bıçagını 376*2

*Firâk*un bagrumı *tagla*r ne bilsün kadrüni saglar

Seni görmeyeli dostum bu gözüm kanlı yaş aglar 55*1

Ben gördüm *erenler uçdı* ‘ışk kadehin tolu içdi

Hak katında nâzı geçdi şöyle yüzi yire durur 72*6

1.3.2. Diğer İstiâre Çeşitleri

1.3.2.1. İstiâre-i İnâdiyye- İstiâre-i Vifâkiyye

Müşebbeh ile müşebbehün bih arasında uyumsuzluk varsa istiâreye, *istiâre-i inâdiyye,* yoksa *istiâre-i vifâkiyye* denir (Akdemir, 1999, s.173; Coşkun, 2007, s.67).

1.3.2.2. İstiâre-i Tebeiyye- İstiâre-i Asliyye

İstiâre lafzı fiilse veya fiilden türetilmiş bir kelime ise istiâreye *istiâre-i tebeiyye*[15], değilse *istiâre-i asliyye*[16] adı verilir (Kocakaplan, 1992, s.73; Akdemir, 1999, s.170-171; Coşkun, 2007, s.67; Saraç, 2007, s.120).

---

[15] “Mastar ile yapılan istiâreler asliyye olduğu için mastardan müştak fiillerle yapılanlara da mastara tebe’an ‘tebeiyye’ denilmiştir”(Mevlevi, 1994, s.72)

[16] “İsimlerle isim hükmünde olan mastarlardan, bir de bir vasıf ile müştehir olan isim hükmüne girmiş alemlerden yapılır”(Mevlevi, 1994, s.72).

1.3.2.3. İstiâre-i Tahkîkiyye- İstiâre-i Tahyîliyye

İstiâre akılla ve duyularla algılanabiliyorsa *istiâre-i tahkîkiyye,* hayalle algılanabiliyorsa *istiâre-i tahyîliyye*[17] adını alır (Akdemir, 1999, s.168-169; Coşkun, 2007, s.67).

1.3.2.4. İstiâre-i Âmmiyye/İstiâre-i Mübtezele

Sıkça kullanıldığı için orijinalliğini yitirmiş istiâreye *istiâre-i âmmiyye* veya *istiâre-i mübtezele*[18] denir (Kocakaplan, 1992, s.73; Akdemir, 1999, s.174; Coşkun, 2007, s.67).

---

[17] "Yani soyut kavramlar somut varlıklara benzetildiği zaman istiâre-i tahyîliyye yapılmış olur."(Kocakaplan, 1992, s.71); "İstiâre-i mekniyyede lafzın gerçek manasında kullanılmadığını gösteren karine, istiâre-i tahliyye olarak adlandırılır." (Saraç, 2007, s.120).

[18] "İki unsur arasındaki ilgi, yani vech-i şebeh açık ise böyle istiâreye 'istiâre-i mübtezele' veya 'ammiyye' adı verilir."(Saraç, 2007, s.121).

Bu konu hakkında Tahirü'l Mevlevi'nin Manastırlı Rıfat Bey'den naklettiği bilginin faydalı olacağını düşünerek buraya alıyoruz:

> "Teşbihde bazı tasarrufat icrasiyle karib-i mübtezel, baid-i garib derecesine îsâl olunduğu gibi istiârede dahi ol vechile tasarrufat icra olunursa istiâre-i mübtezele, istiâre-i garibeye tahvil olunarak havassın makbulleri olacak bir hal-i hasene irca olunur. Nitekim Fuzûlî'nin:
>
> Mâha çekdim şeb-i hicrân alem-i şûle-i âh
> Âh kim olmadı ol mâh haberdâr henüz
>
> beytinde mâşukun mâha teşbihi mübtezel ise de âhın meşaleye ve bedenden ser çekmiş şulenin aleme teşbihi ve mâha karşı teşhirleri ve bunca tekellüfat ile uykusundan uyaramamasındaki tasarrufat, istiâreyi ibtizalden garabet derecesine îsâl eylemiş olduğu gibi…"(Mevlevi, 1994, s.73).

1.3.2.5. İstiâre-i Hâssıyye/İstiâre-i Garîbe

Orijinal olan veya zor anlaşılan istiâreye *istiâre-i hâssıyye* veya *istiâre-i garîbe* adı verilir.[19] (Kocakaplan, 1992, s.73; Akdemir, 1999, s.174; Coşkun, 2007, s.67).

1.3.2.6. İstiâre-i Temlîhiyye/İstiâre-i Tehekkümiyye

Latife ve istihza niyetiyle yapılan istiârelere *istiâre-i temlîhiyye* veya *istiâre-i tehekkümiyye* denir.[20]

1.3.2.7. İstiâre-i Müfrede (Müfred İstiâre)

İstiâre bir kavramla yapılmışsa *müfred istiâre (istiâre-i müfrede)* adını alır (Mevlevi, 1994, s.71; Kocakaplan, 1992, s.72; Akdemir, 1999, s.179; Coşkun, 2007, s.67; Saraç, 2007, s.119).

---

[19] "Teşbih-i Baîd-i Garîb" ve "Teşbih-i Karîb-i Mübtezel" bahsinde olduğu gibi "İstiâre-i Gârîbe" ve "İstiâre-i Mübtezele" başlıkları altında yapılan tanımlar da tartışmaya açık birer konudur. Çünkü "zor anlaşılan istiâre" ibaresi şahıslara göre farklılık gösterecektir. Edebî sanatlara âşina olan birine kolay gelen istiâreler, bir başkasına anlaşılmaz gelebilir.

[20] "Şinasi'nin La Fontaine'den tercüme ettiği "Eşek ile Tilki" fıkrasında eşeğe hitaben tilkiye söylettiği:

Dâim olsun beğimin saye-i luf u keremi
Gül biter bastığı yerlerde mübârek kademi
Hele ol hoş kokulu kuyruğu benzer miske
Koklarım burnuma vurmazsa efendim fiske
Eder irfânını îmâ o sûhen-gû gözler
Yakışır ağzına mevzûn u mukaffâ sözler

beyitlerindeki istiâreler gibi (Mevlevi, 1994, s.72).

1.3.3. Temsîlî İstiâre/Mürekkep İstiâre/Yaygın İstiâre/Tafsîlî İstiâre

Temsîlî istiâre, temsîlî teşbîhte olduğu gibi üzerinde en çok tartışılan istiâre türlerinden biridir. Temsîlî istiâreye, *mürekkep istiâre*, *yaygın istiâre* ve *tafsîlî istiâre* de denilir. Bu istiâre hakkında çeşitli görüşler vardır. Coşkun, "İstiâre, bir cümle veya beytin değil de bir parça veya eserin anlatım tarzı olursa 'tafsîlî istiâre' veya 'alegori' seviyesine yükselir. Tanzimattan sonra bu anlatım tarzına 'temsîlî istiâre' adı verilmiştir" demektedir (Coşkun, 2007, s.79). Tahirü'l-Mevlevî ise "istiâre" maddesinde, "Mürekkep istiârelere 'istiâre-i temsîlîyye' derler. Bunların bazıları halk arasında şüyu' bularak 'mesel' olur" biçiminde bir tanım vermektedir (Mevlevi, 1994, s.72).

Aktaş'a göre temsîlî istiâre, "Bir düşüncenin, bir davranışın ya da bir eylemin daha kolay anlatılabilmesi için onun simgelerle canlandırılıp somuthâle getirilmesidir" (Aktaş, 2004, s.61). Başka bir kaynakta ise şöyle tarif edilir: "Temsîlî istiâre, benzetmeyi oluşturan temel öğelerden biriyle, aralarında çok sayıda benzerlik ilgisi kurularak yapılan bir istiâre biçimidir (Ayyıldız-Birgören, 2005, s.358).

Dilçin ise temsîlî istiâreyi, yaygın istiâre adı altında tanımlar ve bir de açıklama yapar: "Benzetmenin temel öğelerinden yalnız biriyle, çok sayıda benzerlikleri sıralayarak yapılan istiâredir. Bunu 'yaygın benzetme' ile karıştırmamak gerekir. Çünkü yaygın benzetmede, benzetilen ve benzetmeliğin ikisi de söylenir. Yaygın istiârede ise benzetilen ve benzetmelikten yalnız birisi söylenmiştir" (Dilçin, 1997, s.414).[21]

[21] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Coşkun, Menderes (2006). "Klasik Türk Şiirinde Mürekkep İstiâre, Temsîlî İstiâre ve Alegori" **Bilig,** Sayı 38: 51-70; Cevdet Paşa, 2000, s.97-98; Reşid, 1329, s.201; Mevlevi, 1994, s.71-72; Kocakaplan, 1992, s.72; Dilçin, 1997, s.414; Akdemir, 1999, s.179; Aktaş, 2004, s.61; Ayyıldız-Birgören, 2005, s.358; Pala, Ocak 2005, s.138; Coşkun, 2007, s.71-79; Saraç, 2007, s.119-120.

Tablo I: İstiâre Hakkında Yapılan Bazı Tanımlar

Hatîb el-Kazvînî, *Telhîsü'l-miftâh*		Çoğu kere isti’âre (lafzı) müşebbehün bih (benzetilen)in adının müşebbeh (benzeyen)in yerinde kullanılması anlamında söylenir. Onlar (müşebbeh ve müşebbehün bih) müste’ârun minh (ödünç veren / asıl anlam) ve müste’ârun leh (ödünç alan / mecâzî anlam), (müşebbehün bih = benzetilenin) lafzı ise müste’âr (ödünç alınan şey)dir. / s. 111. İsti’âre (müste’ârın) lafzına göre iki kısımdır. Çünkü o müste’âr cins ismi olursa, (isti’âre) asliyyedir. (Cesur adam için isti’âre olunan) “esed: arslan” ve (şiddetli bir vuruş için isti’âre olunan) “katl: öldürme” gibi. (Müste’âr lafız cins ismi) değilse (isti’âre) tebe’iyyedir. / s. 118.
Vatvat, *Hadâiku’s-sihr fî-Dekâikı’ş-şi’r*	1362	İsti’âre, şair veya yazarın hakikî ya da lafzî anlamlı bir kelimeyi ödünç alıp başka bir kelime yerine kullanmasıdır. / s. 28-29.
Râdûyânî, *Tercemânü’l-belâga*	1362	Bir şeyi ödünç istemek. Hakîkî ya da lafzî anlamlı olan bir kelimeyi ödünç alarak başka bir kelime yerine kullanmaktır. / s. 40.
Ahmedî, *Bedâyi'u's-sihr fî Sanâyi'i'ş-şi'r*	2002	Mecâz, asıl anlamın dışında ve o anlamda kullanılmadığını gösteren bir karine ile (zikredilmesi)’dir. Kelimenin (asıl anlamı dışında) doğru kullanıldığını (gösteren) karine, o kelime (lafız) ile mana arasındaki alakadır. Bu alaka benzerlikten başka bir şey olursa ona “mecâz-ı mürsel” denir… benzerlik olursa buna isti’âre, söyleyene müste’îr, müşebbehün bih lafzına müste’âr, müşebbehün-bih manasına müste’ârun minh ve müşebbeh manasına müste’ârun leh denir. / s. 106-7. İsti’ârede, müste’âr ve müste’ârun leh hiçbir mulâyimi (ilgi unsuru) olmayınca (indî esedün) gibi o, isti’âre-i mutlak diye adlandırılır. / s. 109. İsti’âre-i bi’l-kinâye ve tahyîliyye, benzetmeyi nefsinde gizleyen ve müşebbehten başka bir (unsuru) zikredilmeyen,

		müşebbehün-bihe ait olan bir durumun müşebbehte gerçekleşmesine delâlet eden isti'âredir. Kendisinde hissen veya aklen gerçekleşen bir durum olmaksızın ve o kapalı benzetmenin kendisinde o olan bu isti'âreye isti'âre-i bi'l-kinâye ve isti'âre-i mekniyye denir. / s. 107-8.
İsmâîl-i Ankaravî, *Miftâhu'l-belâga ve Misbâhu'l-fesâha*	1284	İsti'âre şol lafızdır ki isti'mâl olunmuş ola aslı olan ma'nâsına müşâbih olan ma'nâda…. İsti'âre müşebbehün bihi müşebbehde isti'mâl eylemekdir. / s. 87.
Muallim Nâcî, *Istılâhât-ı Edebiyye*	1996	Bir lafzı benzerlik alakası dolayısıyla hakiki manasının dışında kullanmaktır. İstiârede lafzın hakiki anlamının anlaşılmasına engel bir karine bulunur. Diğer bir ifade ile istiâre, alakası teşbîh olan mecazdır. İstiârenin temeli teşbîhtir. Müekked teşbîhin iki tarafından birinin zikredilerek zikredilmeyen tarafın murad edilmesi ile istiâre meydana gelir. Zikredilen taraf zikredilmeyen taraf yerine kullanılır. / s. 52. İstiâre-i musarraha, müşebbehi hazfedilmiş teşbîhtir. İstiâre-i mekniyye (kapalı istiâre), müşebbehin zikredildiği fakat müşebbehün bihin zikredilmeyerek sadece onun levazımından (zihinde hatıra getirdiği ona bağlı unsurlardan) birinin zikredildiği teşbîhtir. / s. 53.
Ahmed Cevdet Paşa, *Belâgat-ı Osmâniyye*	2000	İsti'âre, müşâbehet alakasıyla ve karîne-i mâni'a ile ma'nâ-yı mevzû'un lehin gayride müsta'mel olan lafızdır. Ve ba'zan masdar olarak müşâbehet alakasıyla "bir lafzı, ma'nâ-yı mevzû'un lehin gayride isti'mâl etmek" ma'nâsına gelir. / s. 94 İsti'âre-i musarraha, müşebbehün-bihe dâll ve mezkûr ve ma'nâ-yı müşebbehde müsta'mel olan kelimedir. / s. 95 İsti'âre-i mekniyye, bir şey, zihinde, dîger şey'e teşbîh ve erkân-ı teşbîhden yalnız müşebbeh zikr ü tasrîh ve fakat müşebbehün-bihin levâzımından bir şey'in zikriyle ol

		muzmer zamîr olan teşbîhe remz olunmasıdır. / s. 96
Mehmed Celâl, *Osmanlı Edebiyâtı Nümûneleri*	1312	İsti'âre, bir lafzın ma'nâ-yı hakîkîsinden sarf-ı nazarla ona dîger bir ma'nâ vermekdir ki bu ma'nâ-yı dîgerin o lafza muvâfık düşmesi ancak zihinde vücûd bulan bir müşâbehet alâkasıyladır. / s. 78.
Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî	2004	1. İbâreti alâ sebili'n-nakl asl-ı lügatten olan mâ-vudie-lehin gayrı üzerine ta'lîktir. 2. İsti'âre bir şeyde ma'nâ-yı hakîkati iddiâdır, teşbîhte mübâlagadan ötürü. 3. İsti'âre bir şey'-i ma'kûl için bir şey'-i mahsûsun isti'âresidir. 4. İsti'âre teşbîhte ve hüsn-i beyânda taleb-i mübâlaga için ism-i râcihi mecrûha nakildir. / s. 300.
Süleymân Fehmî, *Edebiyât*	1325	İsti'âre, müşâbehet alâkasıyla ve karîne-i mâni'a ile bir kelimenin ma'nâ-yı mâ-vudie-lehin gayrıda isti'mâlidir. İsti'âre, tarafeyn-i teşbîhden birinin hazfiyle hâsıl olduğuna göre ikiye ayrılır: Musarraha, mekniyye. Müşebbeh hazf olunarak yerine müşebbehün-bih ikâme edilirse isti'âre musarraha olur. Müşebbeh, mezkûr olur ve müşebbehün-bih mahzûf olup da mahsûsâtından bir şey tasrîh edilerek kendisine işâret edilirse buna isti'âre-i mekniyye denir. / s. 244-45.
Reşîd, *Nazariyyât-ı Edebiyye [c. I]*	1328	Bir lafzın ma'nâ-yı hakîkîsini terk ile ona müşâbeheti olan dîger bir ma'nâ i'âresi demektir. / s. 186. Vüzûh-ı delâleti tezyîd için –zihinde alâka-i temâsülle birleşebilen iki hayâlden birini dîgeriyle istibdâl, ve yâhud bir hayâle kendinde olmayan bir vasf-ı mülâyım izâfe etmektir. / s. 187. İsti'âre-i musarraha, vüzûh-ı delâleti tezyîd için, bir hayâlin yerine alâka-i temâsüli hâiz dîger bir hayâl ikâme etmektir. / s. 192. İsti'âre-i mekniyye ki tahayyül-i mebde'in iki cenâh-ı i'tilâsı olan teşhîs ve istibdâlin vâsıta-i mûcezesidür. / s. 195
Muhammed Mihrî, *Fenn-i Bedî'*	yty	İsti'âre âriyet tarîkiyle bir şey almakdır. Beyne'l-ma'neyn alâka-i müşâbehet olan kelimeye denilir. / s. 25.

Sîrûs-i Şemîsâ, *Beyân ve Me'ânî*	1375	İstif'âl babından olan isti'âre, bir sözü başka bir söz yerine ödünç istemektir. Çünkü şâir, isti'ârede bir kelimeyi/sözü benzerlik yönüyle başka bir kelime/söz yerine kullanır. / s. 57. İsti'âre-i musarraha, müşebbehün-bihin kaldığı bir teşbîhtir. / s. 59. İsti'âre-i mekniyye ise müşebbehin müşebbehün-bih ile ilgili unsurlardan biriyle kullanılmasıdır. / s. 62.
Humâyî, *Funûn-ı Belâgat ve Sinâ'ât-i Edebî*	1377	İstiâre, teşbîhin iki tarafından birini zikredip diğer tarafını kastetmektir. İstiâre-i muhakkaka ve musarraha da denilen istiâre-i tahkîkiyye, müşebbehün-bihin müşebbeh yerine geçmesidir. İstiâre-i bi'l-kinâye ya da istiâre-i mekniyye, müşebbehin zikredilip müşebbehün-bihin zikredilmediği, ancak müşebbehün-bihin gerekli karinesinden birinin bulunduğu istiâredir. / s. 250-51.
Ali Cânib, *Edebiyât*	1928	Müşebbehün-bih veya müşebbehi hazf edilen teşbîhlere isti'âre denilir. "Temâşâ-yı Hazân"da oldugu gibi müşebbehün-bih zikr edilmeyerek yapılan isti'ârelere "mekniyye", "Bir Lahza-i taahhür"de görülen tarzda, yani müşebbeh zikr edilmeyerek yapılan isti'ârelere de "musarraha" nâmı verilir. / s. 60.
Ali Nihad Tarlan, *Edebiyat Meseleleri*	1981	Şuura mukârin olan "müşebbehünbih" eğer teşbîh edatını hazfedecek kadar kuvvetli ise "teşbîh-i beliğ" olur. Teşbîh edatı ile beraber müşebbehi de husûfa uğratacak bir mâhiyet ve vuzuhta olursa "istiâre-i musarraha" nâmını alır. Eğer dâhilî bir tecrid yapılıp da müşebbehün-bihin hey'et-i umûmiyyesinden ziyade müşebbeh ile alâkar olan mümeyyiz vasfı şuur sathına çıkıp müşebbeh ile birleşirse istiâre-i mekniye yapmış olur. / s. 171.
Tâhirü'l-mevlevî, *Edebiyat Lügati*	1973	Müşebbehün-bih veya müşebbehi hazf edilen teşbîhlere isti'âre denilir. "Temâşâ-yı Hazân"da oldugu gibi müşebbehün-bih zikr edilmeyerek yapılan isti'ârelere "mekniyye", "Bir Lahza-i taahhür"de görülen tarzda, yani müşebbeh zikr edilmeyerek yapılan isti'ârelere de

		“musarraha” nâmı verilir. / s. 60.
M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)*	1980	İstiâre bir şeyin ödünç verilmesini veya ödünç alınmış bir şeyin iâdesini istemektir. Arada bir engel karîne (karîne-i mâni'a) bulunmak şartıyla, bir sözü, benzerlik ilgisiyle kendi mânâsı dışında kullanmak, istiâre adını alır. / s. 154. Açık (Musarrah) İstiâre: Müşebbehünbihin mânâsını taşıdığı hâlde, müşebbeh yerinde kullanılan söz, açık istiâreyi teşkil eder. / s. 158. Kapalı (Meknî) İstiâre: Bir şeyi, zihinde diğer bir şeye benzetip, bu benzetmeden yalnız müşebbeh ile müşebbehünbihe bağlı bir unsuru zikretmek suretiyle yapılan istiâre, kapalı (meknî) istiâre adını alır. / s. 160.
Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*	1983	Bir şeyi kendi adının dışında, türlü yönlerden benzediği başka bir şeyin adıyla anma. / s. 412. Açık istiâre (istiâre-i musarraha), benzetme öğelerinden yalnız benzetmelik ile yapılan istiâredir. / s. 412. Kapalı istiâre (istiâre-i mekniye), benzetme öğelerinden yalnız benzetilenle yapılan istiâredir. Bu türlü istiârede benzetmelik söylenmez, bir anlamda gizlenir. / s. 414.
M. Orhan Soysal, *Edebî San'atlar ve Tanınması*	1992	Teşbîh'teki temel unsurlardan, yani “müşebbeh” veya “müşebbehün-bih”ten biri söylenmeyerek yapılan benzetmelerdir. / s. 46. İsti'âre-i musarraha, müşebbehi söylenmeden yapılan isti'ârelere denir. / s. 49. İsti'âre-i mekniye, müşebbehün-bihi söylenmeden yapılan isti'ârelerdir. / s. 50.
İsa Kocakaplan, *Açıklamalı Edebî Sanatlar*	1992	Teşbîhe yakınlık gösteren bir sanattır. Bilindiği gibi teşbîh en az iki öge ile yapılır. Benzeyen ve kendisine benzetilen. İşte benzetme bu iki ögeden sadece biri ile yapılırsa istiâre meydana gelir. Mesela: Arslan asker, deyimi teşbîh-i beliğdir. Çünkü iki öge ile yapılmıştır. Asker aslana benzetilmiştir. Yani asker benzeyen, arslan ise kendisine benzetilendir. İşte askeri gördüğümüz zaman “Arslanım” dersek istiâre yapmış oluruz. Çünkü

		yalnızca bir öge ile benzetme yapılmıştır. Asker söylenmemiş, sadece benzetilen öge olan arslan söylenmiştir. / s. 63. Açık istiâre: İstiâre zayıf bir varlığı daha kuvvetli göstermek için yapılan benzetmedir. Teşbîhten farkı tek öge ile yapılmasıdır. Benzeyen zayıf öge, benzetilen ise kuvvetli ögedir. İşte açık istiâre kuvvetli öge, yani benzetilen ile yapılır. / s. 64. Kapalı istiâre: Açık istiârenin zıddına olarak bu istiâre türünde benzetme, benzeyen unsurla yapılır. Yani kendisine benzetilen unsur söylenmez, kapalı kalır. Bu yüzden bu istiâreye kapalı istiâre denilir. / s. 68.
Numan Külekçi, *Edebî Sanatlar*	1999	Kelimenin lügat manası "ödünç alma, birinden iğreti bir şey alma"dır. Edebî sanat olarak "bir şeyi gerçek anlamı dışında, çeşitli yönlerden benzediği başka bir şeyin adıyla anmaktır. / s. 46. Musarrah isti'âre (Açık isti'âre): "Kendisine benzetilen" söylenir "benzetilen" söylenmezse buna açık isti'âre denir. / s. 51. Meknî isti'âre (Kapalı isti'âre): Benzetilen söylenir, kendisine benzetilen söylenmezse buna kapalı isti'âre denir. Yalnız kendisine benzetilen ile ilgili bir özellik zikredilir. Bu özellik isti'ârenin anlaşılması için bir ipucu mahiyetindedir. / s. 52.
Nasrullah Hacımüftüoğlu, *İ'câz ve Belâgat Deyimleri*	2001	Lügat manası; "birinden iğreti bir şey isteyip almak" demektir. Edebiyatta; "bir kelimenin manasını muvakkaten diğer bir kelime hakkında kullanmak"tır. Beyancılara göre isti'âre; "müşabehet alâkasıyla ve karine-i mania dolayısıyla konulduğu mananın dışında kullanılan lafızdır". Bu tarife göre isti'âre, kendi manasında kullanılmayan bir lafızdır. Konulduğu manada kullanılmasında engel karine bulunduğu için "mecaz"dır. Alâkası da "teşbîh"tir. / s. 90. İsti'âre-i asliye, isimlerle isim hükmünde mastarlardan, bir de sıfatla ün kazanmış olan isim hükmüne girmiş alemlerden yapılır. İsti'âre-i mekniyye, bir şey zihinde

		diğer bir şeye benzetilir ve müşebbehün bih değil de, levazımından bir şey sözde müşebbehle beraber getirilirse isti'âre-i mekniyye adını alır. / s. 91.
M. A. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi*	2007	Lügat anlamı birinden bir şeyi ödünç isteyip almak olan istiâre, bir kelimeye aralarındaki benzerlik alâkası dolayısıyla lügat/temel anlamının dışında yeni bir anlam vermektir. Dolayısıyla istiâre, alâkası teşbîh/benzerlik olan mecaz-ı lügavîdir. İstiârenin temeli teşbîhtir. Teşbîhin iki temel unsuru olan müşebbeh (benzeyen) ve müşebbehün bih (kendisine benzetilen)den sadece birisinin –doğrudan veya dolaylı- söylenilerek söylenilmeyen, kaldırılan kısmının kasdedilmesi ile istiâre meydana gelir. Diğer bir ifade ile istiâre kısaltılmış teşbîhtir. Bu açıdan bakıldığında istiâre hem bir mecaz, hem de bir teşbîhtir. / s. 118. Açık istiâre, benzeyeni düşürülen teşbîhtir. Bu istiârenin "açık" olarak nitelenmesi kendisine benzetilenin açıkça ifade edilmesindendir. / s. 119. Kapalı istiâre, kendisine benzetilenin açıkça bulunmadığı sadece onu hatırlatan, onunla ilgili bir unsurun bulunduğu istiâredir. Yani ibarede teşbîhin iki tarafından müşebbeh/benzeyen bulunur, fakat müşebbehün bih/kendisine benzetilen açıkça yer almaz. / s. 120.
Kaya Can, *Başlıca Yazınsal Sanatlar*	2003	Eğretileme, bir varlık, kavram, nesne vb. belirten bir sözcük ya da sözün gerçek anlamını bir yana bırakarak, ona –gerçek anlamını düşündürmeyecek bir biçimde- eğreti (ödünç) olarak başka bir varlık, nesne, kavram vb.nin adını vermektir. Bu söz sanatı için "Benzetme ilgeci olmayan, ilgeci içinde gizlenmiş, kısaltılmış benzetme (teşbîh-i muzmer-ül-edat)"; "bir sözcüğün, benzerlik ilgisiyle başka bir sözcük yerine kullanılması" yolunda tanımlar da yapılmaktadır. Ancak, benzetme ilgeci olmaması, eğretilemeyi tanımlama bakımından yeterli bir sınırlama değildir; önemli olan, benzeyen ve

		kendisine benzetilenlerden birinin bulunup birinin bulunmamasıdır. Bir sözcüğün başka bir sözcük yerine kullanılmasının da eğretileme olabilmesi, benzerlik ilişkisi koşuludur. Böyle bir ilgi yoksa, eğretileme değil "mecâz-ı mürsel" olur. / s. 17. Açık eğretileme (istiâre-i musarraha), yalnızca kendisine benzetilenin söylendiği – benzeyenin söylenmediği- eğretileme türü. / s. 19. Kapalı eğretileme (kapalı istiâre –istiâre-i mekniye), yalnız "benzeyen"in söylendiği, "kendisine benzetilen"in söylenmediği; bu nedenle de, doğal olarak, benzetme ilgecinin bulunmadığı eğretilemelere denir. /s. 21.
Nusrettin Bolelli, *Belâgat, Beyân-Me'ânî-Bedî İlimleri, Arap Edebiyatı*	2006	Sözlükte; bir şeyi kaldırmak ve onu bir yerden alıp başka bir yere koymak veya bir şeyden faydalanmak üzere onu birisinden ödünç olarak istemektir. Bir beyan terimi olarak isti'âre; hakikî mana ile mecazî mana arasındaki benzerlik alakasından dolayı bir kelimenin manasını geçici olarak alıp başka bir kelime için kullanmaktır. Ayrıca bunda, hakikî manayı kastetmeye engel olan bir karinenin bulunması gerekir. / s. 83. İstiâre-i tasrihiyye, içinde müşebbeh bihin lafzı açıkça zikredilen ve müşebbeh hazfedilen istiâredir. İstiâre-i mekniyye, müşebbeh bihin lafzı hazfedilen ve kendisi ile ilgili bir hususla ona işaret edilen istiâredir. / s. 84.
Veyis Değirmençay, *Fünûn-ı Belâgat ve Sınâât-ı Edebî*	2006	Kelime anlamı, birinden iğreti/ödünç bir şey almaktır. Terimde ise, gerçek anlamı ile mecazî anlamı arasında benzerlik ilgisi olması şartıyla bir kelimeyi gerçek anlamı dışında kullanmaktır. Başka bir deyişle teşbîhin iki tarafından (benzeyen ve benzetilen) birini zikredip diğer tarafı kastetmektir. Bu nedenle istiâre de mecazdan bir türdür. / s. 163. İstiâre-i tahkîkiye, cümlede müşebbehün bihin (benzetilenin) zikredilip müşebbehin (benzeyenin) kastedilmesidir. Başka bir ifadeyle müşebbehi hazf edilmiş teşbîhtir. Buna istiâre-i musarraha veya muhakkaka yani açık istiâre de denir. / s.

		164. İstiâre-i bi'l-kinâye veya istiâre-i mekniyye, müşebbehin zikredilip müşebbehün bihin zikredilmediği, fakat müşebbehün bihin ilgilerinden birinin mevcut olduğu teşbîhtir. / s. 168.
Menderes Coşkun, *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*	2007	Teşbîh bir anlam aktarımı sanatıdır, istiâre ise hem anlam hem de ad aktarımı sanatıdır. Bir kavramın herhangi bir bakımdan benzediği başka bir kavramla adlandırılmasına istiâre (ödünçleme) denir. İstiârenin kelime anlamı ödünç almaktır. Yani benzerlik ilgisiyle bir kavramın adı, başka bir kavram için ödünç alınır ve geçici olarak kullanılır. / s. 66. Açık istiâre, benzetme unsurlarından sadece kendisine benzetilenin söylenmesiyle meydana gelir. / s. 67. Kapalı istiâre, benzeyenle birlikte kendisine benzetilenin bir özelliğinin söylendiği istiâre çeşidi olarak tanımlanmıştır. Yani bir ifadede benzeyenle birlikte kendisine benzetilene ait bir unsur veya özellik kullanılmışsa, onda kapalı istiâre vardır denilmektedir. / s. 68.
Nevzat H. Yanık, *Edebi Bilgiler ve Aruz*	2007	Gerçek anlam ile mecazî anlam arasındaki alâkanın benzerlik üzerine kurulduğu mecâza isti'âre denir. Başka bir deyişle isti'âre, iki tarafından biri, edatı ve benzetme yönü hazfedilmiş bir teşbîhtir. / s. 75. Açık isti'âre, sadece müşebbehünbih zikredilerek diğer üç unsurun hazfedildiği teşbîhe denir. Kapalı isti'âre ise, sadece müşebbeh zikredilerek diğer üç unsurun hazfedildiği teşbîhe denir. / s. 76.

* "*İstiâre Sanatına Eleştirel Bir Bakış ve İstiâre Sanatının Necatî Bey Dîvanı'nda Kullanımı*" isimli makalesinde bulunan bu tabloyu tezimde kullanmama izin veren Sayın Prof. Dr. Ahmet Kartal'a teşekkür ediyorum (Kartal, 2010, s.460-468).

2. YUNUS EMRE[22]

2.1. Hayatı

Türk edebiyatının en önemli şahsiyetlerinden biri olan Yunus Emre'nin hayatı hakkında yeterli bilgi mevcut değildir. Onun hayatı hakkında edinilen bilgilerin çoğunluğunu halk arasında anlatılagelen menkıbeler oluşturmaktadır. Doğduğu tarih ve coğrafya kesin olarak bilinmemekle beraber, 1240-1241 yılları arasında, Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı Sarıköy'de doğduğu tahmin edilmektedir (Tatçı, 2008-1, s.26).

Yunus Emre'nin nerede eğitim gördüğü, nerelerde bulunduğu, ne işle meşgul olduğu da tartışılan meselelerdendir. Fakat onun şiirlerinden iyi bir tahsil gördüğü, Arapça ve Farsçayı, İslâmî ilimleri, İslâm tarihini gayet iyi bildiği anlaşılmaktadır. Yunus Emre'nin eğitimini, devrinin en önemli ilim ve kültür merkezi olan Konya'da yapmış olabileceği tahmin edilmektedir. Yunus Emre hakkında en çok tartışılan konulardan biri olan onun ümmî mi olduğu, yoksa okuması yazması olan, Arapça Farsça bilen, felsefeye, tasavvufa hâkim olan biri mi olduğu konusunda Abdülbâki Gölpınarlı şunları söylemektedir:

> "Ümmî, yani okuma yazma bilmez oluşu hakkındaki rivâyet bazı şiirlerinde, bilgiyi gerçeğe ulaşmak için bir vasıta saydığından ilme ehemmiyet vermemesi, dervişlik tevâzûuyla kendisini bir şey bilmez olarak tavsif etmesi ve bilgisine güvenip gururlananları taşlaması yüzündendir. Hâlbuki o, adamakıllı tahsil görmüş bir adamdır. Yunan mitolojisini, şark efsanelerini bilir, Kur'an'dan, hadisten, erenlerin sözlerinden mazmunlar alır. Mevlânâ'nın *Mesnevîsi*'ni ve *Dîvân-ı Kebîr*'indeki gazelleri okuduğunu yine şiirlerinden anlamaktayız. Hatta şarkın hakîm şâiri Şirazlı Sâdî'nin bir gazelini nazmen Türkçeye çevirmiştir. Esasen kendisi de birkaç şiirinde medresede tahsil ettiğini açıkça söyler." (Gölpınarlı, 1936, s.81)

Yunus Emre'nin hayatını ve eserini daha iyi anlayabilmek için yaşadığı dönemi iyi bilmek gerekir. Bu dönem Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışı ile Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarına karşılık gelir. Bu süreç çok çalkantılı bir dönemdir. Beyliklerin kendi aralarındaki çatışmalar, Haçlı seferleri, Moğol saldırıları ve Babâîler isyanı bu dönemde meydana gelmiştir.

---

[22] Yunus Emre'nin şiirlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için, onun hayatının ve edebî kişiliğinin, şiirlerine hâkim olan tasavvuf unsurunun ana hatları ile belirtilmesinin uygun olacağı düşünülerek böyle bir bölüm eklenmesi uygun görülmüştür. Yunus Emre hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Mustafa Tatçı. **Yunus Emre Dîvânı -İnceleme-,** İstanbul: H Yayınları, (2008).

Halkın boşluğa düştüğü böyle bir dönemde tasavvuf ve tarikatlar devreye girmiş, tasavvuf düşüncesi bu yıllarda büyük bir hızla yayılmaya başlamış, tekkeler ve tarikatlar devlet tarafından resmen tanınmıştır. İslâmiyetin esasları tarikatlar tarafından halkın anlayabileceği bir dille anlatılarak yaygınlık kazanmıştır. Yunus Emre de böyle bir dönemde, halkı içinde bulunduğu bunalımdan kurtarmak ve onlara İslâmiyeti anlatmak amacıyla, samimi bir üslupla, halkın anlayabileceği bir dille şiirler yazmıştır. O hiçbir zaman şöhret ve sanat endişesi gözetmeden kendine has tarzıyla ilahiler kaleme almıştır.

Yunus Emre'nin 1320-21 tarihlerinde 82 yaşında iken vefat ettiği bilinmektedir Tatçı, 2008-1, s.26). Onun mezarının yeri ise hala tartışılan bir konudur. Anadolu'nun birçok yerinde Yunus'a atfedilen mezarlar/makamlar bulunmaktadır. Bursa, Isparta, Erzurum, Aksaray, Sandıklı, Karaman, Eskişehir bunlardan sadece birkaçıdır. Son yıllarda Yunus Emre üzerine yapılan çalışmalarda onun gerçekten yattığı yerin Eskişehir'e bağlı Sarıköy'de olduğu üzerinde durulmaktadır.

2.2. Eserleri ve Edebî Kişiliği

Yunus Emre'nin fikirlerini ve edebî kişiliğini ortaya koyan en önemli eseri *Dîvân*'ıdır. *Dîvân*'ın en dikkat çekici özelliği ise, içindeki şiirlerden bir kısmının aruz vezni ile bir kısmının da hece vezni ile yazılmış olmasıdır. Yunus Emre'nin bilhassa hece vezni ile yazdığı şiirleri halk arasında oldukça ilgi görmüş ve Yunus'un günümüze kadar halkın zihninde yaşamasında etkili olmuştur.

Yunus'un şiirlerinin tamamında tasavvuf düşüncesi ve yaşama biçimi hâkimdir. Yunus Emre'yi içine dâhil ettiğimiz dinî-tasavvufî Türk edebiyatının en büyük özelliği, İslâmiyeti halkın anlayabileceği bir sadelik içinde anlatarak, İslâmî düsturların yaygınlık kazanmasını sağlamaktır. Yunus Emre de, hiçbir şöhret fikri ve sanat endişesi gözetmeden söylediği, çoğu ilâhî şeklinde bestelenen bu şiirleri ile İslâmın şeriat ve ahlâk kaidelerini, insan ve tanrı sevgisini kendine has bir biçimde ifade etmiştir. Yunus Emre, şiirlerinde, tasavvuf yolunun çetinliğinden, insanın nefsi ile olan mücadelesinden, masivayı terk fikrinden, kıyametin korkulu gününden, Cennetin çeşitli güzelliklerinden, gurbetten bahsetmiştir.

Yunus Emre'ye başka bir açıdan bakıldığı zaman, onun XIII. yüzyılda, Anadolu'da, yeni bir edebiyat dilinin doğuşunda önemli bir rolü olduğu görülür. Eski Anadolu Türkçesi denilen bu dönemin en önemli temsilcisi olan Yunus Emre, Türk dilini son derece güzel kullanıp, geliştiren önemli bir şahsiyettir. Nitekim Selçuklu devleti süresince Anadolu'ya hâkim olan Farsça söyleyiş yanında Türkçeye önem verilmemiş ve büyük sanat merkezlerinde Türkçe ile yazılmış şiirler hor görülürken, Yunus Emre'nin doğrudan doğruya halka hitap eden sade dil ile yazılmış eserleri, bir bakıma Anadolu Türk kültürünün bu günlere kadar gelmesini de sağlamıştır. Bu açıdan Yunus'un Türk diline hizmeti büyüktür. Faruk Kadri Timurtaş'ın bu konu hakkındaki değerlendirmesi de dikkat çekmektedir:

> "Yunus Emre de başkaları gibi, İslâmın insan anlayışını ve görüşünü, hayat telâkkîsini anlatmıştır. Onun büyüklüğü bunları ifade edişteki kudretinden ileri gelmektedir. İslâm tasavvufunu ve İslâmın insan telâkkîsi ve görüşünü Fars dilinde en güzel şekilde Mevlânâ, Türkçede ise Yunus Emre ifade etmiştir. Yunus'un büyüklüğü buradadır. Yoksa tasavvufu vahdet-i vücûd görüşünü, insan sevgisini işleyen pek çok kimse çıkmıştır. Yunus Emre İslâmın ve Türkün insanını köyden, kentten çizgiler ve levhalar içerisinde dile getirmiş, "varlığın birliği" felsefesini çok sade fakat derin şekilde işlemiştir. Yunus Emre Türkçeyi en güzel şekilde kullanan, onu yeni bir edebiyat dili haline getiren büyük şâirimizdir." (Timurtaş, 1972, s.68)

Yunus Emre Dîvânı'nın yazma nüshaları pek çok olmakla beraber bu nüshaların birçoğu Yunus Emre'nin ölümünden çok sonraları istinsah edilmiş ve bu nüshaların birçoğu sözlü kaynaklardan derlenerek tertip edildiği için, Dîvân nüshalarının pek çoğuna Yunus Emre'ye ait olmayan, diğer Yunusların yazdığı şiirler de karışmıştır. Bu durum *Yunus Emre Dîvânı* neşirlerini de etkilemiştir. Öyle ki, 1972 yılında F.Kadri Timurtaş tarafından hazırlanan *Dîvân'*da, Yunus Emre'ye ait olduğu düşünülen 192 şiir bulunmaktadır. Aynı yazarın 1986 yılında hazırladığı *Dîvân'*da ise 326 şiir mevcuttur. 1965 yılında Abdülbâki Gölpınarlı tarafından hazırlanan *Yunus Emre Dîvânı'*nda ise 203 şiir bulunmaktadır. Son olarak 2008 yılında çıkan, Mustafa Tatçı tarafından hazırlanan *Yunus Emre Dîvânı'*nda ise 415 şiir mevcuttur.

Yunus Emre'nin aruz ölçüsüyle, 1307-1308 yıllarında yazdığı bilinen *Risâletü'n-Nushiyye* isimli mesnevîsi, klasik edebiyata uygun bölümlere ayrılmış olup

ilk on üç beyti *fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün* vezni ile daha sonrası ise *mefâ'îlün / mefâ'îlün / fe'ûlün* vezni ile kaleme alınmıştır. *Risâletü'n-Nushiyye'*de ruh, nefis, kanaat, sabrın önemi, nefsin aldatmaları, cömertlik gibi konular işlenmiştir. Zaman zaman *Kur'ân-ı Kerîm*'de geçen kıssalar da ele alınmıştır. Yunus Emre'nin bu mesnevîsinden onun ümmî olmadığı, Hint, İran hatta Yunan mitolojilerini bildiği, Hadis ve tasavvufa hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Eserde Attar, Senâî ve Mevlâna'nın tesirleri görülür (Yağmur, 2008, s.18).

Yunus Emre'nin, sehl-i mümtenî olan yani çok basit gibi görünen fakat taklit edilmeye çalışıldığında oldukça güç söylenir bir ahenk ve yapı arz eden şiirleri, Yunus'tan sonra gelen şâirleri derinlemesine etkilemiştir. Âşık Paşa, Kaygusuz Abdal, Hacı Bayram Veli, Eşrefoğlu Rûmî, Ümmî Sinan ondan etkilenen belli başlı tekke şairlerindendir.

Yunus Emre'yi edebiyat tarihimize kazandıran *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* isimli eseri ile Fuat Köprülü'dür. Onun bu çalışmasından sonra Burhan Toprak, Abdülbâki Gölpınarlı, Sabahattin Eyüboğlu, Câhit Öztelli, F.Kadri Timurtaş, Mustafa Tatçı gibi araştırmacılar Yunus Emre'nin şiirlerini yayımlamışlardır.

Yunus Emre bir mutasavvıf olduğu için, onun şahsiyetini oluşturan, şiirlerine yön veren en önemli unsur da tasavvufî hayattır. Onun dili sade fakat anlatımı yoğundur. Çünkü Yunus'un kullandığı kelimeler, ifade ettiği manalar, mecazlar ve ıstılahlar hep tasavvufî bir temel üzerine bina edilmiştir. Yunus Emre anlatmak istediği kavramları anlatırken, tabiattan, çevresinden, günlük hayattan bazı unsurları alır ve onları mecaz olarak kullanır ve bunlara tasavvufî birer mana yükler. Bu yüzden onun şiirleri okunurken bahsi geçen durumlar gözardı edilmemelidir. Aksi halde Yunus Emre'nin şiirleri, "*Bir sinek bir kartalı kaldurup urdı yire*" dizesinde olduğu gibi, anlaşılmaz, ucube bir hâl alacaktır. Bilhassa onun kullandığı temsîlî anlatımlarda bu durum daha çok dikkat çekmektedir. Bu durumdan anlaşılmaktadır ki, Yunus Emre mücerret kavramların halkın zihninde daha kolay şekil alabilmesi için etrafındaki müşahhas varlıklardan yararlanmış ve her bir soyut kavrama somut bir karşılık bularak anlatmak istediği kavramların zihinlerdeki tasavvurunu kolaylaştırmıştır.

3. YÖNTEM

Şâirlerin şiirlerinin sanatsal açıdan değerli olarak kabul edilmesi için en önemli değer yargılarından biri, onların şiirlerinde kullandığı teşbîhlerin, istiârelerin orijinal olması gerekliliğidir. Dolayısıyla buna bağlı olarak hayallerin de daha önce işlenmemiş, orijinal hayaller olması gerekecektir. Nitekim kimi araştırmacıların da dediği gibi "teşbîh ve istiâre şâirin edebî kişiliğini belirlemede hareket noktası kabul edilebilecek hususlardandır" (Saraç, 2007, s.134).

Dinî-Tasavvufî Türk edebiyatının en önemli temsilcilerinden biri olan Yunus Emre (1240-1320), tasavvufî ve insanî fikirleriyle evrensel bir şöhrete ulaşmıştır. Yunus Emre, sade fakat derin ifade gücüyle kaleme aldığı şiirlerinde, Türkçe'yi edebîleştirmiş, millî dil ve edebî formlarla, kendine has bir varlık, bilgi, aşk ve ahlak felsefesi ortaya koymuştur (Tatçı, 2008-2, s.V).

Bu tezde, kendine has bir tarzın kurucusu sayılan ve bu tarz ile kendinden sonra gelen birçok şâiri de etkileyen Yunus Emre'nin *Divân*'ındaki teşbîh ve istiâreler tespit edilerek, bu teşbîh ve istiârelerin şâirin edebî kişiliğine ne derece katkıda bulunduğu incelenecektir. Şunu belirtmek gerekir ki, Yunus Emre'nin asıl amacı edebî sanat yapmak değildir. Yunus, kelimeleri birer araç kabul etmiş ve bu araçlardan –amacı doğrultusunda- en iyi şekilde faydalanmaya çalışmıştır.

Bu çalışma için, *Yunus Emre Dîvânı* neşirlerinin en son baskısı olan ve Mustafa Tatçı'nın tenkitli olarak hazırlamış olduğu eser esas alındı[23] ve Tatçı'nın adı geçen eserindeki 417 şiir (3449 beyit) incelendi. "*Yunus Emre Dîvânı'nda Teşbîh*" adlı bu çalışmada öncelikli olarak belâgat hakkında yazılmış olan –çoğunluğu yakın dönem eserlerinden oluşan- kaynaklar gözden geçirildi; bu kaynaklardan faydalanarak belâgatin tanımı yapıldı ve Arap, Fars ve Türk edebiyatlarındaki belâgat çalışmalarından kısaca bahsedildi. Bir sonraki bölümde Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında ortaya konulan belâgat çalışmalarının kronolojik bir listesi verilmeye çalışıldı. Bu listede yer alan yazar ve eser isimleri, çalışmamızın kaynakçasını oluşturan kitaplardan ve makalelerden derlenerek oluşturuldu. Arap ve Fars edebiyatlarındaki belagât çalışmalarının genellikle tarihleri bilinmediği için, adı geçen bu iki başlık altındaki eserlerin tarihleri yazılamadı. Fakat yazarlarının ölüm tarihleri göz önünde

[23]Mustafa Tatçı. **Yunus Emre Dîvânı –Tenkitli Metin-**, İstanbul, H Yayınları, (2008).

bulundurularak, kronolojik bir tasnif yapılmaya çalışıldı. "Türk Edebiyatının Belâgat Çalışmaları" başlığı altındaki hemen hemen bütün eserlerin yazılış tarihleri Hicrî ve Mîlâdî karşılıkları verilerek eserlerin yanlarına eklendi.

Bir sonraki bölümde, Klasik şiirin temelini oluşturan belâgat kitaplarından ve günümüze yakın dönemlerde yazılmış olan edebiyat bilgi ve teori kitaplarından faydalanılarak, teşbîh ve istiâre türleri hakkında kısaca bilgiler verildi. "Temsîlî Teşbîh" ve "Temsîlî İstiâre" gibi üzerinde çok tartışılan bazı edebî sanatlar ayrıntılı olarak incelendi. Tanımlarında tam bir belirginlik olmayan teşbîh ve istiâre türleri eleştirilerek, tanımlarda düzeltmeler yapılmaya çalışıldı. Yunus Emre'nin hayatından, daha çok edebî kişiliğinden, kısaca bahsedildi.

İkinci bölümde, *Yunus Emre Dîvânı*'nda bulunan 417 şiirin tarandı. Tarama yapılırken aynı teşbîh (gönlün eve, şehre benzetilmesi gibi.) ve istiârelerin (dost ve yol istiâreleri gibi.) çok sıklıkla kullanılığı fark edildiği için bu örneklerin hepsi "Bulgular ve Yorum" bölümüne dâhil edilmedi. Sanatı en iyi yansıtan örnekler seçilmeye çalışıldı. Bu veriler doğrultusunda Yunus'un şiirlerinde bulunan teşbîhler şu altı başlık altında toplandı:

1.Mufassal Teşbîhler
2.Mücmel Teşbîhler
3.Mürsel Teşbîhler
4.Müekked Teşbîhler
5.Beliğ Teşbîhler
6.Temsîlî Teşbîhler

İstiâre türlerinde ise daha dar bir sınıflandırmaya gidildi ve istiâre sanatının bulunduğu beyitler üç ana başlık altında toplandı:

1.Açık İstiâreler
2.Kapalı İstiâreler
3.Temsîlî İstiâreler

Söz konusu başlıklar altında verilen beyitlerin yanlarında bulunan ilk sayılar, çalışmaya esas alınan *Yunus Emre Dîvânı*'ndaki şiir numarasını; ikinci sayılar ise beyit numarasını göstermektedir. Ayrıca teşbîh ve istiârelerin daha açık görülebilmesi için, teşbîh ve istiâreli kelimeler *italik* yapıldı. "**Cânum** *'ışk*un *külhân*ıdur" örneğinde

olduğu gibi aynı kavramlarla birden fazla teşbîh yapılmışsa, bu tür örnekler **kalın** yazı tipi ile belirtildi.

"Temsîlî Teşbîhler" başlığı altına alınan örneklerdeki teşbîhler, genellikle şiir boyunca devam ettiği için veya birden fazla beyitten oluştuğu için, bu kısımda *italik* ya da **kalın** yazı tipleri kullanılmadı. Önceki bölümlerde olduğu gibi her beytin yanına şiir ve beyit numarası yazılmadı. Bunun yerine şiirin başına *Yunus Emre Dîvânı*'ndaki şiir numarası eklendi.

"Temsîlî İstiâreler"de ise şöyle bir durum ile karşılaşıldı: Temsilin, bazı şiirlerde şiirin ilk beytinden başlayıp son beytine kadar devam ettiği hâlde, bazı şiirlerde ise kimi zaman ara beyitlerde, kimi zaman beytin ilk ya da ikinci mısraında "teşbîh" ile bölünmüş olduğu görüldü. Böyle şiirlerde, bütün şiir temsîlî istiâre örneği kabul edildi ve temsîlî istiâreye dâhil olmayan kısımlar ***kalın-italik*** yazım türüyle belirtildi. Temsîlî teşbîhlerde olduğu gibi burada da beyitlerin yanına şiir ve beyit numarası yazılmadı. Bunun yerine her şiirin başına divandaki şiir numarası eklendi.

"Bulgular ve Yorum" kısmında yukarıda belirtilen sınıflandırmalar esas alınarak teşbîh ve istiâre kullanımları incelendi. Elde edilen sonuçlar ise, çalışmanın "Sonuç" kısmında ayrıntılı olarak belirtildi.

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. Yunus Emre Dîvânı'nda Teşbîhler

4.1.1. Mufassal Teşbîhler

Teşbîhin dört temel unsuru vardır. Bunlar müşebbeh, müşebbehün bih, vech-i şebeh ve edât-ı teşbîhtir. Mufassal teşbîhler bu dört unsurun birlikte kullanıldığı teşbîhlerdir. *Yunus Emre Dîvânı*'nda kullanılan mufassal teşbîh türü –bir sonraki bölümde gelecek olan- mücmel teşbîh türünden sonra en az kullanılan türdür. Yunus bu tür teşbîhlerde *gibi*, *-leyin/-layın, benzer, sanki, sanasın, -vâr, -ca*, *bigi*, *-sıfat* teşbîh edatlarını kullanmıştır. Bu edatlardan en çok *gibi* ve *–leyin/-layın* kullanılmış, en az *sanki* (1), *-ca* (1), *-vâr* (2) ve *–sıfat* (2) kullanılmıştır. Bunların yanısıra Yunus'un *benzer* redifli iki, *gibi* ve *bigi* redifli de birer şiiri mevcuttur.

Ganî Cebbâr '*ışk erine* bin *Hamza'ca kuvvet* virür

Tagları yirinden ırar yol eyler dosta gitmege 1*5

Çün denize gark oldun bogazuna geldi su

Delü bigi talbınma iy bî-çâre batdun tut 18*7

Zâhirüm eyü adda gönlüm fâsid tâ'atda

Bulunmaya *Bagdâd*'da *bencileyin* bir '*ayyâr* 41*3

Kişi gerek bile anı hem uyanık ola cânı

Bilürsin *dünyâ seveni baykuş gibi vîrândadur* 44*3

Dost oldı bize mihmân bunca yıl bunca zamân

Gerçek *İsmâîl gibi kurbân ol*asum gelür 46*7

Bir dem çıkar ‘arş üzere bir dem iner tahte's-serâ

Bir dem *sanasın katre*dür bir dem *taşar ‘ummân* olur 49*4

Öd agacı bigi yanar vücûdum

Dütünüm göklere seher yilidür 50*2

Tanla turıgelicek *bülbülleyin söyle*rem

Gönülde ma'nî biter dertlü cigerüm vardur 51*6

Eger *ben*i *Cercîs'leyin yitmiş kez öldür*ürisen

Dönem girü sana varam zîrâ ki ‘ârum yok durur 52*5

‘Işkı var gönül yanar yumşanur muma döner

Taş gönüller kararmış sarp-katı kışa *benzer* 66*3

‘Aynı hırs ol olmışdur nefsine ol kalmışdur

Kendüye düşmân olmış yavuz yoldaşa *benzer* 66*5

‘Işkdur kudret körügi kaynadur *‘âşıklar*ı

Niçe *kapdan geçür*ür andan *gümüş*e *benzer* 66*6

‘Âşık gönli dölenmez ma'şûkın bulmayınca

Karârı yok dünyâda pervâzı kuşa *benzer* 66*7

Münkir sözini bilmez sözi ileri varmaz

Neye teşbîh idersin anlanmaz düşe *benzer* 66*8

Geç Yûnus endîşeden ne gerek bu pîşeden

Ere ‘ışk gerek önden andan dervîşe *benzer* 66*9

*Dünyânun mahabbeti agulu aş*a *benzer*

Âhirin sanan kişi agulu aşdan geçer 70*5

Ol *dost*ıla *ben*üm işüm bulıdıla *güneşleyin*

Bir dem *hicâbı sürilür* bir dem *nikâb başa gelür* 73*7

Yûnus bu *söz*leri *çatar sanki balı yaga katar*

Halka metâ‘ların satar yüki güherdür tuz degül 166*6

Deniz yüzinden su alup sunı virürem göklere

*Bulutlayın seyrân id*üp ‘Arş'a yakın varan *ben*em 177*3

Ol nûrı göreliden unıtdum kendözümi

Sanasın Mûsâ benem hâcete Tûr'a geldüm 178*3

Senün gibi cân var iken *Âb-ı hayât* isteyeni

Karanulıga gireni ben anı hayvân tutaram 180*5

Cercîs'leyin ol dost beni *yitmiş kez öldür*ürise

Bin kez dahı ölürisem yüz bin kez ilerü gelem 182*3

Cercîs olup basıldum Mansûr oldum asıldum

Hallâc panbugı gibi bunda *atılup geldüm* 191*13

Yine *Yûnus*'a sordum eydür Hak nûrın gördüm

İlk yaz güneşi gibi mevc urup toga geldüm 196*11

Gel beri t*agılma*yalum *katre-i bârân gibi*

Cem' olup deryâlayın gel kasd-ı ‘ummân idelüm 200*5

Bugün cihâna geldüm uş giderem

Sanasın bir eve *kondum konakvam* 203*6

Benüm *gibi* bâzirgân kim sagıncıla bayır

Bir pûla gücüm yitmez Mısır metâ'ın çatdum 221*4

Girdüm ‘ışkun denizine *bahrileyin yüzer ol*dum

Geşt idüben denizleri *Hızır'layın gezer ol*dum 222*1

Leylî ile Mecnûn olup Ferhâd ile taşlar yonup

Abdü‘r-rezzâk gibi yanup giryân olayın bir zamân 253*6

Tıfl-ı nev-reste gibi etegin at idinüp

Ele çevgân almadın meydân arzû *kılursın* 255*3

Garîb *bülbülleyin zâri kıl*uram

Akar çeşmüm yaşı bu ‘ışk elinden 262*3

Gazel yapraklayın benzüm sarardı

Kararuban düşdüm bu ‘ışk elinden 262*4

Mansûr'layın dâra beni şöyle ‘ıyân göster seni

Kurbân kılayın bu cânı 'ışka münkir olmayayın 269*7

Harâmî gibi yoluma *arkurı in*en karlu tag

Ben yârümden ayru düşdüm sen yolumı baglar mısın 270*5

Kanadsuz kuşlayın kaldun yabanda

Kanadlu kuşlara kanda iresin 279*5

Mansûr-vâr oldum bugün *ber-dâr* iden gelsün berü

İnni ene'l-lâh okudum inkâr iden gelsün berü 287*1

Seher-gâhın turup *zârî kıl*uram

Sanasın bülbülem gül-zâre karşu 289*3

Alaldan cânumı ‘ışk-ı İlâhî

Benem Mecnûn gibi âvâre karşu 289*4

Cemâlün şem‘ine *pervâne gibi*

Yakaram per ü bâli nâra karşu 289*5

Kendüye yaramazı biregüye sanan ol

Adı müsülmân anun kendü *benzer keşîşe* 293*3

Sular gibi seyreyle bir yirde karâr itme

Alçaklara ak yüri ‘ummâna irişince 309*2

Eyyûb'layın sabr eyle Ya‘kûb'layın çok agla

Yûsuf-sıfat sen dahı Ken‘ân'a irişince 309*4

‘Âşıklarun yüzinden bellüdür benizinden

Her kim ‘*âşık olmadı benzer kurı agaca* 342*5

Bencileyin gören kişi ben sevdügümün yüzini

Delü ola *taga düşe yavu kıl*a kendözini 359*1

Şu *benüm hâcet-gâhum Tûr tagı* oldı *meger*

Mûsî'leyin bu *gönlüm hoş münâcât* eyledi 364*3

Gâh *tozaram yirler gibi*

Gâh *eserem yeller gibi*

Gâh *çaglaram seller gibi*

Gel gör beni ‘ışk n'eyledi 404*6

Akar sulayın çaglaram

Dertlü cigerüm taglaram

Şeyhüm anuban aglaram

Gel gör beni ‘ışk n'eyledi 404*7

Bizüm *meclis mestlerinün* demleri *Ene'l-Hak* olur

Bin Hallâc-ı Mansûr gibi en kemîne dîvânesi 406*5

İşbu *sözüm anlamayan* eydem sana neye benzer

Hayvân durur anun *gibi tagda yürür süri süri* 408*6

Eydür Yûnus kim hakîkat *ben Mecnûn* oldum ‘âkıbet

N'ola disen *Mecnûn-sıfat hoş tutunuz* Mecnûn'umı 409*6

4.1.2. Mücmel Teşbîhler

Mücmel teşbîh, içinde müşebbeh, müşebbehün bih ve edât-ı teşbîh bulunan teşbîh türüdür. Bu teşbîh türünün içinde teşbîh edatı bulunmasından dolayı her mücmel teşbîh aynı zamanda birer mürsel teşbîhtir. Bunun yanısıra *Yunus Emre Dîvânı*'nda en az kullanılan teşbîh türü mücmel teşbîhtir. Yunus bu tür teşbîhlerde, teşbîhin benzetme yönünü söylemeyerek, her okuyucunun kendi anlayışına göre zihninde çeşitli çağrışımlar yaptırmıştır. Fakat Yunus'un bu tür teşbîhleri çok az kullanmasının, yanlış anlaşılmalara mahal vermemek için olduğu söylenebilir.

Münâcât gibi vakt olmaz arada
Kim ola dostıla bu demde halvet 20*6

Şeyh ü dânişmend ü velî cümlesi birdür er yolı
Yûnus'dur dervîşler kulı *Tapduk gibi serveri* var 27*7

Seni gördüm güneş gibi Cennet bana zindân gibi
Cennet'üne zâhidün ko Uçmak'da arzûm yok durur 52*6

Ol 'ummânda yüz *bin güher bir katreye benzer* tamâm
Ol câna yok zamân-zevâl zevâlli cân hayvândadur 54*4

'Işksuzlara benüm sözüm benzer kaya yankusına
Bir zerre 'ışkı olmayan bellü bilün yabandadur 65*3

İşidün iy yârenler '*ışk bir güneşe benzer*
'*Işkı olmayan gönül misâl-i taşa benzer* 66*1

Taş gönülde ne biter dilinde agu düter

Niçe yumşak söylese *sözi savaşa benzer* 66*2

Bu dünyânun meseli bir ulu şâra benzer

Velî bizüm ömrümüz bir tîz bâzâra benzer 69*1

Bu şârun evvel dadı şehd ü şekerden şîrîn

Âhir *acısını* gör şu *zehr-i mâra benzer* 69*3

Kendü mikdârın bilen bildi kendü hâlini

Velî dahı ‘ışkıla *evvel bahâra benzer* 69*9

Bî-çâre Yûnus'ı gör derdile hayrân olmış

Anun her bir nefesi şehd ü şekere benzer 69*10

‘Âriflere bu *dünyâ hayâl ü düş gibidür*

Kendüyi sana viren hayâl ü düşden geçer 70*4

Dünyânun mahabbeti agulu aşa benzer

Âhirin sanan kişi agulu aşdan geçer 70*5

Togru varurdı yolları kalem tutardı elleri

Bülbüle benzer dilleri dânışmân yigitler yatur 82*3

4.1.3. Mürsel Teşbîhler

Mürsel teşbîh kaynaklarda, teşbîh edatının kullanıldığı teşbîh türü olarak tanımlanmıştır. Bu tanım gereği hem mücmel teşbîhler hem de mufassal teşbîhler aynı zamanda birer mürsel teşbîh durumundadır. Bu sebeple bu başlık altında aldığımız örnekler içinde hem mufassal teşbîh örnekleri, hem mücmel teşbîh örnekleri bulunmaktadır. Önceki iki başlıktan farklı olarak Yunus Emre'nin *benzer* redifli iki şiiri ve *bigi* redifli bir şiiri baştan sona teşbîh edatı barındırması açısından olduğu gibi alındı ve yine önceki başlıklarda bulunmayan örnekler de buraya ilave edildi.

"Mufassal Teşbîhler" başlığı altında da belirtildiği gibi Yunus bu tür teşbîhlerde *gibi, -leyin/-layın, benzer, sanki, sanasın, -vâr, -ca, bigi, -sıfat* teşbîh edatlarını kullanmıştır. Bu edatlardan en çok *gibi* ve *–leyin/-layın'ı*; en az *sanki* (1), *-ca* (1), *-vâr* (2) ve *–sıfat* (2)'ı kullanmıştır.

'Işk kadehinden içüp nefs dileginden geçüp
Hak yolına er *gibi* turmayan 'âşık mıdur 36*2

'Işka tanışık sıgmaz degme cân göge agmaz
Pervâne *gibi* oda yanmayan 'âşık mıdur 36*5

Mahkûmısan sen bu işe münkir *gibi* dime n'işe
Müşkili yok başdan başa mü'min olan ölmediler 40*5

Zâhirüm eyü adda gönlüm fâsid tâ'atda
Bulunmaya Bagdâd'da *bencileyin* bir 'ayyâr 41*3

Kişi gerek bile anı hem uyanık ola cânı
Bilürsin dünyâ seveni baykuş *gibi* vîrândadur 44*3

Dost oldı bize mihmân bunca yıl bunca zamân

Gerçek İsmâîl *gibi* kurbân olasum gelür 46*7

Tanla turıgelicek *bülbülleyin* söylerem

Gönülde ma'nî biter dertlü cigerüm vardur 51*6

Eger beni *Cercîs'leyin* yitmiş kez öldürürisen

Dönem girü sana varam zîrâ ki ‘ârum yok durur 52*5

Akar yaşum sele *benzer* ‘ömür geçer yile *benzer*

Güler yüzün güle *benzer* ne bilsün geçe bu çaglar 55*2

İşidün iy yârenler ‘ışk bir güneşe *benzer*

‘Işkı olmayan gönül *misâl*-i taşa *benzer* 66*1

Taş gönülde ne biter dilinde agu düter

Niçe yumşak söylese sözi savaşa *benzer* 66*2

‘Işkı var gönül yanar yumşanur muma döner

Taş gönüller kararmış sarp-katı kışa *benzer* 66*3

Ol sultân kapusında ol Hazret tapusında

‘Âşıklarun ılduzı her dem çavuşa *benzer* 66*4

‘Aynı hırs ol olmışdur nefsine ol kalmışdur

Kendüye düşmân olmış yavuz yoldaşa *benzer* 66*5

‘Işkdur kudret körügi kaynadur ‘âşıkları
Niçe kapdan geçürür andan gümüşe *benzer* 66*6

‘Âşık gönli dölenmez ma'şûkın bulmayınca
Karârı yok dünyâda pervâzı kuşa *benzer* 66*7

Münkir sözini bilmez sözi ileri varmaz
Neye teşbîh idersin anlanmaz düşe *benzer* 66*8

Geç Yûnus endîşeden ne gerek bu pîşeden
Ere ‘ışk gerek önden andan dervîşe *benzer* 66*9

Bu dünyânun meseli bir ulu şâra *benzer*
Velî bizüm ömrümüz bir tîz bâzâra *benzer* 69*1

Her kim bu şâra geldi bir lahza karâr kıldı
Girü dönüp gitmegi gelmez sefere *benzer* 69*2

Bu şârun evvel dadı şehd ü şekerden şîrîn
Âhir acısını gör şu zehr-i mâra *benzer* 69*3

Evvel gönül almagı hûblara nisbet ider
Âhir yüz döndürmegi ‘acûz mekkâra *benzer* 69*4

Bu şârun hayâlleri dürlü dürlü hâlleri
Aldamış gâfilleri câzû ‘ayyâra *benzer* 69*5

Bu şârda hayâllerün haddi vü şumârı yok
Bu hayâle aldanan otlar tavara *benzer* 69*6

Bu şârdan üç yol çıkar biri cennet biri nâr
Birisinün arzûsı maksûd dîdâra *benzer* 69*7

Bu şârun sultânı var cümleye ihsânı var
Sultânıla bilişen yog iken vara *benzer* 69*8

Kendü mikdârın bilen bildi kendü hâlini
Velî dahı ‘ışkıla evvel bahâra *benzer* 69*9

Bî-çâre Yûnus'ı gör derdile hayrân olmış
Anun her bir nefesi şehd ü şekere *benzer* 69*10

Mecnûn *gibi* âvâre
'Âşık oluban yâre
Di Yûnus sen bî-çâre
Allah görelüm n'eyler 71*11

Ol dostıla benüm işüm bulıdıla *güneşleyin*
Bir dem hicâbı sürilür bir dem nikâb başa gelür 73*7

Yimiş kurd kuş bunı keler niçelerün bagrın deler
Şol ufacık nâ-resteler gül *gibice* solmış yatur 74*3

Miskîn âdem oglanı nefse zebûn olmışdur

Hayvân cânâvâr *gibi* otlamaga kalmışdur 76*1

Gice gündüz oglancuklar söyleriken bülbül *gibi*

Ayrılmışlar anaları sinlerini bekler yatur 82*6

Elleridür kınalu hem karavaşları tapulu

Kargu *gibi* uzun boylu gül yüzlü hatunlar yatur 82*7

Dervîş olan bil baglaya *tolaplayın* çok aglaya

Her kanda tolap varısa anda bâg u bostân olur 97*2

Sen seni elden bırak dost yüzine sensüz bak

Mansûr'layın Ene'l-Hak dahı sebûk-bâr gerek 135*7

'Âşık ol 'ışk odına pervâne *gibi* yana gör

Oda yanan kimseler pes cânıdur âşıklarun 150*2

Bu bizden öndin gelenler ma'nîyi pinhân didiler

Ben anadan togmış *gibi* geldüm ki 'uryân eyleyem 173*7

Deniz yüzinden su alup sunı virürem göklere

Bulutlayın seyrân idüp 'Arş'a yakın varan benem 177*3

Sekiz Uçmak 'âşıklara köşk ü sarâydur anlara

Mûsî'leyin hayrân olup Tûr Tag'ında kalan benem 177*7

Cercîs'leyin ol dost beni yitmiş kez öldürürise
Bin kez dahı ölürisem yüz bin kez ilerü gelem 182*3

Irmak *gibi* ben çaglaram gâh gülerem gâh aglaram
Nefsüm cigerin taglaram kibr ü kîni yıkan benem 187*2

Cercîs olup basıldum Mansûr oldum asıldum
Hallâc panbugı *gibi* bunda atılup geldüm 191*13

Sekiz Uçmak ‘âşıklara köşk ü sarâydur anlara
Mûsâ'layın Tûr Tagı'nda hayrân olup kalan benem 195*8

Yine Yûnus'a sordum eydür Hak nûrın gördüm
İlk yaz güneşi *gibi* mevc urup toga geldüm 196*11

Gel beri tagılmayalum katre-i bârân *gibi*
Cem' olup *deryâlayın* gel kasd-ı ‘ummân idelüm 200*5

Benüm *gibi* bâzirgân kim sagıncıla bayır
Bir pûla gücüm yitmez Mısır metâ'ın çatdum 221*4

Girdüm ‘ışkun denizine *bahrileyin* yüzer oldum
Geşt idüben denizleri *Hızır'layın* gezer oldum 222*1

Cânum bu tene gireli nazarum yokdur altûna
Düşdüm ayaklar altına *topraklayın* tozar oldum 222*7

Leylî ile Mecnûn olup Ferhâd ile taşlar yonup
‘Abdü‘r-rezzâk *gibi* yanup giryân olayın bir zamân 253*6

Tıfl-ı nev-reste *gibi* etegin at idinüp
Ele çevgân almadın meydân arzû kılursın 255*3

Yûnus düşdün bu derde *Eyyûb'layın* sabreyle
Derde katlanımazsın dermân arzû kılursın 255*9

Garîb *bülbülleyin* zâri kıluram
Akar çeşmüm yaşı bu ‘ışk elinden 262*3

Gazel *yapraklayın* benzüm sarardı
Kararuban düşdüm bu ‘ışk elinden 262*4

Mansûr'layın dâra beni şöyle ‘ıyân göster seni
Kurbân kılayın bu cânı 'ışka münkir olmayayın 269*7

Taşdun yine deli gönül sular gibi çaglar mısın
Akdun yine kanlu yaşum yollarumı baglar mısın 270*1

Harâmî *gibi* yoluma arkurı inen karlu tag
Ben yârümden ayru düşdüm sen yolumı baglar mısın 270*5

‘Işkıla gelsen yola *Yûnus'layın* olsan n'ola
Tâ‘atini terk itmedi balık anı yutmış iken 273*5

Dostdan belâ gelicegiz *Eyyûb'layın* sabreylegil
Niçe sıhhât buldı teni bunca belâ çekmiş iken 273*10

Kanadsuz *kuşlayın* kaldun yabanda
Kanadlu kuşlara kanda iresin 279*5

Gevher bu cân maksûdıdur cân maksûdun Mansûr'ıdur
Maksûd içün *Mansûr'layın* ber-dâr olan gelsün berü 288*3

Alaldan cânumı ‘ışk-ı İlâhî
Benem Mecnûn *gibi* âvâre karşu 289*4

Cemâlün şem‘ine pervâne *gibi*
Yakaram per ü bâli nâra karşu 289*5

Kendüye yaramazı biregüye sanan ol
Adı müsülmân anun kendü *benzer* keşîşe 293*3

Gâyet hor u hakîr ol başda Halîl olasın
İsmâ'îl *gibi* sen de kurbâna irişince 309*3

Eyyûb'layın sabr eyle *Ya‘kûb'layın* çok agla
Yûsuf-sıfat sen dahı Ken‘ân'a irişince 309*4

Bu dünyânun *misâli benzer* bir degirmene
Gaflet anun sepedi bu halk ögünen dâne 313*1

Bu yir altun taş *gibi* deprenmez kâ’im turur
Bu gök üstün taş *gibi* gerek kim her dem döne 313*6

Buyrugın tutmazısan *Âdem'leyin*
Üç yüz yılda yaşunı dindürmeye 326*3

Bin yıl cefâ çekmeyince Nûh *gibi*
Tûfânında gemiye bindürmeye 326*4

Kurbân olmayınca İsmâîl *gibi*
Kimse içün gökden koç indürmeye 326*5

Çobanlık itmeyince *Mûsâ'layın*
Kelîm'üm diyüp Tûr'a göndermeye 326*6

Hulkun olmayınca Muhammed *gibi*
Hak dîdârın sana göstermeye 326*7

Miskîn Yûnus var dek otur yüzüni Hazret'e götür
Tapduklayın bir er getür hîç cihâna gelmez ola 327*8

‘Âşıklarun yüzinden bellüdür benizinden
Her kim ‘âşık olmadı *benzer* kurı agaca 342*5

Câhil ile ‘ârifün *meseli* şuna *benzer*
Câhil katında îmân ma‘lûm mechûl degül mi 352*5

Tîz çıkarurlar fevka'l-'ulâya

Bil ‘Îsâ *gibi* dünya koyanı 353*4

Tîz indürürler tahte's-serâya

Şol Kârûn *gibi* dünyâ kovanı 353*5

Dertsüzlere benüm sözüm *benzer* kaya yankusına

Hâldaş bilür hâldaşınun gönlindeki şol râzını 359*7

Şu benüm hâcet-gâhum Tûr tagı oldı meger

Mûsî'leyin bu gönlüm hoş münâcât eyledi 364*3

Yüri var epsem ol a ne simsârlık satarsın

‘Alî *gibi* er gerek iş bu sırra eresi 378*3

Hak'dan meger takdîr idi gönül sana ‘âşık idi

Hiç kimsene *bencileyin* derde giriftâr olmadı 386*2

Geldi geçdi ‘ömrüm benüm şol yil esüp geçmiş *gibi*

Hele bana şöyle gele şol göz açup yummış *gibi* 388*1

İşbu söze Hak tanukdur bu cân gevdeye konukdur

Bir gün ola çıka gide kafesden kuş uçmış *gibi* 388*2

Miskîn Âdem oglanını benzetmişler ekinciye

Kimi biter kimi yiter yire tohum saçmış *gibi* 388*3

Bu dünyede bir nesneye yanar içüm göyner özüm
Yigid iken ölenlere gök ekini biçmiş *gibi* 388*4

Bir hastaya vardunısa bir içim su virdünise
Yarın anda karşu gele Hak şarâbın içmiş *gibi* 388*5

Bir miskîni gördünise bir eskice virdünise
Yarın anda sana gele Hak şarâbın içmiş *gibi* 388*6

Yûnus Emre bu dünyâda iki kişi kalur dirler
Meger Hızır-İlyâs ola Âb-ı Hayât içmiş *gibi* 388*7

Bu dünyenün *meseli benzer* murdâr gevdeye
İtler murdâra üşdi Hak dostı kodı kaçdı 391*3

Gâh tozaram yirler *gibi*
Gâh eserem yeller *gibi*
Gâh çaglaram seller *gibi*
Gel gör beni ‘ışk n'eyledi 404*6

Akar *sulayın* çaglaram
Dertlü cigerüm taglaram
Şeyhüm anuban aglaram
Gel gör beni ‘ışk n'eyledi 404*7

İşbu sözüm anlamayan eydem sana neye *benzer*
Hayvân durur anun *gibi* tagda yürür süri süri 408*6

Eydür Yûnus kim hakîkat ben Mecnûn oldum ‘âkıbet

N'ola disen *Mecnûn-sıfat* hoş tutunuz Mecnûn'umı 409*6

Berk yapışdun şol dünyâya koyup gitmeyesin *bigi*

Karanu yalınuz sinde varup yatmayasın *bigi* 414*1

Geldün bu dâr-ı mihnete aldandun fânî lezzete

Heves idüp Hak sohbete dadın datmayasın *bigi* 414*2

Behey miskîn aç gözüni bu fânîden yum gözüni

Günâhdan kara yüzüni hîç agartmayasın *bigi* 414*3

Behey miskîn gâfil olma dünyâ fânî bâkî sanma

Ecel yiticek agzundan lokman yutmayasın *bigi* 414*4

Dirnegi tagıdan gelmiş cân u gönül mahbûs olmış

Hep ‘azânı şeytân almış ögüt dutmayasın *bigi* 414*5

Ta‘n idersin ‘âşıklara gönül gözi açıklara

Uymışşın münâfıklara sıdka gelmeyesin *bigi* 414*6

Yûnus özün yalvarursan sıdkıla yola girürsen

El alup tevbe kılursan mahrûm kalmayasın *bigi* 414*7

4.1.4. Müekked Teşbîhler

Müekked teşbîhler, teşbîh edatının bulunmayıp müşebbeh, müşebbehün bih ve vech-i şebehin birlikte bulunduğu teşbîhlerdir. Yunus Emre'nin –beliğ teşbîh türünden sonra- en çok kullandığı teşbîh türüdür. Müekked teşbîh –benzetme yönü söylendiği için- beliğ teşbîhe nazaran anlaşılması daha kolay olan bir teşbîh türüdür. Yunus'un yaşadığı zaman ve o dönem halkının eğitim seviyesi göz önünde bulundurulduğu zaman müekked teşbîh türüne çok fazla yer vermesi dönemin şartlarına uygun hareket ettiğine bir işaret olabilir.

*Kendüliginden geçen*i *togan* ider ma'şûk anı
Ördek ü keklige salar sürü idüben tutmaga 1*3

'Âşık mı diyem ben ana Tanrı'nun uçmagın seve
Uçmak dahı *tuzag*ımış mü'min *cânların tutmaga* 1*4

Varam ol dosta kul olam her dem *açıl*am *gül olam*
Hem *söyle*yem *bülbül olam* turagum gülistân ola 4*2

Bu *dünyâ* bir *lokma*dur agızdadur *çeynenmiş*
Çeynenmişi ne dutmak hâ sen anı yutdun tut 18*4

'*Ömr*ün delim bir *ok*dur *yay içinde toptolu*
Tolmış oka ne turmak hâ sen anı atdun tut 18*5

İş bu *ecel şerbeti*ni elbet *dadısarsın*
Dadışuna şek yokdur şimdi anı datdun tut 18*9

Gönül *pâsı*n *yu*dunısa *kibr ü kîni* kodunısa

İkrâr bütün olmayınca erden nazar olmayısar 24*3

Mahlûk bilüsinden geçen Mi‘râc dapa oldur uçan

Ma'nî şarâbını içen mestlikden ayılmadılar 40*6

Muştulanuz ‘âşıklara bu ‘*ışk ulu devlet* olur

‘Işk kime kim irdiyise cânında bil ‘işret olur 45*1

Her kim gaflet içre geçer cânı *zevâl suyı*n *iç*er

Derviş sırrı ‘Arş'dan uçar gerçegi yir yüzindedür 54*8

Miskîn Yûnus gözün aç bak iki cihân toptolu Hak

*Sıdk od*ına gümânı *yak* ol eşkere pinhândadur 54*9

Bu *tevhîd ton*ını *gey*en varlıgını yoga sayan

İş bu yola kâyım turan mutlak bilün ol er durur 61*9

Ben gördüm erenler uçdı *‘ışk kadehi*n tolu *iç*di

Hak katında nâzı geçdi şöyle yüzi yire durur 72*6

Bu *dervîşlik berât*ın *okı*madı müftîler

Kim ne biliser bunı bir ‘acâyib varakdur 84*6

İy dost senün *‘ışkun odı cigerüm pâre baş kılur*

‘Işkundan yanar yüregüm yandugum bana hoş gelür 92*1

Bu *dünyâ* bir *gelin*dür *yeşil kızıl donanmış*

Kişi yeni geline bakubanı toyamaz 105*3

*‘Işk bâzârı*dur bu cânlar *sat*ılur

Sataram cânumı hîç kimse almaz 113*5

Bir niçemüz Hak'dan aldı bir niçemüz Hak'dan toldı

Bir niçe Süleymân oldı *‘ışk tahtı*na *bin*enümüz 118*4

*Nefs yolı*ndan *geç*emezin ‘*ışk şarâbı*n *iç*emezin

Gönlüm kara açamazın dervîş olubilsem dervîş 123*2

Evliyâdur Hak kapusı Yûnus durur kapucısı

‘Işkıla geldi bu *yol*a *‘ışk*ı idindi hem *turak* 128*7

Yansun cânum *yan*sun *‘ışkun odına*

Aksun yaşum aksun silmezem ayruk 129*7

Sen Hakk'a ‘âşıkısan Hak sana kapu açar

Ko seni begenmegi *varlıgun evini yık* 131*6

*Ma'nî bahrine tal*duk *vücûd sırrını bul*duk

İki cihân ser-te-ser cümle vücûdda bulduk 133*1

Gel imdi hicâbun yık *hırs evinden taşra çık*

Hak bagışlaya tevfîk kasdıla hüner gerek 135*4

Bu dünyeye gelen kişi âhir yine gitse gerek

Müsâfirdür vatanına birgün *sefer itse* gerek 139*1

*Dîn ü millet bâzârı*n *yagmâla*dı sen ü ben

Çıkduk iki aradan sen-beni yagmâya virdük 143*5

Nişânı bu benzi saru gözleri yaşdur 'âşıkun

*'Işk odına yan*ar cânı cigeri başdur 'âşıkun 146*1

Dün-gün yürür hayrân olur *'ışk odına yan*ar erür

Döşegi toprag u kabir yasdugı taşdur 'âşıkun 146*2

Kimse bilmez âşık hâlin gönlünde nedür ahvâlin

Süpürmege dostun yolın yüzi ferâşdur 'âşıkun 146*3

Sakıngıl yârün *gönli*n *sırça*dur *sıma*yasın

Sırça sındukdan girü bütün olası degül 158*4

Biz ol *‘ışk bâdesi*ni ol dost elinden *iç*dük

Bize ol kadeh sunan dünyâ dervîşi degül 164*7

Yûnus bir *togan*ıdı *kon*dı Tapduk kolına

Ava şikâre geldi bu yuva kuşı degül 164*8

Erenler gelüp geçdiler dünyâyı koyup göçdiler

*Havâya agup uçdı*lar bular *hümâdur* kaz degül 166*2

Yûnus bu sözleri çatar sanki balı yaga katar

Halka *metâ*‘ların *satar yüki güher*dür tuz degül 166*6

Şerî‘at oglanları niçe yol eyde bana

Hakîkat deryâsında *bahrî oldum yüzerem* 171*7

Senün gibi cân var iken Âb-ı hayât isteyeni

*Karanulıga giren*i ben *anı hayvân tut*aram 180*5

Ecel irdi va‘de yitdi

Bu *‘ömr*üm *kadeh*i *tol*dı

Kimdür ki *içmedin* kaldı

Allâh sana *sundum* elüm 184*2

‘Işkunıla mest olalı derdüni her dem bulalı

*Visâl nişânı*n *al*alı Cennet'lere kalımazam 189*5

Nûh oldum Tûfân içün çok dürişdim dîn içün

Dînüme dönmeyeni suya gark idüp geldüm 191*7

Eyyûb oldum tenüme cefâ kıldum cânuma

Çagurdum Sübhân'uma kurtlar toyurup geldüm 191*9

Zekeryâ oldum kaçdum irdüm agaca geçdüm

Kanum dört yana saçdum depem deldürüp geldüm 191*10

Mûsâ'yla Tûr'a çıkdum bin bir kelime kıldum

Bu halâyık bilsünler anda bulınup geldüm 191*11

Îsâ oldum kudretden bahâne bir avretden

İnâyet oldı Hak'dan ölü dirgürüp geldüm 191*12

Cercîs olup basıldum Mansûr oldum asıldum

Hallâc panbugı gibi bunda atılup geldüm 191*13

Gör ne yuvadan uçdum râzumı halka açdum

*'Işk duzagı*na *düşdüm tutıldum* ele geldüm 196*3

Uram *yık*am *nefs ev*ini oda yana hırs u hevâ

El götürem şimden girü nefsile savaş eyleyem 197*4

Hîç bilmezem kezek kimün aramuzda gezer ölüm

'Âlemi bostân eylemiş *râyiha*nın keser ölüm 198*1

Devlet tâcı başa kondı '*ışk kadeh*in bana *sun*dı

Susadugumca ben dahı her dem anı içer oldum 208*2

Ben bu *'ömür hırmeni*ni *dög*düm getürdüm uş yine

Yûnus eydür bu dükkânı direyim andan varayım 210*8

Bu *mahabbet odı* benüm yüregümde *yan*a durur

Denize gark olurısam söynüp hatâ kılmaz benüm 214*5

Ezelden bileyidüm Elest'de Belâ didüm

Ol kadîmî denizden *sil olup akup geldüm* 217*3

Mûsâ *oldum Tûr'a var*dum koç *olup kurbân*a geldüm

'Âli *olup kılıç sal*dum meydâna güreşe geldüm 222*2

Ay *oldum* 'âleme togdum bulut *oldum* göge agdum

Yagmur *olup* yire yagdum nûr *olup* güneşe geldüm 224*6

Eyyûb'am dil mübtelâyam derde dermân isterem

'Âşıkam dil-hastayam câna cânân isterem 224*7

Cânum 'ışkun külüngine *Ferhâd olup dutdum başum*

Dâim taşları keserem Şîrînüm hîç sormaz benüm 226*4

Ya‘kûb'am agladum Yûsuf içün çekdüm firâk

Yûsuf'am zindân içinde fazl-ı Rahmân isterem 228*1

Kanâ‘at hırkası içre selâmet başını çekdüm

*Melâmet gönlegin biç*düm ‘ârif olup geyen gelsün 230*2

Sûret nakşın gidermekle gönül mülki temiz olmaz

*Akar rahmet suyı çag*lar gönül kirin yuyan gelsün 230*5

Günâhun çogu şûmından *îmânun gülleri sol*dı

*‘İnâyet suyı*la her dem niçün anı *suvar*mazsın 235*3

Görün görün bu devleti bu ‘ışkıla beşâreti

Dost bâgınun içinde ben *‘ışk çadırı*n *kur*dum bugün 240*4

*‘Işk kuşagı*n *kuşan*gıl dostun yolını vargıl

Mücâhede çekersen müşâhade idesin 242*3

Ol vaktin biz uçarduk cevlân urup göçerdük

*Nûrdan şarâb iç*erdük Hak bizi toylar iken 243*5

Senlik-benlik terk idüp *yoklık evi*ne *gir*üp

‘Işkdan içüp esriyüp varlık terk ide misin 252*5

*Ta*layın ‘*ışk*un *bahr*ine gavvâs olayın bir zamân

İsteyeyin dâyim seni seyyâh olayın bir zamân 253*1

Yolunda Mansûr olayın Ene'l-Hak demin urayın

*Asıl*up *vasl*un *dâr*ına ber-dâr olayın bir zamân 253*3

*‘Işk*un *od*ına *yan*ayın *derd*ün *su*yına *kan*ayın

Gördügüm seni sanayın hayrân olayın bir zamân 253*4

*‘Amelüm rahtı*nı *dir*düm *götür*düm

Kamu assum ziyâna satmışam ben 258*3

Cân u gönül fehm ü ‘akıl ‘*ışk mevc*ine *gark ol*ıcak

Pes niçe ansun ol kişi yazug u müzd assı-ziyân 259*3

Dem urmazıdı Mansûr tevhîd-i Ene'l-Hak'dan

‘*Işk dârı*na dost zülfi *asmışdı* beni ‘uryân 260*3

Bu cümle ‘âlemün tâcı iken uş

Ayaklarda gubâram ‘ışk elinden 262*2

Sen seni hoş tutgıl arı istigfâr eyle yârı

Îmân bilüne baglanup *dîn tonın tonan*maz mısın 267*2

Ölmez *vuslat meyi*n *iç*en *ma'siyyet denizi*n *geç*en

Meyhâneden 'azim idüp mescidlere kanmaz mısın 267*5

İkilikden usandum '*ışk ton*ını *tonan*dum

Derdi hânına kandum dermânum yagmâ olsun 271*4

İy benüm *'ömrüm kuşı* kanda varasın birgün

Ecel *avla*yup yudar *ele gir*esin birgün 276*1

Kimseler garîb olmasın

*Hasret od*ına *yan*masun

Hocam kimseler olmasun

Şöyle garîb bencileyin 277*3

Bir zerre *'ışk*un *odı kaynad*ur denizleri

Düşdüm 'ışkun odına tutuşuban yandum ben 280*2

Bir *kurı agacıdum yol üzre düşmiş*idüm

Bir bana nazar kıldı tâze cüvân oldum ben 280*8

*Dad*arsan *'ışk dadı*ndan geçesin zâhir dînden

*Ayrulıgun odı*ndan ol vakit kurtulasın 281*6

Çü girdüm '*ışk*un *bâg*ına bakdum soluma saguma

Dürlü *yemişlerün yiyüp* güllerini yıylayayın 283*4

Hak'dan gelen şerbeti içdük el-hamdüli'llâh
Şol *kudret deniz*ini *geç*dük el-hamdüli'llâh 292*1

*Kudret kılıcı*n almış nefsün boynını *çal*mış
Nefsini depelemiş elleri kan içinde 302*7

*Gir*düm *gönül şehri*ne *tal*dum anun *bahr*ine
'Işkıla seyr iderken iz buldum cân içinde 302*15

Eyyûb'am bu *sabr*ı buldum *Cercîs*'em *bin kezin öl*düm
Ben bu mülke tenhâ geldüm be-külli yaragum anda 310*2

*Yûsuf'am bâzâra gel*düm *Mansûr'am bu dâra gel*düm
*Arslanam şikâra gel*düm velâkin yatagum anda 310*3

Bülbülem uş *öt*e geldüm dilde menşûr tuta geldüm
Bunda müşküm sata geldüm geyigem otlagum anda 310*4

İy yârânlar siz bu sözi dinlen gönül kulagıla
Cân dudagı hâlis gerek *birlik şarâbı*n *tat*maga 323*8

'Âşık oldum bugün meydân içinde
Benem key *pehlevân meydân* içinde 332*1

Girdüm *vücûd bahri*ne *tal*dum anun ka‘rına

‘Işkıla seyr iderken iz buldum cân içinde 339*4

Dostdan yana giden kişi kendözinden geçmek gerek

Dost *yagmâ*lar *cân şehri*ni *alur gönül kal‘ası*nı 348*5

Karanu yirde olasın ‘amelün ile kalasın

Âh idüben çok *çal*asın âhir *peşmânlık çengi*ni 350*6

Cân gözi anı gördi dil andan haber virdi

Cân içinde *otur*dı *gönl*ümi *‘Arş eyle*di 362*3

Kimden ögüt istersem sabır gösterür bana

Sabrumun perdesini *mahabbet odı yak*dı 363*3

Tecellîyâtun nûrına *döy*mez *vücûdum tagları*

*Cismüm gemisi*nün zîrâ muhkem degüldür *bag*ları 365*1

*Ma‘şûklıgun hil'ati*ni her kime *giy*dürdün ise

Gelmez gözine zerrece Firdevs-i a‘lâ bâgları 365*6

İncidesin âh ideler *‘öm*rün *gül*in *kurı*dalar

Gözsüz olasın yideler tâ bilesin dervîşleri 374*5

*‘Işk*un *od*ı *düş*di câna *eri*tdi *yürek yag*ını

Kesdi hevâsetün kökin oda yandurdı bâgını 376*1

*K*azdı *kahır kazması*la cânda *cefâ ocag*ını

Çaldı nefsümün boynına himmet eri bıçagını 376*2

*Rahmet suyı*yıla *yu*dı *gönlüm evi*n ap-arıca

*Hıdmet kapusu*ndan ana *sun*dı *şükür ayag*ını 376*3

Gerçek ‘âşık olanlarun yüzinde nişânı olur

Dün ü güni turmaz *ak*ar *gözleri yaşı*nun *kan*ı 377*3

Erenler bir *deniz*dür ‘âşık gerek *tal*ası

Bahrî gerek denizden girüp gevher alası 378*1

*Nef*sümün *ejdehâ*sı döndi bana *haml'it*di

Kanâ‘at hay dimezse hakîkatdür yir indi 383*2

‘Işk *nefs ili*ne akdı ne buldıyısa yakdı

*Kibir kal‘as*ın *yık*dı anda çok *savaş ol*dı 394*3

Nefs ili oldı *harâb kibr ayaklar*da *türâb*

Gitdi perde vü hicâb dost gözüme tuş oldı 394*5

Bu *dünye* bir *bâzâr*dur *sûretler* olmış *dükkân*

Bu dükkâna girüben oldur satan bu kânı 395*3

Hayrum şerüm yazılısar

Ömrüm ipi üziliser

Sûret benden bozulısar

Âh n'ideyüm ‘ömrüm seni 405*7

Girçek ‘âşık oldunısa gel *‘ışk kitâbı*ndan *ok*ı

Cân gözini açdunısa hakîkat bulasın Hak'ı 410*1

4.1.5. Beliğ Teşbîhler

Beliğ teşbîhler, sadece müşebbeh ve müşebbehün bihin kullanıldığı teşbîhlerdir. Teşbîh türleri içinde anlam bakımından en yoğun olanı ve en çok kabul görenidir. *Yunus Emre Dîvânı*'nda da en çok kullanılan teşbîh türü beliğ teşbîhtir. Yunus'un en çok bu türü kullanması ve zaman zaman bir beyitte üç beliğ teşbîh birden kullanmış olması, onun kelimeleri nasıl ustaca kullandığına ve hayal gücünün ne kadar zengin çağrışımlar yaptığına bir delil sayılabilir. Yunus'un elbette ki asıl amacı edebî sanat yapmak, bu yöndeki becerilerini sergilemek değildir. Onun amacı halka Hakk'ı anlatmaktır. Bu sebeple Yunus, yaptığı beliğ teşbîhlerde bile halkın anlayabileceği örneklere geniş ölçüde yer vermiştir. Aşkı eve, kitaba, pazara, oka; tatlı sözü şekere; acı sözü zehire; dünyayı kahr evine… benzeterek soyut kavramları somutlaştırarak, halkın zihninde canlandırmaya çalışmıştır.

Aşağıya aldığımız örneklerde müşebbeh ve müşebbehün bihler *italik* yazılmıştır. "*'ışk agusı* **tiryâk"** örneğinde olduğu gibi aynı kavramlarla birden fazla teşbîh yapılmışsa, bu tür örnekler **kalın** yazı tipi ile belirtilmiştir.

İzzet ü erkân kamusı bunlardur *dünyâ sevgüsi*

'Işkdan haber eyitmesün kim dünyâ 'izzetin seve 1*5

Âb-ı Hayât'un çeşmesi 'âşıklarun visâlidür

Kadehi tolu yüridür susamışları yakmaga 1*7

*''Işk da'vîsi*n kılan kişi hîç anmaya hırs u hevâ

*'Işk evi*ne girenlere ayruk ne meyl ü ne vefâ 2*1

İki cihân toptolu *bâg u bostân* olurısa

Senün kokundan eyü gül bostân içinde bitmeye 3*6

İki cihân zindânısa gerek bana **bostân** ola

Ayruk bana ne gam gussa çün ‘inâyet dostdan ola 4*1

Ol dost yüzin gördi gözüm erenlere *toprak yüzüm*

Söz bilene iş bu *söz*üm gerek *şekeristân* ola 4*3

Kördür münâfıkun gözi yarın kara koyar yüzi

Halkun bana *acı söz*i gerek *şekeristân* ola 4*6

‘Işka döyemedi özüm gensüzin açıldı râzum

Yûnus senün iş bu *söz*ün ‘âlemlere *destân* ola 4*8

Miskîn Yûnus *zehr-i kâtil* ‘ışk elinden *tiryâk* olur

‘İlm ü ‘amel zühd ü tâ'at pes ‘ışksuz helâl olmaya 5*7

İy ‘âşıkan iy ‘âşıkan ‘*ışk mezhebi* **dîndür** bana

Gördi gözüm dost yüzüni *yas* kamu *dügün*dür bana 7*1

*Sen*sün bana *cân u cihân* sensün bana *genc-i nihân*

Senün durur assı-ziyân ne iş gele benden bana 8*5

‘Aceb ‘aceb ne nesnedür bu derdile firâk bana

Cânumı serhoş eyledi *‘ışk agusı* **tiryâk** bana 10*1

Miskîn *Yûnus* erenlere tekebbür olma *toprak ol*

Toprakda biter küllîsi gülistânı toprak bana 10*5

Benem ol *'ışk bahrîsi* denizler hayrân bana

Deryâ benüm katremdür zerreler 'ummân bana 12*1

*Kâf Tagı zerre*m degül *ay u güneş* bana *kul*

Aslum Hak'dur şek degül *mürşiddür Kur'ân* bana 12*2

Yaradıldı Mustafâ *yüzi nûr* gönli safâ

Ol kıldı Hakk'a vefâ andandur ihsân bana 12*7

Dîn ü millet sorarısan 'âşıklara dîn ne hâcet

'Âşık kişi *harâb* olur âşık bilmez dîn diyânet 17*1

*'Işk îmâm*dur bize *gönül cemâ'at*

*Kıble*müz *dost yüzi* dâimdür salât 20*1

Yûnus imdi sen Hakk'a ir dün ü gün gönlün Hakk'a vir

Gönül gözi görmeyince bu baş gözi görmeyiser 24*5

Biz tâliblerüz her dem *'ışk sebakı*n okuruz

Tanrı virür sebakı *'ışk* hod *müderris*idür 29*8

Cân bir *ulu kimse*dür *beden* anun *âleti*dür

Her ne lokma yirisen bedenün kuvvetidür 34*1

İy Yûnus sen dostunun cefâsına katlangıl

Yüregine *'ışk ok*ın urmayan 'âşık mıdur 36*7

'*İlim* hod *göz hicâbı*dur *dünyâ* âhret *hisâb*ıdur

Kitâb hod *'ışk kitâbı*dur bu okunan varak nedür 37*4

Hakîkat bir *deniz*dür ş*erî'at*dur *gemi*si

Çoklar gemiden çıkup denize tamladılar 38*2

Yaban yolın gözetme yol evde taşra gitme

Cân yolı cân içinde *cân râzı*nı cân tuyar 39*7

Evvel kadîmden berü *vahdet ev*ine gelen

Ref'i gider içerü Yûnus taşra bî-haber 39*9

Yûnus bu derd ile âh it *kahr ev*inde neyler râhat

Bu derde dermân *keferet* bir *âh ile sûz*dan gelür 42*10

Leylî-i Mecnûn benem şeydâ-yı Rahmân benem

Leylî yüzin görmege Mecnûn olasum gelür 46*6

Dost oldı bize *mihmân* bunca yıl bunca zamân

Gerçek İsmâîl gibi kurbân olasum gelür 46*7

Öd agacı bigi yanar vücûdum

Dütünüm göklere *seher yili*dür 50*2

Çokal-cevşen bu *'ışk od*ına döymez

Okı câna batar katı yalıdur 50*3

Senün *'ışk*un *deniz ben* bir *balıcak*

Balık sudan çıka hemen ölidür 50*4

Eydivirem ne kıldugın benümile ol dil-pezîr

Her dem yini şîveyile *ben*i yini kılur *esîr* 53*1

Yûnus teveccüh ideli Ka'be-i 'ışka cânilen

Oldı *mugaylân dikeni* ayagı altında *harîr* 53*6

Çün sûretün vîrân ola *gönlün bâgı* **cinân** ola

Cânun genci vîrân ola çünki bu genc vîrândadur 54*7

Mumlu baldur şerî'at tortusuz yagdur tarîkat

Dost içün balı yaga pes niçün katmayalar 57*5

‘Işk erinün *gönli* tolu pâdişâhun *hazne*sidür

‘Işksuz âdem ne anlasun şerî'atun ma'nîsidür 59*1

*‘Işk*dur ‘âşıklar *dermân*ı ‘ışkdan hâsıldur murâdı

‘Âşık kişinün sohbeti ‘ışksuz kişiye belâdur 59*2

O *vahdet ili*nde diken yok gülinde

Şeker çok dilinde yüzinde hayâlar 62*3

Mevlânâ Hudâvendgâr bize nazar kılalı

*Anun görklü nazarı gönlümüz aynâsı*dur 64*4

‘Işkdur *kudret körügi* kaynadur ‘âşıkları

Niçe kapdan geçürür andan gümüşe benzer 66*6

Dürlü dürlü *cefâ*nun adını ‘*ışk* virmişler

Bu cefâya katlanan dosta halvet irmişler 68*1

‘Işk durur *âfet belâ* döndürür hâlden hâle

Dost elinden piyâle hoş melâmet olmışlar 68*4

*‘Işk*dur *Yûnus'un cânı* başında ser-encâmı

‘Işka münkir âdemi bu meydândan sürmişler 68*5

Dost senün *‘ışk*un *ok*ı key katı taşdan geçer

‘Işkuna düşen ‘âşık cânıla başdan geçer 70*1

İy pâdişâh iy pâdişâh her dem işin düze durur

Dünyâ anun *bostân*ıdur sevdügini üze durur 72*1

İy Tanrı'yı bir bilenler *cân* Hakk'a *kurbân* kılanlar

Ölü degüldür bu cânlar ‘*ışk göl*inde yüze durur 72*5

Niteki bu *gönlüm evi* ‘ışk elinden taşa gelür

Niçe yüksek yürürisem ‘ışk başumdan aşa gelür 73*1

Begler azdı yolından bilmez yoksul hâlinden

Çıkdı *rahmet göl*inden *nefs göl*ine talmışdur 76*4

Kogıl bu *yoklık bâb*ını ögren dostluk edebini

Eydürsin sor iste beni bana gelen kâlden bezer 83*5

Riyâ çökük yirde durur key sakın *od*a buyurur

İhlâs gelüp cümlesin yur Yûnus yolı yavlak sezer 83*7

Bu *dervîşlik turagı* bir ‘acâyib turakdur

Dervîş olan kişiye evvel dirlik gerekdür 84*1

Hak ere benüm didi varlıgın erde kodı

Erenlerün himmeti yirden göge direkdür 84*5

Dünyâda Peygamber'ün başına geldi bu ‘ışk

Tercemânı Cebrâîl ma'şûkası Hâlik'dur 86*4

*‘Işkun odı*na yandugum *aglamak* oldı *güldügüm*

Dost sana *zâri kıl*dugum münkirlere *savaş* gelür 92*2

Söylerisem *sözüm savaş* söylemezsem cigerüm baş

Cihân tolu durur kallâş her birinden bir taş gelür 92*3

‘Âşıkısan dîdârına koma bugüni yarına

Girenler *‘ışk bâzârı*na kendözinden bîzâr olur 93*3

Bî-çâre Yûnus'un *altûn söz*ini

Câhile söylemen *kızıl pûl* eyler 95*13

Ayun *bedr ü hilâl alnı vü kaşı*

Günün nûrı *ziyâ*sı *Mustafâ*'dur 100*2

Bize *‘ışk şerbeti*nden sun i sâkî

Bize Uçmak'da kevser gerekmez 101*3

Âhret yavlak ırakdur togrulık key yarakdur

Ayrulık sarp firâkdur hîç giden girü gelmez 103*3

*Dünyâ*ya gelen göçer bir bir şerbetin içer

Bu bir *köpri*dür geçer câhiller anı bilmez 103*4

İy bana eyü diyen benem kamudan yavuz

Alnumı ay bilürem bu *gözlerümi* *yılduz* 106*1

Bu *vücûd*um *şehri*nde buçuk pûlluk uçuk yok

'Amelüm mahalleri ser-te-ser kalmış ıssuz 106*2

Varlıgum sendendür *ben* bir *âletven*

Sun' ıssı sunmasa âlet kurılmaz 107*5

Yudum şöyle meyyitümi miskînem aran yetîmi

Öldürem *nefs*üm *it*ini gelmesün koman gerekmez 108*2

Erenler kapusı Hazret kapusı

Bu tapuya gelen mahrûm gönülmez 113*11

Dilersen kim iresin ferâgat menziline

Var *kanâ'at dârı*nda nefsün bogazından as 119*3

Bilenlere sormak gerek bu tendeki cân neyimiş

Cân hod *Hak'un kudreti*dür tamardagı kan neyimiş 120*1

*Fikir yumış oglanı*dur *endîşe kaygu kânı*dur

Bu *âh u vâh* ***'ışk tonı***dur taht'oturan han neyimiş 120*2

Evliyâdur Hak kapusı Yûnus durur *kapucı*sı

'Işkıla geldi bu yola 'ışkı idindi hem turak 128*7

*Mahabbet bahri*nün gavvâsı oldum

Gerekmez Ceyhûn'a talmazam ayruk 129*4

Anun gibi dîn ulusı hâç öpdi çaldı nâkûsı

Sen dahı bırak nâmûsı *nefsün itini* oda yak 130*6

Gören seni pervâne tek niçesi oda düşmesin

İki yanadın çün turur ol *iki şû'leli çerâk* 132*5

*Varlık*dur *hicâb* katı kim yıka bu hicâbı

Dost yüzinden nikâbı götürmege er gerek 135*3

Boncuk degül *sır söz*i gel gidelüm ko sözi

Dostı görmez baş gözi ayruksı basar gerek 135*18

Bu dünye kahır evidür hem bâkî degül fânîdür

Aldanuban kalma buna tîz tevbeye gelmek gerek 137*2

N'idelüm bu dünyâyı n'eyleyüp n'itmek gerek

Dâimâ '*ışk etegin* komayup tutmak gerek 141*1

Ne var eger Yûnus dahı '*ışk içinde zerreyise*

'Işk odıyla kâyım durur yirile gök çarh-ı felek 144*8

Dün-gün yürür hayrân olur 'ışk odına yanar erür

Döşegi toprag u kabir yasdugı taşdur 'âşıkun 146*2

Büt-hâne vü şarâb-hâne mescid oldı gerçek câna

Bir pûlun varmaz ziyâna yalancılık nendür senün 148*6

Yûnus ol '*ışk badyası*ndan sen iñen esrük olmışsın

Bî-hod iken irdün Hakk'a ayuk olmak nendür senün 148*10

Dervîşlik bir pîşedür hırkacugı mîşedür

Çok cânavârlar yörür tonında dervîşlerün 149*9

Dost diridüm istegüm dermânıdur 'âşıklarun

*Câm-ı 'ışk*ı koma kim *peymân*ıdur 'âşıklarun 150*1

Zâhidün zühdiyile Cennet makâmı olur

*Mâsivâ*nun küllisi *zindân*ıdur âşıklarun 150*4

Şol senün mü'min kullarun *dünyâ zindân*ı anlarun

Bu dünyâda mü'min olan hurrem oluban şâd degül 154*3

Kogıl bu *dünyâ bezegi*n bu dünyâ yil durur hayâl

Ne vefâ kılısar bize çün *pusuda durur zevâl* 155*1

Bunca uzun *endîşe*ler *yoldaş*ımuzıdı bizüm

Dost fikretinden artugı bilün ki küllî *kıyl u kâl* 155*4

Cânlar içinde cânum *sen*sin *genc-i pinhân*um

Çün ‘ıyân gördüm seni pinhân kayusı degül 165*2

Dervîş bilür dervîşi Hak yolına turmışı

*Dervîş*ler *hümâ kuşı* çaylak u baykuş degül 167*3

Kaygu eli irmezidi gussa gözi görmezidi

*Endîşe şehri*nden taşra bir ulu mekândayıdum 169*4

Ol dost bana ümmî dimiş hem adumı Yûnus komış

Dilüm şeker gevdem kamış bu söyleyen nemdür benüm 170*6

Şerî'at oglanları niçe yol eyde bana

*Hakîkat deryâ*sında bahrî oldum yüzerem 171*7

Dilerisem ten eyleyem dilerisem cân eyleyem

Gönlümi Tûr cânum Mûsâ 'ışkı Süleymân eyleyem 173*2

Benüm dilüm kuş dilidür benüm ilüm dost ilidür

*Ben bülbülem dost gül*ümdür bilün gülüm solmaz benüm 175*2

Ezel benüm *il*ümdür *Elest* benüm *yol*umdur

Ezelile Elest'i ben bunda göre geldüm 178*5

İnanmayan gel sinüme dost adını eyit kıgır

Kefen tonın pâre kılup topragumdan turu gelem 182*8

Deryâ-yı 'ummân olmışam güherlere *kân olmışam*

Şöyleki hayrân olmışam kendözüme gelimezem 189*2

*Gül Muhammed deri*dür *bülbül* anun *yâr*idür

Ol gülile ezelî cihâna bile geldüm 196*8

Her kancaru dönerisem *'ışk*ıladur işüm benüm

Oldur gönülde *teşvîş*üm hem *'ışk*dur *yoldaş*um benüm 204*1

Dil tutuban yüridügüm yadlıguma delîl imiş

Yakam *yadlık perdesi*ni hicâbumı ben giderem 205*2

Kamularun *'amel*idür *Münker-Nekir* olup gelen

Benüm 'amelüm dostıdı 'amelümi tuta varam 205*8

Ben bu '*ömür* hırmenini dögdüm getürdüm uş yine

Yûnus eydür bu *dükkân*ı direyim andan varayım 210*8

Ezelden bileyidüm Elest'de Belâ didüm

*Ol kadîmî deniz*den sil olup akup geldüm 217*3

İy dervîş diyen bana nem durur dervîş benüm

*Dervîşlik yaylası*nda hareketüm kış benüm 225*1

Cânum *'ışk*un *külüng*ine Ferhâd olup dutdum başum

Dâim taşları keserem Şîrînüm hîç sormaz benüm 226*4

Kanâ'at hırkası içre selâmet başını çekdüm

Melâmet gönlegin biçdüm 'ârif olup geyen gelsün 230*2

*Sûret nakşı*n gidermekle *gönül mülki* temiz olmaz

Akar rahmet suyı çaglar gönül kirin yuyan gelsün 230*5

*Dervîş*ler didükleri bir dükenmez *kân* olur

Hâs u ‘âm kul u sultân bu kândan alan gelsün 239*2

Gelsün yardan ayru düşen gurbetile bagrı bişen

Dost bâgçesi içindeki *‘ışk bezmi*ne girdüm bugün 240*3

Eydür *Yûnus* yâr kulıyam dost bâgçesi *bülbül*iyem

Söyleyeyüm şimden girü gülzâruma irdüm bugün 240*5

Bu yol yavlak uzakdur *dünyâ* ana *duzak*dur

Bu duzaga ugrayan komaya kılavuzın 247*3

*Yüz*ün *dîdâr nûrı*dur *saç*un *Mi‘râc düni*dür

Gören cânın unıdur Fahr-ı ‘âlem sen misin 257*8

Ol *dürr-i yetîmem* ki görmedi beni ‘ummân

Bir *katreyem* illâ ki ‘ummâna benem ‘ummân 260*1

Bu cümle *‘âlemün tâcı* iken uş

Ayaklarda gubâram ‘ışk elinden 262*2

Vatan oldı *diken gurbet gülistân*

Agu içmek yig oldı ney-şekerden 263*4

Güher didükleri *'ilm-i hüner*dür

Hüner-mende hüner yigdür güherden 263*5

*'Işk*un *serheng*i beni komaz hîç bir nesneye

Ne İslâm'da ne dînde anılmaz küfr ü imân 264*4

Beni benlikden kodı *varlık defter*in yudı

Havf u recâ göstermez hayr u şer elden koyan 264*7

Kahır erenler *at*ıdur *gayret* dahı *hil'at*ıdur

Erenler yayı katıdur okları geçer kayadan 265*2

Ben *toprak oldum* yoluna sen aşuru gözedürsin

Şu karşuma gögüs gerüp taş bagırlu taglar mısın 270*4

Ta'allukdan üzüşdüm ol dostdan yana uçdum

*'Işk dîvânı*na düşdüm dîvânum yagmâ olsun 271*7

*Cihân köhne-sarây*dur *sen beg*isin

Niçe bir eskiye hasretlenesin 279*3

*Agu*dur bal degül *dünyâ murâdı*

Niçe bir aguya parmak banasın 279*4

Dadarsan ‘ışk dadından geçesin zâhir dînden
*Ayrulıgun od*ından ol vakit kurtulasın 281*6

Görün ki *Yûnus* n'itdi varuban hazrete gitdi
*Katre*dür ‘ummâna yitdi tolsa gerek şimden girü 286*7

Zinhâr *gönül ev*inde tutma yavuz endîşe
Biregüyçün kuyı kazan ‘âkıbet kendü düşe 293*1

Cânum *‘ışk*un *külhân*ıdur tartınmadın ur odını
Kamış suyı şeker olur od bıragıcak külhâna 294*2

Ka‘be senün *işig*ündür eyle bil
Bulımadum yol çeküp varam 296*5

Bir *göl*idüm kıldı erenler nazar
Deniz oldum dört yana ırmagıla 296*7

*Çok söz hayvân yüki*dür *az söz erün görki*dür
Bilene bir söz yiter cânda gevher varısa 300*9

‘Âşıklar dostı koyup kanda vara
*Zindân*dur ‘âşıklara *dostsuz serâ* 308*1

Pîşrev bize *Kur'ân* durur *vatan* bize *Cennet* durur

Ol Tamu'yı Hak yandurur ol *gül-i gül-zâr*dur bize 333*3

*Sen sultân*sın *ben kul*am sen gülsin *ben bülbül*em

Hükmün ‘âleme yiter ne kim var kul üstine 334*2

Allah sana viribiye bir gün *ecel serhengi*ni

Gele gözüne görine azdura benzün rengini 350*1

*‘Işk bâzirgânı ser-mâye cân*ı

Bahadur gördüm câna kıyanı 353*1

Dost işi ‘aceb iş durur *cân denizi*n tutuşdurur

Cânsuzlara bir düş durur ger yorasın sen bu düşi 360*3

Dostı seven ‘âşıklara *‘ışk*ı *turak*dur cânlara

*‘Işk*dur yire göge *direk* ayrugı hep söz öküşi 360*8

Kimden ögüt istersem sabır gösterür bana

*Sabrumun perde*sini mahabbet odı yakdı 363*3

Dildâr içün *dil şehri*ni pâk eyle arıt *gayrı*dan

Zîrâ ki **sultân tahtı**dur bunda komazlar *zâgl*arı 365*3

Sohbetümüz ilâhîdür *sözümüz kevser âbı*dur

Şâhumuz şâhlar şâhıdur *çalgu*muzdur *dost firâkı* 366*2

Münkir kişi tuymaz anı dertlülerün sizer cânı

*Ben dost bâgı bülbüli*yem ol bâgçeden geldüm ahî 370*5

'Işkun odı düşdi câna eritdi yürek yagını

Kesdi *hevâset*ün kökin oda yandurdı *bâg*ını 376*1

*Nasîhat kandîli*nden bir işâret göründi

Tenüm içinde cânum andan yana süründi 383*1

'Işk bir ulu *hil'at* durur bir niçeye virdi Çalap

Bir niçeler mahrûm kalup 'ışkdan haberdâr olmadı 386*4

'Işk bir *ulu nazar* durur 'âşık cânı dîdâr durur

*'Işkı olmayan gönüller vîrâne*dür şâr olmadı 386*5

İbrâhîm'e *Nemrûd odın 'ışkdur gülistân eyleyen*

'Işkdan çün irdi bir nazar gül-zâr oldı nâr olmadı 386*6

'Işkıla isteridük yine bulduk ol cânı

Gönlek idinmiş geyer sûretile bu *ten*i 395*1

Şâhum senün *‘ışk*un *od*ı düşdi *gönül deryâ*sına

‘Aceblemen kaynayuban ma‘rifetler bitdügini 401*2

Bir sâkîden içdük şarâb ‘Arş'dan yüce meyhânesi

Ol sâkînün mestleriyüz *cânlar* anun *peymâne*si 406*1

Bir meclisdür meclisümüz anda ciger kebâb olur

Bir şem‘adur anda yanar *ay u güneş pervâne*si 406*2

*Baş*dur bu *vücûdun şâhı* başdur *‘akılun taht-gâhı*

Katı buşmagıl nigâhı *buşu*dur *‘aklun düşmânı* 412*5

Dost elinden ol er şâhı aldı içdi ‘ışk şarâbın

Anuniçün gitmez âhı *dost firâkı*dur *hon*ları 415*3

4.1.6. Temsîlî Teşbîhler

Üzerinde en çok tartışılan teşbîh türlerinden biri olan temsîlî teşbîh hakkında çeşitli görüşler vardır. Bu görüşler ilgili bölümde verilmiştir. Bu çalışmada temsîlî teşbîh içeren beyit ya da şiirlerin seçiminde esas alınan görüş, bir mesel veya temsille yapılan teşbîhlerin temsîlî teşbîh olduğu yönündeki görüştür.

Yunus Emre Dîvânı'nda çeşitli temsîlî teşbîh örnekleri vardır. Bazı şiirler baştan sona bu teşbîh türünü örneklerken, bazı şiirlerin arka arkaya sıralanmış birkaç beyti temsîlî teşbîhe örnek oluşturmuştur. Yunus Emre, can, din, iman, nefis gibi kavramları kompoze ederek kullanmış, bunları yoldaşa, sırdaşa, vefâdâra ve düşmana benzeterek, soyut kavramları somutlaştırmıştır.

Bir şiirinde Yunus, dünyayı değirmene, gafleti sepete, halkı öğünen taneye, Azraili unu öğüdene, unluğu kabre… benzeterek temsîlî teşbîhe eşsiz bir örnek vermiştir. Yunus Emre, şiirin son beytinde temsil yaptığını kendi de belirtmektedir:

Niçe bu temsîlleri söyleyesin yüriyüp

Yûnus sen sa'y idegör derdün içün dermâna

Yunus Emre'de görülen temsîlî teşbîhlerin çoğunluğunun tasavvuf içerikli olması Yunus'un, tasavvufî hakikatlerin daha kolay anlaşılabilmesi için bu temsilleri oluşturmuş olduğu izlenimini vermektedir.

121

6 Eger bizden almazsanuz siz satunuz biz alalum

Zîrâ bizüm bu *gönl*ümüz ser-mâyeli *dükkân* imiş

7 Ol dükkân açılmadugı kokusı saçılmadugı

Sırrınun açılmadugı *kilîd*i *kibr ü kîn* imiş

8 Çün kibrün boynını ezdün *hırs evi*ni bile bozdun
Dükkânı âreste düzdün alan alsın ma'den imiş

181

4 Dört kişidür yoldaşum vefâ-dârum râz-daşum
Üçile hoşdur başum birine buşup geldüm

5 Ol dördün birisi cân biri dîn biri îmân
Biri nefsümdür düşmân anda savaşup geldüm

67

1 Nâ-gehân cânân ilinden irdi bu câna haber
Bu harâbât ikliminde eglenme yüri kıl sefer

2 Bu harâbât iklimi anun melâmetdür tonı
Dökilür kanlar saçılur sad-hezarân başı yiter

3 Bu yirün külhânları gülşenleridür ‘âşıkun
Anda bülbüller yakarlar ‘ışk odına bâl u per

4 Yidi deniz gördüm anda birisi oddanıdı
Bu harâbât ehlinün dirler yolı andan geçer

5 Gördüm anda takılur cân boynına zülfeyn-i dost
Bir kıl ile sad-hezarân Mansûr'ı ber-dâr ider

6 Sordum anda var mıdur ‘uşşâka bu bendden halâs
Didiler kim yok durur urgan ucın dilber tutar

69

1 Bu dünyânun meseli bir ulu şâra benzer
Velî bizüm ömrümüz bir tîz bâzâra benzer

2 Her kim bu şâra geldi bir lahza karâr kıldı
Girü dönüp gitmegi gelmez sefere benzer

3 Bu şârun evvel dadı şehd ü şekerden şîrîn
Âhir acısını gör şu zehr-i mâra benzer

4 Evvel gönül almagı hûblara nisbet ider
Âhir yüz döndürmegi ‘acûz mekkâra benzer

5 Bu şârun hayâlleri dürlü dürlü hâlleri
Aldamış gâfilleri câzû ‘ayyâra benzer

6 Bu şârda hayâllerün haddi vü şumârı yok
Bu hayâle aldanan otlar tavara benzer

7 Bu şârdan üç yol çıkar biri cennet biri nâr
Birisinün arzûsı maksûd dîdâra benzer

8 Bu şârun sultânı var cümleye ihsânı var
Sultânıla bilişen yog iken vara benzer

9 Kendü mikdârın bilen bildi kendü hâlini
Velî dahı ‘ışkıla evvel bahâra benzer

10 Bî-çâre Yûnus'ı gör derdile hayrân olmış
Anun her bir nefesi şehd ü şekere benzer

313

1 Bu dünyânun misâli benzer bir degirmene
Gaflet anun sepedi bu halk ögünen dâne

2 Degirmene varursun degirmenci sorarsın
‘Azrâîl dirlerimiş ol unı ögüdene

3 Oluk-su Hak varlıgı evliyâdur çarh igi
Çarhı çarha benzetmiş âferin benzedene

4 Andan ol çarhun yiri ol çakıldak ipleri
Endîşendür bulaşuk kaygula perîşâne

5 Öter çakıldak dün gün ögüdür döger anı
Ol gün durur gün bu gün geçdi ‘ömür ziyâna

6 Bu yir altun taş gibi deprenmez kâ’im turur
Bu gök üstün taş gibi gerek kim her dem döne

7 Bir niçeler turmışlar dün-gün nevbet öñerler
Bir niçeler göymezler öñürdürler rindâne

8 Toza bulaşmış yatur yaşı yitmiş kocalar
Nevbet irse yöñerür hem pîre hem cüvâne

9 Ol degirmenün tucı hep ol götürür güci
İşbu dünyâ son ucı fenâ olısar fenâ

10 Ol sepet teknecügi sonı ölüm döşekdür
Dâne tamâm olıcak gerek unun dükene

11 Unluk sinündür senün sakın gûr ‘azâbından
Mustafâ böyle didi inanursan Kur'ân'a

12 Niçe bu temsîlleri söyleyesin yüriyüp
Yûnus sen sa'y idegör derdün içün dermâna

324

1 Her kime kim dervîşlik bagışlana

Kalbı gide pâk ola gümüşlene

2 Nefesinden müşkile ‘anber düte

Budagından il ü şâr yimişlene

3 Yapragı dertlüyiçün dermân ola

Gölgesinde çok kademler işlene

367

1 Biz uludan işitdük evvel er yaratıldı

Pâdişâhun birligin evvel kadîm er bildi

2 Bunca yıl bunca zamân biz işitdük bî-gümân

Çalap kendü sun‘ından ere Tanrılık kıldı

3 Eydürler bir kuşıdı hikmeti öküşidi

İki cihân ‘ârifi ol kuşdan ‘ibret aldı

4 Ol kuşun her bir yöni yüz bin yigirmi dört bin

Evvel ol kuş uçuban rahmet göline taldı

5 Çün gölden girü döndi budak üzere kondı
Silkindi her bir yönden bir tamla su döküldi

6 Ol suyun her birisin bir cân yaratdı güzin
Ol cânun her birisi bunda peygamber oldı

342

1 Bir ay gördüm bu gice kamu burclardan yüce
Esritdi gönlüm cânum bilmezem hâlüm niçe

2 Nûr Muhammed nûrıdur Halîlu'llâh sırrıdur
Sanasın kim açıldı Uçmak'dan bir deriçe

3 Ol ayun şu‘lesinden ‘âlem münevver oldı
Gönlümdeki çerâgı uyardı ulu hoca

252

1 ‘Işk ilinün haberin disem işide misin
Yoldaş olup bu yola sen bile gide misin

2 Ol ilün bâgı olur şerbeti agu olur
Kadeh dutmaz ol agu nûş idüp yuda mısın

3 Ol ilün zavadası cefâ duta gidesi

Şeker ayruga sunup sen agu tada mısın

4 Ol ilde ay-gün olmaz ay gedilüp tolunmaz

Tertîbler terk idüben şumâr unıda mısın

5 Senlik-benlik terk idüp yoklık evine girüp

‘Işkdan içüp esriyüp varlık terk ide misin

6 İş bu tenün tertîbi od u toprak yil u su

Yûnus sen gör özüni suda toprakda mısın

4.2. Yunus Emre Dîvânı'nda İstiâreler

Yunus Emre Dîvânı'ndaki istiâreler, "Açık İstiâreler" ve "Kapalı İstiâreler" olarak iki başlık altında incelendi. Teşbîh bölümünde olduğu gibi istiâre bölümünde de aynı örneklere yer verilmemeye çalışıldı. Fakat "dost" ve "padişâh" gibi istiâreli kelimeler çeşitli terkiplerle kullanıldığı için birden fazla örnek verildi.

4.2.1. Açık İstiâreler

Teşbîh unsurlarından müşebbehin kaldırılıp, müşebbehün bihin müşebbeh yerine kullanılmasına *açık istiâre (istiâre-i musarraha)* denir. *Yunus Emre Dîvânı*'nda kullanılan açık istiâreler, kapalı istiârelere oranla daha azdır. Şiirlerde genellikle tasavvufî kelimler istiâreli olarak kullanılmıştır. Dost, pâdişah, şâh, yol en çok kullanılan istiâreli kelimelerdir.

Gönlüm canum 'aklum bilüm senün ile karâr ider

Pervâz ururlar dem-be-dem uçuban *dost*a gitmege 1*2

*Agaç at*a bindüreler sinden yana göndereler

Yir altına indüreler kimse ayruk görmez ola 6*6

Ol kişi kim *yol* eridür garîb gönüller yâridür

Bir söz diyem tutarısa yigdür şeker baldan ana 11*7

Yogıdı bu *bârigâh* varıdı ol *pâdişâh*

Âh bu 'ışk elinden âh derd oldı dermân bana 12*4

İy *pâdişâh*-ı Lem-yezel kıldum yönüm senden yana

İş bu *yüzüm karası*yla vasl isterem senden yana 14*1

Cân *dost mihrâbı*na secdeye vardı

Yüz yire uruban ider münâcât 20*2

Bir tona kan bulaşıcak yumayınca mismil olmaz

Gönül *pâs*ı yunmayınca namâz edâ olmayısar 24*2

Bu devrândan ötegör *kervân* gitdi yitegör

Korku var sagda solda kayıkmadın giderler 39*6

Yaban yolın gözetme *yol ev*de taşra gitme

Cân yolı cân içinde cân *râz*ını cân tuyar 39*7

Cân râzını cân bile cân râzın virmez dile

Girçek ‘âşık dostıla yalanı kaçan söyler 39*8

Yûnus bu derd ile âh it *kahr ev*inde neyler râhat

Bu derde dermân keferet bir âh ile sûzdan gelür 42*10

Irak yola bâzirgânlar assı itmege giderler

Çün *gevher* elümde durur di ayruk ne bâzârum var 43*4

Varıcagız *terâzû*ya Hak kendü bakar *yazu*ya
Göricek taglar eriye ol zebânîler andadur 44*5

Sımak gerek gönlün *büt*in fâsiddür cümle tâ‘atün
Geçmeyince ‘ibâdetün Hak'dan sana ma'zûr nedür 56*2

Bezm-i ezel'de *pâdişâh* elüme sundı bir kadeh
İçeliden kıluram âh bilmezem ki ne belâdur 59*5

Çün ezelden Yûnus senün ‘ışkıla esridi cânun
*Dergâh*ına her dem anun vâlih ü hayrân kala dur 59*6

Kim ki *dost*ı sevdi ise hânûmânı terk eylesün
Degmeler *dost*ı sevemez *dost*un sevgüsi cândadur 65*2

Nâ-gehân *cânân ili*nden irdi bu câna haber
Bu *harâbât iklimi*nde eglenme yüri kıl *sefer* 67*1

Sen eyitdün iy *pâdişâh* Yehdi'l-lâhu limen yeşâ
Şerîkün yok senin i *şâh* suçlu kimdür ‘azâb nedür 89*2

‘Işka yoldaş olıcagız cümle işler olur geniz
Maksûd ele giricegiz *dost il*ine *sefer* olur 93*6

Dünyâya gelen göçer bir bir *şerbet*in içer
Bu bir köpridür geçer câhiller anı bilmez 103*4

İy niçe *arslanlar*ı alur akdarur ölüm
‘Azrâîl pençesine bir yoksulca döyemez 105*4

Bâkî degüldür bu *sarây* evvel-âhir anda varur
Bunda yarak itmeyenler *ol ev*i unutsun dimiş 122*4

Hiç bilmezem ben niçe idem kangı yana sefer idem
Yakasuz don geyem gidem *başsuz ata* bini(şi)cek 127*3

Otuz iki *incü* bitmiş *mercân i*çinde i cânum
Kıymeti a'lâ incüden aklıgı da incüden ak 132*3

Varlıkdur hicâb katı kim yıka bu hicâbı
Dost yüzinden nikâbı götürmege er gerek 135*3

Bu dünyeye gelen kişi âhir yine gitse gerek
Müsâfirdür *vatan*ına birgün sefer itse gerek 139*1

Dervîşlik bir pîşedür hırkacugı mîşedür

Çok *cânavârlar* yörür tonında dervîşlerün 149*9

Ol dost açdı gözümi gösterdi kendözümi

Gönlümdeki *râz*umı söyledüm dile geldüm 196*2

Gör ne *yuva*dan uçdum râzumı halka açdum

‘Işk duzagına düşdüm tutıldum ele geldüm 196*3

Benüm cânum bir kuş durur gevdem anun kafesidür

*Dost*dan haber gelicegiz bir gün uçar kuşum benüm 204*4

Cânum nâ-çârıdı bunda kalmışıdum bu *zindân*da

Gel didiler vardum anda varlıgumdan geçer oldum 208*8

Cân alıcı hod geliser emâneti vir diyiser

Ben emâneti ıssına vireyim andan varayım 210*3

Cânum ‘ışkun külüngine Ferhâd olup dutdum başum

Dâim taşları keserem *Şîrîn*üm hîç sormaz benüm 226*4

Eyle sanman siz beni kendözümden gelmişem

Yâ kendü gönlüm ile bu *kafese* girmişem 227*1

Bu ‘*ummân*da delim dürlü *güher* vardur ele girmez

Bahâsuz inci bulunmaz câna başa kıyan gelsün 230*4

Sûret nakşın gidermekle gönül mülki temiz olmaz

Akar rahmet suyı çaglar *gönül kiri*n yuyan gelsün 230*5

Gelsün *yar*dan ayru düşen gurbetile bagrı bişen

Dost bâgçesi içindeki ‘ışk bezmine girdüm bugün 240*3

Eydür Yûnus yâr kulıyam *dost bâgçesi* bülbüliyem

Söyleyeyüm şimden girü *gülzâr*uma irdüm bugün 240*5

Sûretden gel sıfata *yol*da safâ bulasın

Hayâllerde kalmagıl *yol*dan mahrûm kalasın 242*1

Cihânda bir sınuk saksıdan ötrü

Güherlerüm ziyâna satmışam ben 258*4

Yi-nûn-sîn ulaşmadın cân *kuyu*ya düşmedin

‘Işk dadıla mest geldük hem mest giderüz bundan 260*6

Cân bedenden uçıcak *menzil*inden *göç*icek

Ol cihâna geçicek göze ‘iyân olasın 261*5

Beni okıdı *sultân*um uş gönüldi gider cânum

Elden bırakdı benligi bunda niçe egleneyin 268*2

*Cânlar cân*ını buldum bu cânum yagmâ olsun

Assı ziyândan geçdüm dükkânum yagmâ olsun 271*1

Yûnus ne hoş dimişsin bal u şeker yimişsin

Ballar balını buldum kovanum yagmâ olsun 271*8

Sübhân bizi uyarısar niçe zamân yatmış iken

Cânlar teni isteyiser terk idüben gitmiş iken 273*1

Binüp *agaç at*ına yanulup Hızr'a tana

Şol kara yir altına gire *yat*asın birgün 276*5

Mülk-i fenâdan geçeyin ol *dost il*ine uçayın

Talayın ‘ışk ‘ummânına denizlerin kaynadayın 283*2

Çü girdüm ‘ışkun bâgına bakdum soluma saguma

*Dürlü yemişle*rün yiyüp güllerini yıylayayın 283*4

Âşık olayın *şol gül*e tolsun cihâna gulgule

Hezâr destân olubanı *dost bâgı*nı yaylayayın 283*6

*Hak'dan gelen şerbet*i içdük el-hamdüli'llâh

Şol kudret denizini geçdük el-hamdüli'llâh 292*1

Vardugumuz illere şol safâ gönüllere

*Baba Tapduk ma‘nîsi*n saçduk el-hamdüli'llâh 292*4

Çok söz hayvân yükidür az söz erün görkidür

Bilene bir söz yiter cânda *gevher* varısa 300*9

Dost işi ‘aceb iş durur cân denizin tutuşdurur

Cânsuzlara bir düş durur ger yorasın sen bu düşi 360*3

Sohbetümüz ilâhîdür sözümüz kevser âbıdur

*Şâh*umuz şâhlar şâhıdur çalgumuzdur dost firâkı 366*2

Münkir kişi tuymaz anı dertlülerün sizer cânı

Ben *dost bâgı* bülbüliyem ol bâgçeden geldüm ahî 370*5

Erenler bir denizdür ‘âşık gerek talası

Bahrî gerek denizden girüp *gevher* alası 378*1

Ben garîbün hâtırını sormaga geldi şol *sanem*

Düzdi gönül sınugını hâtır ziyâret eyledi 392*4

Şâhum senün ‘ışkun odı düşdi gönül deryâsına

Aceblemen kaynayuban ma‘rifetler bitdügini 402*1

Sarrâflıgı ögrenmeyen bu *gevher*i boncuk sanur

Varur virür yok nesneye bilmez neye satdugını 402*5

Nefsdür eri *yol*da koyan *yol*da kalur nefse uyan

Ne işün var kimseyile nefsüne kakı buş yüri 403*3

*Gurbet il*inde yürürem

Dostı düşümde görürem

Uyanup Mecnûn oluram

Gel gör beni ‘ışk n'eyledi 404*5

Bir *sâkî*den içdük *şarâb* Arş'dan yüce *meyhâne*si

Ol sâkînün mestleriyüz cânlar anun peymânesi 406*1

Çıkdum *erik talı*na anda yidüm *üzüm*i
Bostân ıssı kakıyup dir ne yirsün *ko*zumı 407*1

Kerpîç koydum *kazgan*a *poyra*zıla kaynatdum
Nedür diyü sorana bandum virdüm özini 407*2

İplik virdüm *Çulhâ*ya sarup yumak itmemiş
Becid becid ısmarlar gelsün alsun *be*zini 407*3

Bir *serçenün kanadı*n *kırk kanlu*ya yükletdüm
Çifti dahı çekmedi kaldı şöyle yazılı 407*4

Bir *sinek* bir *kartal*ı kaldurup urdı yire
Yalan degül gerçekdür ben de gördüm *toz*ını 407*5

*Balık kavag*a çıkmış *zift turşısı*n yimege
Leylek koduk togurmış bak a şunun sözini 407*6

Bir *küt* ile güreşdüm elsüz ayagum aldı
Güreşüp basamadum göyündürdi özümi 407*7

Kâf Tagı'ndan bir *taşı* şöyle atdılar bana
Öylelik yire düşdi bozayazdı yüzümi 407*8

*Gözsüz*e fısıldadum *sagır* sözüm işitmiş
Dilsüz çagırup söyler dilümdeki sözümi 407*9

Bir *öküz* bogazladum kakıldum sere kodum
Öküz ıssı geldi eydür bogazladun *ka*zumı 407*10

Ugrulık yapdum ana bühtân eyledi bana
Bir *çerçi* geldi eydür kanı aldun *gözgü*mi 407*11

*Tosbaga*ya ugradum *gözsüzsepek* yoldaşı
Sordum sefer kancaru Kayserî'ye ‘azimi 407*12

*Dost yüzi*ni göricegez artar gözlerümün nûrı
Uçmak gelmez nazaruma hezârân bin olsa Hûrî 408*1

4.2.2. Kapalı İstiâreler

Kapalı istiâre, mani bir karine dolayısıyla "müşebbehün-bih"e ait olan vasıf/sıfat veya vasıfları/sıfatları "müşebbeh"e verip onu "müşebbehün bih" yerine kullanmaya denir. *Yunus Emre Dîvânı*'nda kapalı istiâreler, açık istiârelerden daha çok kullanılmıştır. Bu durum da şâirin hayal gücünün, kavramları birbirleri ile ilişkilendirme konusunda ne kadar başarılı olduğunun bir göstergesi olmaktadır.

Yunus Emre can gözü, gönül gözü, gussa gözü, batın gözü, can kulağı, can dudağı, gönül kulağı gibi istiâreli terkipleri sıkça kullanmıştır. Pervaz urmak, uçmak, konmak gibi kelimeler de sıkça kullandığı istiâreli kelimeler arasındadır.

Yunus Emre tamaı düşmana, eceli avcıya, Azrail'i arslana, nefsi ve kibri -boynundan asarak- insana, canın bedenden çıkmasını kuşun kafesten uçmasına… benzeterek soyuttan somuta geçişteki başarısını da göstermiştir.

Gönlüm canum 'aklum bilüm senün ile karâr ider

Pervâz ururlar dem-be-dem uçuban dosta gitmege 1*2

'Aceb 'aceb ne nesnedür bu *derdile firâk* bana

Cânumı *serhoş* eyledi 'ışk agusı tiryâk bana 10*1

*Gönül pâsı*n yudunısa *kibr ü kîni* kodunısa

İkrâr bütün olmayınca erden nazar olmayısar 24*3

Yaban yolın gözetme yol evde taşra gitme

Cân yolı cân içinde cân râzını *cân tuyar* 39*7

İsteyelüm iş ıssını bulı görelüm kandadur
*Cân kulagı*la dinlersen iş bu sözüm turvandadur 44*1

Yârimden elçi gelür *cânumdan ulak diler*
Merkebden inübeni yayan varasum gelür 46*9

*Firâk*un bagrumı *tagla*r ne bilsün kadrüni saglar
Seni görmeyeli dostum bu gözüm kanlı yaş aglar 55*1

'Âşık bu dünyâyı n'ider 'âkıbet bir gün terk ider
*'Işk etegi*n dutmış gider her kim gelürse saladur 59*4

Bezm-i ezel'de pâdişâh elüme *sundı bir kadeh*
İçeliden kıluram âh bilmezem ki ne belâdur 59*5

Çün ezelden Yûnus senün '*ışkıla esridi* cânun
Dergâhına her dem anun vâlih ü hayrân kala dur 59*6

Gördüm anda takılur *cân boynına* zülfeyn-i dost
Bir kıl ile sad-hezarân Mansûr'ı ber-dâr ider 67*5

Ben gördüm *erenler uçdı* 'ışk kadehin tolu içdi
Hak katında nâzı geçdi şöyle yüzi yire durur 72*6

Niteki bu gönlüm evi ‘ışk elinden *taş*a gelür

Niçe yüksek yürürisem ‘ışk başumdan *aş*a gelür 73*1

Riyâ çökük yirde durur key sakın oda buyurur

İhlâs gelüp cümlesin *yur* Yûnus yolı yavlak sezer 83*7

İy Yûnus ‘ârifisen anladum bildüm dime

Tut *miskînlik etegi*n âhir sana gerekdür 84*7

*‘Işk*a *yoldaş ol*ıcagız cümle işler olur geniz

Maksûd ele giricegiz dost iline sefer olur 93*6

Kanı girçek ‘âşık kanı gelün isteyelim anı

Bî-çâre Yûnus'un cânı *dost yolına îsâr olur* 93*7

*Dünyâ*ya *gelen göçer* bir bir şerbetin içer

Bu bir köpridür geçer câhiller anı bilmez 103*4

Niçeler bu dünyede *günâh*ını *yuyamaz*

‘Ömri geçer yok yire iy dirîga tuyamaz 105*1

İy niçe arslanları alur akdarur ölüm

'Azrâîl pençesine bir yoksulca döyemez 105*4

Yûnus derdiyilen *tüter* gönlinden Hak 'ışkı *biter*

Erenler etegin tutar ölürse yuman gerekmez 106*6

'Işk bâzârıdur bu cânlar satılur

Sataram cânumı hîç kimse almaz 113*5

Dilersen kim iresin ferâgat menziline

Var kanâ'at dârında *nefs*ün *bogazı*ndan as 119*3

Çün *kibrün boynı*nı ezdün hırs evini bile bozdun

Dükkânı âreste düzdün alan alsın ma'den imiş 121*8

Hakk'a yakın olam mı ki *rahmetine tal*am mı ki

İremedin ölem mi ki dervîş olubilsem dervîş 123*3

İy çok kitâblar okıyan sen kim dutarsın bana dak

Tâ bilesin sırrı 'ıyân gel *'ışkdan okı bir varak* 130*1

Okımagıl 'ilmün yüzin ilme 'amel eyle güzin

Aç gönülden *bâtın gözin* 'âşık-ma'şûk hâline bak 130*2

İkilikden geçemedün hâli kâlden seçemedün

Hak'dan yana *uçamadun* fakîlık oldı sana fak 130*4

Dost yüzine bakmaga key safâ nazar gerek

Dostıla bilişmege *cân gözi* bîdâr gerek 135*1

Varlıkdur hicâb katı kim yıka bu hicâbı

Dost yüzinden *nikâbı* götürmege er gerek 135*3

Gel imdi *hicâbun yık* hırs evinden taşra çık

Hak bagışlaya tevfîk kasdıla hüner gerek 135*4

Dîn ü millet bâzârın yagmâladı sen ü ben

Çıkduk iki aradan *sen-beni yagmâya vir*dük 143*5

Kogıl bu dünyâ bezegin bu dünyâ yil durur hayâl

Ne vefâ kılısar bize çün *pusuda durur zevâl* 155*1

Öldür nefsün dilegini ilet teneşir üstine

Yohsa gensüz ölicegez sana fermân olur gassâl 155*7

Kaygu eli irmezidi *gussa gözi* görmezidi
Endîşe şehrinden taşra bir ulu mekândayıdum 169*4

Ezelî *bu ‘ışkı* ben bu mülke *sürüp geldüm*
Biridüm anda şeksüz uş yine bire geldüm 178*1

Ol birün nûrı bana göründi er yüzünden
*Cân gözi*le ol nûrı ben bunda sora geldüm 178*2

Çün gökden yire *yagdum* yirden göge çok *agdum*
Âdem tonın tonandum devrânum süre geldüm 178*7

Niçe ki ben seni sevem *ecel eli* irmeyiser
Kaçan *sunar ‘Azrâîl el* ben seni cânlanurısam 190*5

Âdem olup turmadın *nefsüm boynı*n burmadın
Yanıldum bugday yidüm Uçmak'dan sürlüp geldüm 191*6

*‘Işk*un beni *yak*up durur gönlüm dosta akup durur
Divşürimezem ben beni dem-beste kaldum bilmezem 192*4

Gör ne yuvadan *uçdum* râzumı halka açdum
‘Işk duzagına düşdüm *tutıl*dum ele geldüm 196*3

Uram yıkam nefs evini oda *yana hırs u hevâ*
El götürem şimden girü *nefsile savaş eyle*yem 197*5

Hîç bilmezem kezek kimün *aramuzda gezer ölüm*
‘Âlemi bostân eylemiş râyihanın keser ölüm 198*1

Çok sorarlar Yûnus'a niçe ‘*ışk esrükligi*
N'itsün ezel bezminde öyle çalındı kalem 202*9

Esritdi ‘ışka düşürdi ben hamıdum ‘*ışk bişürdi*
‘Aklum başuma divşürdi hayrı şerden seçer oldum 208*3

Hayra döndi benüm işüm endîşeden âzâd başum
*Nefsüm başı*nı kesüben şer işlerden kaçar oldum 208*4

*Uç*dum bir hoş yire *kon*dum bu dünyâyı bâkî sandum
İy yârânlar ben usandum kondum gine göçer oldum 208*6

*Cân gözi*le bakan görür Yûnus gözile gördügin
Yohsa yaban gözi ile kimseneye ne söyleyem 209*8

Yûnus turdı girdi yola kamu gurbetleri bile

Kendü *cigerüm kanı*la vasf-ı hâlüm yazar oldum 222*11

Eyle sanman siz beni kendözümden gelmişem

Yâ kendü *gönlüm* ile bu *kafese girmişem* 227*1

Kanâ'at hırkası içre *selâmet başı*nı çekdüm

Melâmet gönlegin biçdüm 'ârif olup geyen gelsün 230*2

Kaygu beni almışıdı cânum zebûn olmışıdı

Gördüm pîrümün yüzinİ ol *kayguyı sür*düm bugün 240*2

Gelsün yardan ayru düşen *gurbetile bagrı bişen*

Dost bâgçesi içindeki 'ışk bezmine girdüm bugün 240*3

Cânlar anda bilişdi ol dem gönül alışdı

'Âlem halkı karışdı *denizler kaynar* iken 243*6

Görmez misin *toprag*ı hâsları *kuç*mış yatur

Bizi dahı anun tek ala *koynı*na birgün 246*3

Gönülde pas oturur anda seni yitürür

İçerü şâh oturur girimezsin göresin 250*3

Senlik-benlik terk idüp yoklık evine girüp

‘Işkdan içüp esriyüp varlık terk ide misin 252*5

*İlmünde gark ol*uban ben beni bilimezin

Dilile söyleyüben sıfatun irimezin 256*1

*‘Işk*un dîne şûr eyler arslana zencîr eyler

Katı taşı mûm eyler Ferhâd-ı zamân mısın 257*6

Dem urmazıdı Mansûr tevhîd-i Ene'l-Hak'dan

‘Işk dârına *dost zülfi* asmışdı beni ‘uryân 260*3

Yi-nûn-sîn ulaşmadın cân kuyuya düşmedin

‘Işk dadıla mest geldük hem mest giderüz bundan 260*6

Cân bedenden *uç*ıcak menzilinden göçicek

Ol cihâna geçicek göze ‘iyân olasın 261*5

Togaldan bagrumı *togradı gurbet*

Sızar tamar ciger kanı tamardan 263*3

Gönlüm eydür dost benümdür gözüm eydür dost benümdür
Gönlüm eydür göze sabr it bir dem haberin vireyin 266*4

Sen seni hoş tutgıl arı istigfâr eyle yârı
*Îmân bilü*ne baglanup dîn tonın tonanmaz mısın 267*2

Beni okıdı sultânum uş *gönüldi gider cânum*
Elden bırakdı benligi bunda niçe egleneyin 268*2

Uş yürüyem yana yana cigerüm gark oldı kana
'Işkun bir ok urdı câna niçe zâri kılmayayın 269*5

Ko ben *yanayın tüteyin* dost bahçesinde yiteyin
Bir gül olayın biteyin açıluban solmayayın 269*6

'Işkdur bu derdün dermânı 'ışk yolına virdüm cânı
Miskîn Yûnus dir yâ Ganî bir dem 'ışksuz kalmayayın 269*8

Taşdun yine deli gönül sular gibi çaglar mısın
Akdun yine kanlu *yaşum yollarumı baglar mısın* 270*1

Ben toprak oldum yoluna sen aşuru gözedürsin
Şu karşuma *gögüs gerüp taş bagırlu tag*lar mısın 270*4

Karlu taglarun başında salkım salkım olan *bulut*

Saçun çözüp benüm içün yaşın yaşın aglar mısın 270*6

Ta'allukdan üzüşdüm ol dostdan yana *uçdum*

'Işk dîvânına düşdüm dîvânum yagmâ olsun 271*7

İy benüm 'ömrüm kuşı kanda varasın birgün

Ecel avlayup yudar ele giresin birgün 276*1

Söyler dilüm aglar gözüm

Garîblere göynür özüm

Meger ki gökde yılduzum

Şöyle garîb bencileyin 277*4

Kanda bulam isteyüben iy *gönül* seni kandasın

Kanda *vîrâne varısa* va'llâhi gönül *andasın* 278*1

Aglama direm şol gözlerüme

Kan yaş akıdur ag u karadan 284*4

*Dost gönlümi yagmâla*dı n'olsa gerek şimden girü

Derdi bırakdı cânumı yansa gerek şimden girü 286*1

‘Işk sultânı Tapduk durur Yûnus gedâ bu kapuda

Gedâlara lutf eylemek hem kâ'idedür sultâna 294*9

Kudret kılıcın almış *nefsün boynı*nı çalmış

Nefsini depelemiş elleri kan içinde 302*7

Girdüm gönül şehrine taldum anun bahrine

*‘Işkıla seyr id*erken iz buldum cân içinde 302*15

İy yârânlar siz bu sözi dinlen *gönül kulagı*la

Cân dudagı hâlis gerek birlik şarâbın *tat*maga 323*8

*Câna tuzak kur*alum şâyed ‘ışk ele gire

*‘Işk*ı niçe *avla*rlar soralum tutmışlara 330*5

Gâfil olma ‘ömr geçdi bir niçe yılun aşdı

‘*Işkdur kaynadı taşdı* buldum bulmadum dime 336*2

Girdüm vücûd bahrine taldum anun ka‘rına

‘Işkıla seyr iderken iz buldum cân içinde 339*4

Dostdan haber kim getürdi *sorun seher yilleri*ne

Hak Çalab'um bititmesin ayrılıgın kullarına 345*1

İçün taşun murdâr iken ‘ışk n'eylesün senünile

Gönlün gözi uyur iken ‘ışk n'eylesün senünile 347*1

*Dünyâ gözü*n rûşen idüp *gönül gözü*n kör eyledün

Zulmet tolıcak *gönl*üne ‘ışk n'eylesün senünile 347*3

Sûret gözi ne göriser dost meclisi kandalıgın

*Cân kulagı*dur işiden bu ‘âşıklar nâlesini 348*8

Dost işi ‘aceb iş durur cân denizin *tutuşdur*ur

Cânsuzlara bir düş durur ger yorasın sen bu düşi 360*3

*‘Işk çengi*ne düşenün melâmet olur işi

Anun içün bed-nâmdur miskîn Yûnus'un adı 371*9

‘Işkun odı düşdi câna eritdi yürek yagını

Kesdi *hevâsetün kökin* oda yandurdı bâgını 376*1

Kazdı kahır kazmasıla cânda cefâ ocagını

Çaldı *nefsümün boynı*na himmet eri bıçagını 376*2

Rahmet suyıyıla yudı gönlüm evin ap-arıca

*Hıdmet kapusun*dan ana sundı şükür ayagını 376*3

Nasîhat kandîlinden bir işâret göründi

Tenüm içinde *cânum andan yana süründi* 383*1

Nefsümün ejdehâsı döndi bana haml'itdi

Kanâ'at hay dimezse hakîkatdür yir indi 383*2

Hayli zamândı va'deye salmışıdı za'îfini

Gördi *gönül şikestesi*n kapdı '*imâret ey*ledi 392*3

Ben garîbün hâtırını sormaga geldi şol sanem

*Düz*di *gönül sınugını* hâtır ziyâret eyledi 392*4

'Işk nefs iline akdı ne buldıyısa *yakdı*

Kibir kal'asın *yıkdı* anda çok savaş oldı 394*3

Girçek 'âşık oldunısa gel 'ışk kitâbından okı

*Cân gözi*ni açdunısa hakîkat bulasın Hak'ı 410*1

Akıl taht eyledi başı şöyle bilür her bir işi

Dünyâ içre ‘âkil kişi degmez kimseye ziyânı 412*2

Nazar gitdi tama‘ kopdı nazar yirin tama‘ tutdı

Basduk yirde *fitne bitdi* işletdi yine nefsânî 412*9

Nazar dahı gözde olur kimde ne var bakar görür

Tama‘ ana *düşmân* olur gözden savar ol nişânı 412*10

Nâgâh yagmâ eyledi ‘*ışk odı* ***cân***umuzı

Hîç kimse nitelikden virmez nişânumuzı 416*1

4.2.3. Temsîlî İstiâreler

Temsîlî istiâre, temsîlî teşbîhte olduğu gibi üzerinde en çok tartışılan istiâre türlerinden biridir. "Temsîlî İstiâre", müşebbeh ya da müşebbehün bihten yalnız biriyle, çok sayıdaki benzerlikleri sıralayarak oluşturulur. *Yunus Emre Dîvânı*'ndaki bu tür istiârelerde daha çok bir müşebbeh zikredilmiş ve müşebbehün bihe ait vasıflar arka arkaya sıralanmıştır.

Bu istiâre türündeki asıl önemli nokta, istiârenin bir beytin değil, bir şiirin veya bir eserin anlatım tarzı olmasıdır. *Yunus Emre Dîvânı*'nda bu tür istiâreler genellikle şiir boyunca devam etmektedir.

49

Bu şiirdeki ***kalın-italik*** olan kısımlar temsîlî istiâreye dâhil olmayan kısımlardır.

1 Hak bir gönül virdi bana hâ dimedin hayrân olur

Bir dem gelür şâdî olur bir dem gelür giryân olur

3 Bir dem gelür söyleyemez bir sözi şerh eyleyemez

Bir dem dilinden dür döker dertlülere dermân olur

4 Bir dem çıkar 'Arş üzere bir dem iner tahte's-serâ

Bir dem sanasın katredür bir dem taşar 'ummân olur

5 Bir dem cehâletde kalur hîç nesneyi bilmez olur

Bir dem talar hikmetlere Câlinûs u Lokmân olur

8 Bir dem gelür 'âsî olur Hak zihnini yavı kılur

Bir dem gelür kim yoldaşı hem zühd ü hem îmân olur

9 Bir dem günâhın fikr ider tos-togru Tamu'ya gider

Bir dem görür Hak rahmetin Uçmaklar'a Rıdvân olur

10 Bir dem varur mescidlere yüzin sürer anda yire

Bir dem varur deyre girer İncîl okur ruhbân olur

12 ***Bir dem gelür 'Îsâ gibi ölmişleri diri kılur***

Bir dem gelür güm-râhleyin yolında ser-gerdân olur

13 ***Bir dem döner Cebrâîl'e rahmet saçar her mahfile***

Bir dem gelür güm-râh olur miskîn Yûnus Hayrân olur

147

1 İy su kandan gelürsin vatanun kanda senün

Kanda çukur bulursan yatagun anda senün

2 Sen yüceden çıkarsın alçak yire akarsın

Gönül Hakk'a dutarsın alçak gönlün var senün

3 Seni bulut götürür 'âlemlere yitürür

Dürlü çiçek bitürür hoş üstâdun var senün

4 Agaçlara varursın köklerinden girürsin
Dunı sıra yürürsin uzun elün var senün

5 Kandayısa yaş-kurı hîç sensüz olmaz biri
Ne ölüsin ne diri hîç tenün yokdur senün

6 Kimün denize gider kimün tütüni tüter
İsmün disen ne durur hoş bâzârun var senün

8 Dünyede cânlu cânsuz olımayalar sensüz
Câna cânsın gümânsuz hîç menendün yok senün

9 Şimdi Yûnus susadı diler ki senden içe
Bir içim bin kızıla nice bahân yok senün

161

1 N'ola gelsen şimden girü fesâdı terk itsen gönül
Gâh aglasan günâhuna gâh kanâʻat itsen gönül

2 İşün gücün fesâdıla yakdı beni hırs odıla
İltsen yârı bir ugurdan yanar oda atsan gönül

3 Niçe bir ben sana uyam özümi belâya koyam
N'ola gelsen sen de benüm ögüdümi dutsan gönül

4 Dünyâ halkun düşmânıdur maksûd ol cânlar cânıdur

Bilün ki dünyâ fânîdür dünyâyı terk itsen gönül

5 Yûnus miskîn kalmaz câna virür cânını kurbâna

Gelsen sıgınsan Sübhân'a togru yola gitsen gönül

278

1 Kanda bulam isteyüben iy gönül seni kandasın

Kanda vîrâne varısa va'llâhi gönül andasın

2 İy gönül sana uyaldan kalmadı yüzümün suyı

Rahmet gele ta ki sana kandayısan dîvândasın

3 Bir lahza olursın rûşen bir dem yürürsin perîşân

'Âlemlere nâm u nişân derde esîr dermândesin

4 Bir dem 'âbid bir dem zâhid bir dem 'âsî bir idem mutî'

Bir dem gelür ki iy gönül ne dînde ne îmândasın

5 'Işk başumdan aşıcaguz mevc uruban taşıcaguz

Bir dem gelür ki iy gönül mescidile Kur'ân'dasın

6 Kayseri Tebriz ü Sivas Nahcuvân u Maraş Şirâz

Gönül sana Bagdâd yakın 'âlemlerde dîvândasın

7 Yûnus imdi tapdur hemin akıtma gözünün nemin

Eger bugün eger yarın çün Hakk'içün kurbândasın

5. SONUÇ

Bu tezdeki amaç, teşbîh ve istiârenin belâgat kitaplarında nasıl ele alındığı ve bu edebî sanatların *Yunus Emre Dîvânı*'nda nasıl işlendiğinin belirlenmesi idi. Bu amaç doğrultusunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Çoğunluğu yakın dönem eserleri olmak üzere incelenen belâgat kitaplarındaki, genelde edebî sanatların, özelde ise teşbîh ve istiâre konusunun tam olarak bir belirginlik kazanamadığı görülmüştür. Öncelikle teşbîhin, belâgatin alt kollarından "beyân"a mı yoksa "bedi'"e mi dâhil edilmesi konusunun tam olarak aydınlatılamaması, bu belirsizliğin asıl nedenlerinden biri olmuştur. Kimi yazarlar teşbîhi, insanların arasında anlaşabilmesi için kullanılan bir anlatım tekniği olarak gördüğü için "beyân" başlığı altında, kimi yazarlar ise teşbîhi, ifadeyi güzelleştiren, süsleyen bir edebî sanat olarak düşündüklerinden "bedi'" başlığı altında değerlendirmişlerdir. Bu çalışmada, teşbîhin, yazarların bakış açılarına göre her iki başlık altına da alınabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Teşbîhin, belâgat kitaplarında farklı unsurları göz önünde bulundurularak değişik sınıflandırmaları yapılmıştır. Yapılan çalışmada bu sınıflandırmalar dikkate alınarak teşbîh aşağıdaki şekilde yeniden tasnif edilmiştir:

1.Temel Unsurlarına Göre Teşbîhler
- a) Mufassal Teşbîhler
- b) Mücmel Teşbîhler
- c) Mürsel Teşbîhler
- d) Müekked Teşbîhler
- e) Beliğ Teşbîhler

2.Müşebbeh ve Müşebbehün Bihin Kullanımlarına Göre Teşbîhler
- a) Teşbîh-i Cem
- b) Teşbîh-i Tesviye
- c) Teşbîh-i Melfûf
- d) Teşbîh-i Mefrûk
- e) Teşbîh-i Maklûb

3.Vech-i Şebehin Kullanımına Göre Teşbîhler
- a) Teşbîh-i Tahkîkî
- b) Teşbîh-i Tahayyülî

c) Teşbîh-i Baîd-i Garîb

d) Teşbîh-i Karîb-i Mübtezel

4.Gayelerine Göre Teşbîhler

a) Teşbîh-i Makbûl

b) Teşbîh-i Merdûd

c) Teşbîh-i Tehekkümî

d) Teşbîh-i Meşrût

Yapılan çalışmada, birinci başlık altında yer alan "mufassal teşbîh"in yazarlarca iki farklı şekilde tanımlandığı görülmüştür. Bir grup, vech-i şebehin bulunduğu teşbîhe mufassal teşbîh adını verirken, diğer grup teşbîhin dört unsurunun da bulunduğu teşbîhe mufassal teşbîh demiştir. Bu çalışmada dört unsurun da bulunduğu teşbîh mufassal teşbîh olarak kabul edilmiş ve verilen örnekler bu tanıma göre seçilmiştir.

Birinci başlık altındaki "mücmel teşbîh", kaynakların çoğunda "vech-i şebehin bulunmadığı teşbîh" şeklinde tanımlanmış ve bu tanıma göre örnekler seçilmiştir.

Yine ilk başlık altındaki "müekked teşbîh"in tanımı da kaynaklarda, "Teşbîh edatının bulunmadığı teşbîh" şeklinde tanımlanmış ve *Dîvân*'dan seçilen müekked teşbîh örnekleri de bu tanıma göre verilmiştir.

Yine aynı başlık altında yer alan "mürsel teşbîh"in, kaynaklarda "içinde teşbîh edatı bulunan teşbîhler" şeklinde tanımı yapılmıştır. Bu tanıma göre, hem mücmel teşbîhlerin, hem mufassal teşbîhlerin aynı zamanda birer mürsel teşbîh olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İkinci başlık altında yer alan "teşbîh-i cem", "teşbîh-i tesviye", "teşbîh-i melfûf", "teşbîh-i mefrûk" teşbîh türlerinin belâgat kitaplarının çoğunda yer almadığı tespit edilmiştir.

Üçüncü başlık altında ele aldığımız "teşbîh-i baîd-i garîb" ve "teşbîh-i karîb-i mübtezel" türlerinin tanımlarının içinde yer alan "ilk bakışta anlaşılabilecek olması" veya "anlaşılması dikkat gerektiriyorsa" ifadelerinin göreceli olması sebebiyle tanımların yeterince açık olmadığı belirlenmiştir.

Dördüncü başlık altında bulunan "teşbîh-i makbûl", "teşbîh-i merdûd", "teşbîh-i meşrût", "teşbîh-i tehekkümî/temlîhî" türlerinin de edebiyat bilgi ve teori kitaplarının birçoğunda yer almadığı, yer alanlarda ise tanımlarının birer cümle ile geçildiği farkedilmiştir.

Çalışmada “temsîlî teşbîh” ve “teşâbüh” maddeleri tartışmaya açık maddeler olduğu için ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir. Bu başlıklar altında yazarların görüşleri, örnekleri ile beraber verilmiştir. “Temsîlî teşbîh” hakkındaki tanımlardan, “bir mesel veya temsille yapılan teşbîhin temsîlî olarak kabul edilebileceği” tanımı kabul edilmiş ve örnekler bu tanıma göre seçilmiştir.

“Teşâbüh” maddesinde ise, Ahmet Cevdet Paşa’nın “teşbîhten sarf-ı nazar” kaydı dikkate alınarak teşâbühün, teşbîhin bir alt kolu olmadığı ve müstakil bir edebî sanat olarak değerlendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

İstiâre maddesi iki ana başlık altında sınıflandırılmıştır:

1.Müşebbeh ve Müşebbehün Bihin Kullanımına Göre İstiâreler

a) Açık İstiâre

b) Kapalı İstiâre

2.Diğer İstiâre Çeşitleri

a) İstiâre-i İnâdiyye- İstiâre-i Vifâkiyye

b) İstiâre-i Tebeiyye- İstiâre-i Asliye

c) İstiâre-i Tahkîkiyye- İstiâre-i Tahyîliyye

d) İstiâre-i Âmmiyye/İstiâre-i Mübtezele

e) İstiâre-i Temlîhiyye/İstiâre-i Tehekkümiyye

f) İstiâre-i Hâssıyye/İstiâre-i Garîbe

g) İstiâre-i Müfrede

Birinci başlık altında ele alınan “açık istiâreler”, müşebbeh ve müşebbehün bihin anlamına ait bir ipucunun bulunup bulunmamasına göre üçe ayrılmıştır:

1.Mutlak Açık İstiâre

2.Mücerred Açık İstiâre

3.Müreşşah Açık İstiâre

Kelime anlamı “ödünç almak” olan istiârenin tanımı, “mani bir karine dolayısıyla ve teşbîhin aslî unsurlarından yalnızca müşebbehün bihin kullanılmasıyla oluşturulur” şeklinde yapılmıştır.

“Diğer İstiâre Çeşitleri” başlığı altında ele alınan “istiâre-i mübtezele” ve “istiâre-i garîbe” türlerinin tanımında bulunan, “ilk anda anlaşılabilecek” veya “anlaşılması dikkat gerektiriyorsa” ifadelerinin göreceli olmasından dolayı, bu türlere yeni tanımlar getirilmesinin gerekliliği farkedilmiştir.

“Temsîlî İstiâre”, temsîlî teşbîhte olduğu gibi üzerinde en çok tartışlan istiâre türlerinden biri olduğu için ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Bu istiâre türü hakkındaki çeşitli yazarların yaptığı tanımlara yer verilmiş bu tanımlardan hareketle “temsîlî istiâre”nin, müşebbeh ya da müşebbehün bihten yalnız biriyle, çok sayıdaki benzerlikleri sıralayarak oluşturulmasının yanısıra, istiârenin bir beytin değil, bir şiirin veya bir eserin anlatım tarzı olmasının gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yunus Emre Dîvânı’nda “teşbîh” ve “istiâre”nin nasıl işlendiğinin belirlenmesi amacı doğrultusunda şu sonuçlar tespit edilmiştir:

Mufassal teşbîhler, teşbîhteki dört unsurun da birlikte kullanıldığı teşbîhlerdir. *Yunus Emre Dîvânı*’nda kullanılan mufassal teşbîh türünün, mücmel teşbîh türünden sonra en az kullanılan teşbîh türü olduğu görülmüştür. Bu durum Yunus Emre’nin edebî söylem oluşturmada mufassal teşbihi çok az tercih ettiğini göstermiştir. Yunus Emre bu tür teşbîhlerde *gibi, -leyin/-layın, benzer, sanki, sanasın, -vâr, -ca, bigi, -sıfat* teşbîh edatlarını kullanmıştır. Bu edatlardan en çok *gibi* ve *–leyin/-layın* kullanılmış, en az *sanki* (1), *-ca* (1), *-vâr* (2) ve *–sıfat* (2) kullanılmıştır. Bunların yanısıra Yunus Emre’nin *benzer* redifli iki, *gibi* ve *bigi* redifli de birer şiiri mevcuttur. Yunus Emre’nin şiirlerinde Türkçe, Arapça ve Farsça kelimeler kullanmasının yanısıra, bu üç dile ait edatları da başarıyla kullanması, onun üç dil hakkında da bilgisinin olduğunu göstermektedir.

Mücmel teşbîh, içinde müşebbeh, müşebbehün bih ve edât-ı teşbîh bulunan teşbîh türüdür. *Yunus Emre Dîvânı*’nda en az kullanılan teşbîh türü mücmel teşbîh olarak tespit edilmiştir. Yunus’un bu tür teşbîhlerde, teşbîhin benzetme yönünü söylemeyerek, her okuyucunun kendi anlayışına göre zihninde çeşitli çağrışımlar yaptırmayı düşünmüş olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Mürsel teşbîh, teşbîh edatının kullanıldığı teşbîh türü olarak tanımlanmıştır. “Mufassal Teşbîhler” başlığı altında da belirtildiği gibi, Yunus bu tür teşbîhlerde *gibi, -leyin/-layın, benzer, sanki, sanasın, -vâr, -ca, bigi, -sıfat* teşbîh edatlarını kullanmış, bu edatlardan en çok *gibi* ve *–leyin/-layın*; en az *sanki* (1), *-ca* (1), *-vâr* (2) ve *–sıfat* (2) kullanılmıştır.

Müekked teşbîhler, teşbîh edatının bulunmayıp müşebbeh, müşebbehün bih ve vech-i şebehin birlikte bulunduğu teşbîhlerdir. Yunus Emre’nin beliğ teşbîh türünden sonra en çok kullandığı teşbîh türünün müekked teşbîh olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Müekked teşbîh –benzetme yönü söylendiği için- beliğ teşbîhe nazaran anlaşılması daha kolay olan bir teşbîh türüdür. Yunus Emre'nin yaşadığı zaman ve o dönem halkının eğitim seviyesi göz önünde bulundurulduğu zaman müekked teşbîh türüne çok fazla yer vermesinin dönemin şartlarına uygun hareket ettiğine bir işaret olabileceği görülmüştür.

Beliğ teşbîhler, sadece müşebbeh ve müşebbehün bihin kullanıldığı teşbîhlerdir. Teşbîh türleri içinde anlam bakımından en yoğun olanı ve en çok kabul görenidir. *Yunus Emre Dîvânı*'nda da en çok kullanılan teşbîh türünün beliğ teşbîh olduğu görülmüştür. Yunus Emre'nin en çok bu türü kullanması ve zaman zaman bir beyitte üç beliğ teşbîh birden kullanmış olması, onun kelimeleri nasıl ustaca kullandığına ve hayal gücünün ne kadar zengin çağrışımlar yaptığına bir delil olabileceği görülmüştür. Yunus Emre'nin elbette ki asıl amacı edebî sanat yapmak, bu yöndeki becerilerini sergilemek değildir. Onun amacı halka Hakk'ı anlatmaktır. Bu sebeple Yunus Emre'nin, yaptığı beliğ teşbîhlerde bile –vech-i şebeh olmadığı halde- halkın anlayabileceği örneklere geniş ölçüde yer verdiği saptanmıştır. Aşkı eve, kitaba, pazara, oka; tatlı sözü şekere; acı sözü zehire… benzeterek soyut kavramları somutlaştırarak, bu kavramları halkın zihninde canlandırmaya çalıştığı tespit edilmiştir.

Bir mesel veya temsille yapılan teşbîhlerin temsîlî teşbîh olduğu yönündeki görüşten hareketle *Yunus Emre Dîvânı*'nda çeşitli temsîlî teşbîh örneklerinin bulunduğu görülmüştür. Bazı şiirler baştan sona bu teşbîh türünü örneklerken, bazı şiirlerin arka arkaya sıralanmış birkaç beyti temsîlî teşbîhe örnek oluşturmuştur. Yunus Emre'nin, cân, din, iman, nefis gibi kavramları kompoze ederek kullanıp, bunları yoldaşa, sırdaşa, vefâdâra ve düşmana benzetmesi, soyut kavramları somutlaştırmakta oldukça başarılı olduğu sonucunu doğurmuştur. Yunus Emre'nin, başka bir şiirinde de dünyayı değirmene, gafleti sepete, halkı öğünen taneye, Azraili unu öğüdene, unluğu kabre… benzetmesi, temsîlî teşbîhteki başarısını göstermeye güzel bir örnek oluşturmuştur. Yunus Emre'de görülen temsîlî teşbîhlerin çoğunun tasavvuf içerikli olması Yunus'un, tasavvufî hakikatlerin daha kolay anlaşılabilmesi için bu temsilleri oluşturduğu sonucunu vermiştir.

Yunus Emre Dîvânı'ndaki istiâreler, sadece müşebbeh ya da sadece müşebbehün bihin kullanımına göre "Açık İstiâreler" ve "Kapalı İstiâreler" olarak iki başlık altında incelenmiştir. Teşbîh unsurlarından müşebbehin kaldırılıp, müşebbehün bihin

müşebbeh yerine kullanılmasına *açık istiâre (istiâre-i musarraha)* denilmiştir. *Yunus Emre Dîvânı*'nda kullanılan açık istiârelerin, kapalı istiârelere oranla daha az olduğu sonucuna ulaşılmış, şiirlerde genellikle tasavvufî kelimelerin istiâreli olarak kullanıldığı fark edilmiştir. Dost, pâdişah, şâh, yol en çok kullanılan istiâreli kelimelerdir.

Mani bir karine dolayısıyla "müşebbehün-bih"e ait olan vasıf/sıfat veya vasıfları/sıfatları "müşebbeh"e verip onu "müşebbehün bih" yerine kullanmaya *kapalı istiâre* (*istiâre-i mekniyye)* denilmiştir. *Yunus Emre Dîvânı*'nda kapalı istiârelerin, açık istiârelerden daha çok kullanıldığı sonucu, şâirin hayal gücünün, kavramları birbirleri ile ilişkilendirme konusunda ne kadar başarılı olduğunun bir göstergesi olmuştur. Yunus Emre cân gözü, gönül gözü, gussa gözü, bâtın gözü, cân kulağı, cân dudağı, gönül kulağı gibi istiâreli terkipleri sıkça kullanmıştır. Pervaz urmak, uçmak, konmak gibi kelimeler de Yunus Emre'nin sıkça kullandığı istiâreli kelimeler arasındadır. Yunus Emre tamaı düşmana, eceli avcıya, Azrail'i arslana, nefsi ve kibri -boynundan asarak- insana, canın bedenden çıkmasını kuşun kafesten uçmasına… benzeterek soyuttan somuta geçişteki başarısını ve kapalı istiâre ile edebî söylem oluşturmadaki yeteneğini göstermiştir.

Temsîlî istiâre, müşebbeh ya da müşebbehün bihten yalnız biriyle, çok sayıdaki benzerlikleri sıralayarak oluşturulur. *Yunus Emre Dîvânı*'ndaki bu tür istiârelerde daha çok bir müşebbehin zikredilip, müşebbehün bihe ait vasıfların art arda sıralandığı görülmüştür. Bu istiâre türündeki asıl önemli nokta, istiârenin bir beytin değil, bir şiirin veya bir eserin anlatım tarzı olmasıdır. *Yunus Emre Dîvânı*'nda da bu tür istiârelerin genellikle şiir boyunca devam ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, belâgat kitaplarındaki edebî sanatlar –özellikle teşbih ve istiâre- için yapılan tanımlar genellikle birbirinin aynısı olduğu ve bu tanımların yetersiz kaldığı görülmüştür. Bu yüzden edebî sanatlara eleştirel bir şekilde bakılmasının gerekliliği farkedilmiştir. *Yunus Emre Dîvânı*'nda ise, teşbih ve istiâre türlerinin hepsinin kullanılmış olduğu ve bu türler hakkında oldukça başarılı örnekler verildiği tespit edilmiştir. Bu durum da bizi, "*Dîvân*"ın edebî bir değere sahip olduğu ve Yunus Emre'nin teşbih ve istiâreleri kullanmada başarılı bir sanatkâr olduğu sonucuna ulaştırmıştır. Bunun yanısıra, Yunus Emre'nin tasavvufî/mücerret terimleri anlatabilmek için tabiattan ve çevresinden yararlandığı, insanların tanıdık olduğu somut cisimlere soyut manalar yükleyerek bu tasavvufî terimlerin anlaşılmasını

kolaylaştırdığı, böylelikle şiirlerinin sade bir anlatıma fakat yoğun bir anlam yüküne sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Ahmet Cevdet Paşa. **Belâgât-ı Osmâniye**, (Hzl. Turgut Karabey-Mehmet Atalay), Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.

Ali Cânib. **Edebiyat**, İstanbul: Devlet Matbaası, 1928.

Mehmed Celâl. **Osmanlı Edebiyatı Nümuneleri**, Dersaadet, 1312.

Muallim Nâcî. **Istılâhât-ı Edebiyye: Edebiyat Terimleri**, (Hzl. M. A. Yekta Saraç), İstanbul: Risale Yayınları, 1996.

Süleyman Fehmi. **Edebiyat**, Dersaadet: Hilâl Matbaası, 1325.

AKDEMİR, Hikmet. **Belâgat Terimleri Ansiklopedisi**, İzmir, Nil Yayınları. 1999.

AKSAN, Doğan. **Yunus Emre Şiirinin Gücü**, Ankara: Bilgi Kitabevi, 2005.

AKTAŞ, Hasan. **Klasik Türk Şiirinde Edebî Sanatlar**, İstanbul: Yort Savul Yayınları, 2004.

BAKIRCIOĞLU, N. Ziya. **Yunus Emre Dîvânı**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2003.

BİLGEGİL, Kaya. **Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgât)**, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989.

______________. **Edebiyat**, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası (Nâşiri, Latin Alfabesine Aktaran: Kanaat Kütüphanesi), 1930.

COŞKUN, Menderes. **Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar**, İstanbul: Dergâh Yayınları. 2007.

ÇELTİK, Halil. **Ömer Ferit Kam ve Asar-ı Edebiye Tetkikatı**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.

DEMİRCİ, Mehmet. **Yunus Emre'de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi**, Ankara: Selçuk Yayınları, 1991.

______________. **Yunus'ta Hak ve Halk Sevgisi**, İstanbul: H Yayınları, 2008.

DİLÇİN, Cem. **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara: TDK Yayınları, 1997.

GÖLPINARLI, Abdülbâki. **Yunus Emre –Hayatı-**, İstanbul: Bozkurt Basımevi, 1936.

KARTAL, Ahmet. **Şiraz'dan İstanbul'a Türk Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar,** İstanbul: Kurtuba Yayınları, 2010.

KOCAKAPLAN, İsa. **Açıklamalı Edebi Sanatlar**, İstanbul.: M. E. B. Yayınları, 1992.

KÜLEKÇİ, Numan. **Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar**, Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.

LEVEND, Agâh Sırrı. **Divan Edebiyatı**, İstanbul: Enderun Kitabevi.

MACİT, Muhsin ve SOLDAN, Uğur. **Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı**, Ankara: Grafiker Yayınları, 2008.

ÖZMEN, Murat. **Evrensel Yunus Emre**, Ankara: Güldikeni Yayınları, 1997.

PALA, İskender. **Divan Edebiyatı**, İstanbul: Kapı Yayınları, Ocak 2005.

PEKOLCAY, Necla ve SEVİM, Emine. **Yunus Emre Şerhleri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.

SARAÇ, M. A.Yekta. **Klasik Edebiyat Bilgisi: Belâgat**, İstanbul: 3F Yayınları, 2007.

TANPINAR, A. Hamdi. **Edebiyat Üzerine Makaleler**, İstanbul: Dergah Yayınları, 2005.

TARLAN, Ali Nihat. **Edebî Sanatlar**, İstanbul: Güven Basım ve Yayın, 1964.

TATÇI, Mustafa ve ÖZBAY, Hüseyin. **Yunus Emre İle İlgili Makalelerden Seçmeler**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.

Süleyman Fehmi. **Edebiyat**, Dersaadet: Hilâl Matbaası, 1325.

TATÇI, Mustafa. **Yunus Emre Dîvânı -İnceleme-**, İstanbul: H Yayınları, 2008-1.

______________. **Yunus Emre Dîvânı -Tenkitli Metin-**, İstanbul: H Yayınları, 2008-2.

______________. **Yunus Emre Dîvânı –Yunus Emre Şerhleri-,** İstanbul: H. Yayınları, 2008-3.

______________. **Aşk Bir Güneşe Benzer,** İstanbul: H Yayınları, 2009.

______________. **İşitin Ey Yarenler,** İstanbul: H Yayınları, 2009.

______________. **Dervişler Hüma Kuşu,** İstanbul: H Yayınları, 2009.

TİMURTAŞ, F. Kadri. **Yunus Emre Dîvânı,** Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.

UĞUR, Nizamettin. **Anlambilim Sözcüğün Anlam Açılımı**, Ankara: Doruk Yayınları, 2003.

YAĞMUR, Selim. **Yunus Emre Dîvânı**, İstanbul: Dergah Yayınları, 2008.

YETİŞ, Kâzım. **Belâgattan Retoriğe**, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006.

Makaleler

BALTACIOĞLU, İ. Hakkı. "Yunus Emre - Estetik Sırları" **Türk Yurdu Dergisi Yunus Emre Özel Sayısı,** Ocak 1961.

BATİSLAM, H. Dilek. "Divan Şiirinde Âşık, Sevgili, Rakip Üçlüsü ve Ölüm" **Folklor /Edebiyat**, C.IX, S.34, (2003), s.186-199.

COŞKUN, Menderes. "Klasik Türk Şiirinde Mürekkep İstiâre, Temsîlî İstiâre ve Alegori" **Bilig,** Sayı 38, (2006), s.51-70

ÇINAR, Bekir. "Teşbîh (Benzetme) Sanatına Dilbilimsel Bir Yaklaşım" **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi Journal of Modern Turkish Studies**, C.5, S.1, (2008).

___________, "Edirneli Nazmi'nin Türkî-i Basît Şiirlerinin Teşbîhler Sistemi Açısından Genel Anlayışla Mukayesesi" **Turkish Studies**, Volume 4/5, (2009), s. 76-98.

DİRİÖZ, Meserret. "Yunus Emre'de Edebi Sanatlar" **Türk Edebiyatı**, Sayı: 182, (1998), s. 37-41.

GÜRER, Abdülkadir. "Şeyh Gâlib'in Şiirlerinde Bir Anlatım Özelliği" **Türkoloji Dergisi**, C.XIII, S.I, (2000), s.99-108.

ŞENÖDEYİCİ, Özer. "Türk Dilinde Mecâz-ı Mürsel" **TDAY Belleten**, 2005/II, (2005), s.119-133.

TİMURTAŞ, F.Kadri. "Yunus Emre Üzerine Notlar" **Türk Edebiyatı,** c.1, S.5, Mayıs 1972.

Ansiklopediler

KILIÇ, Hulusi. "Belâgat", **İslâm Ansiklopedisi**. C.5, İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

YAZICI, Tahsin. "Fars Edebiyatı", **İslâm Ansiklopedisi**. C.5, İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

YETİŞ, Kâzım. "Türk Edebiyatı", **İslâm Ansiklopedisi**. C.5, İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Sözlükler

İbrahim Cûdî Efendi. **Lügat-i Cûdî**, (Hzl. İsmail Parlatır-B.Tezcan Aksu-Nicolai Tufar), Ankara. TDK Yayınları, 2006.

Mütercim Âsım Efendi. **Burhân-ı Katı**, (Hzl. Mürsel Öztürk-Derya Öz), İst: TDK Yayınları, 2009.

Muallim Nâcî. **Lügat-i Nâcî**, (Hzl. Ahmet Kartal), Ankara. TDK Yayınları, 2009.

Tahirü'l-Mevlevi. **Edebiyat Lügatı**, İst: Enderun Kitabevi, 1994.

DEVELLİOĞLU, Ferit. **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara: Aydın Yayınları, 2001.

ONAY, Ahmet Talat. **Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı,** (Hzl. Cemal Kurnaz), İst:H Yayınları, 2009.

PALA, İskender. **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, İstanbul: Kapı Yayınları, Ekim 2005.

REDHOUSE, James. **Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniyye**, (Hzl. Recep Toparlı-Betül Eyövge Yılmaz-Yaşar Yılmaz), Ankara. TDK Yayınları, 2009.

SAMİ, Şemsettin. **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2006.

TDK. **Türkçe Sözlük**, Ankara: 2005.

TDK. **Tarama Sözlüğü**, Ankara: 2009.

Yayımlanmamış Tezler

AKDEMİR, Yaşar. "Yunus Emre'de Türkçe" Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

İNCİ, Günay. "Bâkî'nin Gazellerinde Teşbîh" Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

AYTEKİN, Murat. "Vak'anüvîs Halîl Nûrî'nin "Matla'u'n-Nûr" Adlı Telhîs Tercümesi" Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.